

Letnik XXXII
številka 1-2

98

lobie
dobje

kulturna
revija

meddobje
entresiglo

med

DOBJE

DOBJE

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXXII.

1 9 9 8

Št./Nº 1-2

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: VINKO RODE (glavni urednik/director general),
MARIJAN EILETZ in MILENA AHČIN, sourednika,
LEV DETELA, urednik za Evropo,
Odbor SKA.

Lektorica: Milena Ahčin

Platnice: Erika Indihar.

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo
ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 166. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 6/1998
Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

CORREO
ARGENTINO
586

CONCESION 7806

TARIFA REDUCIDA

KAZALO

POEZIJA

- VLADIMIR KOS (Japonska): Pesmi. 5
GREGOR PAPEŽ (Argentina): Dve pesmi. 10
ERIKA POGLAJEN (Argentina): Con pincel de sombras
y esplendores – Hipógrifos de tinta. 14

PROZA

- LEV DETELA (Avstrija): Literarni kaŕipoti (VII) 18

ESEJI in RAZPRAVE

- MARKO KREMŽAR (Argentina): Odrešenik ali Osvoboditelj? 30
AVGUST HORVAT (Argentina): Vlaganja tujega kapitala na Slovenskem. 67
DARKO ŠUŠTERŠIČ (Argentina): Skrb za ostanke jezuitsko guaranijskih gradenj. 79
MILAN KOMAR (Argentina): Orden y Misterio 98
EDO ŠKULJ (Slovenija): Iacobus Gallus, evropski glasbenik 16. stoletja. 105
ALOJZIJ GERŽINIČ (Argentina): Svetovna cerkev za svetovno vero. Svetovna vlada. 117
TONE BRULC (Argentina): Nekaj o predindoevropskem substratu v Evropi. 124

PREVODI

- JORGE LUIS BORGES (Argentina): Vsiljivka. 136
VLADY KOCIANCICH (Argentina): Cigankina noč. 140

PISMA ZA ZGODOVINO

- RUDA JURČEC - ADO ZOBER (Argentina) 155
RUDA JURČEC - VINKO BRUMEN (Argentina) 169

UMETNIŠKA PRILOGA

- MILAN VOLOVŠEK (Argentina)

POEZIJA

VLADIMIR KOS

PESMI

O, ZORA, ČE BI VEDELA...

*S cvetočimi češnjami polnoč blagrujmo:
pomladna se luna spominja kot mi.
Na griču dremávem v votlini nočujmo,
ki v njej naš Gospod, mrtvi Jezus, leži.*

*Naenkrat, kot je bil trikrat obljubil,
naš Jezus se dvigne, se dvigne, žívf.
In stopi skoz grob, da Ga zora poljubi,
in Angel od grobnice skalo zvali.*

*S cvetočimi češnjami zoro motrimo:
še zmeraj rdi od poljuba mehkó...
prehitro odhajaš, prehitro greš mimo –
se k Njemu mudi ti v skrivnostno Nebo?*

*O, zora, če vedela bi za kapelo,
kjer tudi kot Kruhek med nami živi!
Prav Isti, ki bil si izbral je razpelo.
Prav Isti, ki zdaj je v nebesih luči.*

S TEBOJ GA BOM ČAKAL

*V preteklost bom stopil – saj duh sem človeka –,
na ulice svetega mesta pod noč.
Največje sobote se praznik izteka,
ob zid zaletava veselja se jeka,
v zaton se kotali rdeči obroč.*

Po gričih se pesem stražarjev razliva.
Le v eni je kamrici praznik ves tih.
Oljenka brleča ob vazi počiva,
Marija pa s prsti sproščenimi šiva,
čakaje, da Sina objame Jo dih.

Čakaje z gotovostjo. Saj je obljubil.
In včasih se v temno daljavo zazre,
nasmešek Ji ustnice rahlo poljubi:
kot da se spominja, da Sítan je zgubil...
Njen Sin je to rekel, Njen Sin vse to ve.

S Teboj Ga bom čakal – saj duh sem človeka.
Saj v naju uprte so večne oči.
Na zori se sveti nedeljska obleka,
vsa soba zasveti se v kvačko kraj kleklja –
Marija, glej! Jezus pri oknu stoji.

POPRAVLJALNI FAKTOR (za bližnji novi vek).

"Ni več napredno," so mi tiho rekli,
prepričani, da modro govoré,
"občestvo je, ki zdaj določa meje."
Dodali so: "Za bližnji novi vek."

Pred tabernakelj šel sem (po starinsko).
"Kako naj Tvoje zapustim Srcé,
Gospod moj? Vanj se svet z Nebesi steka:
v Srcé človeka, ki je Božji Sin!"

Občestva ni brez Srčne odločitve
sem rekel Mu, v kapelici klečé.
Nebeški mir besede je razsvétlil,
kjer v njih naglas prevelik bil je skrit.

In tudi če bi kdo srcá ne maral in se njegovih čustev sramoval...
telesna duh človekova je slava – po srcu je lahkó njun gospodar.

TRI PESMI ZA ROŽNIK IN ENA O SKRIVLJENI VRBI

DVE CIPRESI Z BELO HIŠO V SREDI

*Še zdaj za belo, nizko hišo vem,
čprav meglá pokriva kraj spomina...
in na obeh straneh stoji cipresa,
v ozadju gozd, pred hišo pot z ravnin.*

*Že dolgo ni nikogar več pri hiši.
Skoz okno včasih kuka mlad oblak.
O polni luni lačne sove krik
na duri trka. Ključ se ne premakne.*

*Ne vem, zakaj me staro hrepenenje
k tej hiši vleče, kot da čaka me –
morda je kje še nezgoreli sen,
morda je kje na mizi pisemce.*

*Za eno takšno hišo vem: je ni!
Do tal so jo na kresno noč požgali.
Se zbalii so krvi nedolžne v šipah?
Še zdaj bežé kot ranjene živali.*

RDEČI ROŽNIK

*Oprosti, če med rožnika oblaki
na naših hribih zor zakrvavi:
spomin se včasih s težkimi koraki
odpravi v dol, kjer vrtnica cveti.*

*Na teh in onih hribih smo trpeli
za lepše dneve naroda v vezeh.
Iz hriba v gozd, iz gozda v dno globeli
je tekla kri, sorodnica nas vseh.*

*Oprosti, če se spomnim krune cene,
ki z njo smo kupovali si prostost.
Prav na obe straneh sovražne stene,
zagrajene tujim narodom v donos...*

*Se ta spomin na kri ne zdi več pesem?
A narod naš stoletij ep živi!
Pripravili so mu mrtvaške plesne
in plesal je – do vseh vstajenj noči.*

NEKE VRSTE PSALM BREZ ŠTEVILKE

*Še mnogi, o Gospod, se Te bojijo,
se Te, ujeti v strah, ogibajo.
A mnogi z mano se Te veselijo,
se z mano za svobode melodijo
Ti, Ustvarjalcu, zahvaljujejo.*

*Med nami so, ki pravijo: "Državo
smo Mi ustvarili, izključno Mi!"
Mar niso morali na uro pravo
čakati? Misliti, hoteti slavo
svobode, ne pozlate sužnosti?*

*Poklon graditeljem te zgodovine!
A kaj bi zmogli brez potez Nebes
v šahovnici iz bivanjske tvarine?
Ohranil si nas narod s stez davnine –
Gospod, ne daj, da mine zmag povest!*

O SKRIVLJENI VRBI

*O stari vrbi ne bi mogli peti:
ob novi pesmi vetra trepeta...
Le ena veja giblje se s šepeti
prav rahlo, da se skoraj ne pozna.*

*Le črni kos jo dan za dnem obišče.
In ko mu šviga sem in tja pogled –
za ženko in še zase jed si išče –
pripoveduje, kam je hodil pet.*

*Na koncu ji še énkrat vse opiše –
z res starimi je celicami križ –
in da je zgoraj v svodu zmeraj tiše
in da že zelenita čaj in riž.*

*Še jaz bi stari vrbi rad povedal,
da v raju vrbe večno zelené.
Je kje drevesnega jezika veda?
Povejte mi, da tja učit se grem.*

DVE PESMI

Original v španščini
slovenski prevod: Milena Ahčin

ESTE ES MI DIA FELIZ

*Este es mi día feliz, me digo
al traspasar la entrada
de cualquier hogar esloveno
y encontrar a los que
son como yo.*

*Anduve por muchos lugares
buscando silencio en las grutas de la playa
o haciendo rodar las piedras
de una montaña
y anduve bajo los soles
de lejanas llanuras
y bajo las lunas
hamacándose en el mar,
anduve despacio bajo el peso de cielos enormes
o rápido entre las arterias de
grandes ciudades,*

*pero siempre y en todo lugar
fui inevitablemente un extranjero
que bailaba con otras músicas
y latía con otros corazones.*

*y sólo cuando alguna vez regreso
junto a los míos
y digo y escucho esas pocas
palabras eslovenas que sé
me digo: Este es mi día feliz.*

TO JE MOJ SREČEN DAN

*To je moj srečen dan, si rečem,
ko grem čez prag
kateregakoli slovenskega doma
in srečam tiste, ki
so kot jaz.*

*Hodil sem po mnogih krajih
in iskal tišino v votlinah na obali
ali trkljal kamne
na hribu
in hodil sem pod sonci
daljnih planjav
in pod lunami,
ki so se gugale v morju,
počasi sem hodil pod težo ogromnih nebesnih svodov
in hitro med ulicami
velikih mest,*

*vendar vedno in povsod
sem bil neizbežno tujec,
ki pleše po tujem taktu
in bije z drugimi srci,*

*samo kadar se včasih vrnem
k svojim
in govorim in poslušam tiste redke
slovenske besede, ki jih znam,
si rečem: to je moj srečen dan.*

ULTIMAMENTE

Ultimamente
he leído mucha literatura atea,
casi todo libro o revista que he abierto
parecía decir que la fe está fuera de uso,
parecía reírse
de los que no creen en el poder
del hombre y su razón
más que en el poder divino,
de los que creen en más
que la simple transformación de los átomos.

Pero no hablo sólo de literatura.
Algunos hombres se empeñan en mostrarnos
cuán por arriba de Dios – si por casualidad
existiera – están ellos,
cuán grande es su poder
y cuán magnífica su inteligencia.

Mirad la inteligencia al final
si leéis a Herman Melville: "La muerte
es un muro ciego donde chocan al fin
todas las cabezas cuestionantes."

V ZADNJEM ČASU

V zadnjem času

*sem bral mnogo brezbožnih del,
skoraj vsaka knjiga ali revija, ki sem jo odprl,
je skušala reči, da je vera izven rabe,
kot da se posmehuje
tistim, ki ne verjamejo v moč
človeka in njegovega razuma
bolj kot v božjo moč,
tistim, ki verujejo v nekaj več
kot v navadno spreminjanja atomov.*

*A ne govorim samo o literaturi.
Nekateri ljudje se trudijo, da bi nam pokazali,
kako nad Bogom, – če slučajno
eksistira – so oni,
kako velika je njihova moč
in kako veličastna je njihova pamet.*

*Glejte pamet na koncu,
če berete Hermana Melville: "Smrt
je slepa stena, kamor se končno zaletijo
vse prizadete glave."*

CON PINCEL
DE SOMBRAS Y ESPLENDORES
- HIPÓGRIFOS DE TINTA

VERSO ADOLESCENTE

*Nace de la tinta el poeta fecundo
y da a cada estrella el nombre de un amigo.
Mana de lo excelso mi verso mendigo
que es, a fin de cuentas, mi ventana al mundo.*

*Tanteando los remotos rincones de mi vena,
al igual que un peregrino, busca cabida;
para desterrar lo que en mí no es vida,
para ser yo, en adelante, un poema.*

*- "¿Y cómo es él ?" - Mi verso es mi mano.
Palpa el milagro y el sol de la existencia,
aunque supongo que se olvida mi demencia
que de sol y milagro hizo Dios al humano.*

*- "¿Y cómo es él ?" - preguntas nuevamente.
Es feliz sin permiso, payador a la vista,
pretende algún día, ser hijo de artista.
Mi verso es curioso, amador y valiente.*

*No es el más profundo, pretende ser sincero.
No llega a ser eterno (ni el mar, ni el marinero).
Mi verso es sangre, es tren, es viento y río.
El verso adolescente no es perfecto, es mío.*

SONETO AL TRISTE PIERROT

*Mendigo de antaño, que renaces en cada uno,
condenado -siglo a siglo- a llevar la figura,
gestada por tiempos de fina amargura,
que hacen de ti amigo oportuno.*

*Pierrot, hermano en cariños perdidos:
bebamos sonetos cuan agua en desierto,
que el gran Garsilaso mantiene despierto
el corazón en los ojos heridos.*

Alfonsinas, quijotes, leopoldos...

¡Oh, tempora! ¿Ubi sunt?

¡Toto corde, volti subito!

Ninfas hermosas, esfinges y gardeles...

Quizá en la derrota

también hay laureles.

SONETO A QUILLA

*Navegante en la tinta, oh, blanca Quilla,
Conduce mi barca, dibújame un puerto,
riega por doquier que seco está el huerto,
funde mi mano en tu plateada orilla.*

*Que a esta pasión de mares violetas
entregue mis fuerzas, de tinta repletas,
no es descrédito, ni es culpa mía.*

(Quién calla que cante, quién llora que ría).

*Hipógrifos -poemas- se acercan al galope
en versos se perpetúan, corceles para siempre,
hundiendo en tu cuerpo cultismos y elipsis,*

*neologismos como eudemo, anáforas y quiasmos,
sinécdoques, silepsis -Góngora de la mano-
corriendo hacia la luz, que se alejen del pantano.*

HIPÓGRIFO DE TINTA
(que acaso no importas)

*En el mundo de las Ideas tan solo eres
no digo que existes, hablo de esencia.
Hipógrifo perfecto, que el hombre sentencia
-rebaja la mano a literarios placeres-.*

*Hipógrifo perfecto, acércate a mí un poco...
corre a mi tintero con alma de loco.
Mas no sea para morir, cuando quieras, gustosa,
deshojada en la tinta cual púrpura rosa.*

*Hipógrifo perfecto, que galopas hacia Febo,
déjame escribirte, si acaso es que puedo
y si no, quítame esta inquietud
de seguir tras tus huellas al ataúd.*

*¿Y qué he de hacer mientras tanto?
¿Mientras la muerte decide que es suficiente
la vida que llevo en la pluma valiente
y esta tisteza en la risa y el canto?*

*Hipógrifo perfecto; negación que el alma soporta...
larga es la espera de quién mira al mar,
larga es la espera del largo esperar
la felicidad, que acaso no importa.*

LICOR DE ROSAS

*Filtrado un rayo de sol en la alcoba
Se tiñe esmeralda y dorada mi aurora
-de incógnito entra y el sueño se roba-*

*Estrofas y claveles alimentan mi quimera.
De rumbos y proyectos se nutre la borrachera
desprovista de antifaces -cristalina como el agua
que se vierte en una copa, como el bronce se fragua-*

*Mi meta ha de ser turquesa, no gris.
En la tierra de mis manos que nazca la flor del lis
si en un día cualquiera abren llagas los dardos
y en vez de almendros surgen ásperos cardos.*

*En la ruta de asfalto no advierto mas que rocas
y el saludo de pocas gentes, el saludo de gentes pocas.*

*Camino con mis sandalias, polvorientas, rotosas
buscando a cada paso el licor de las rosas.*

*Me hace falta la pluma, que recorta tristezas,
que reafirma raíces, que lima asperezas...*

*Me hace falta la tinta, que dibuja el hada
donde faltan laureles, donde hiere la espada...*

- - -

Uredništvo pripravlja prevod teh poezij v slovenščino
in jih načrtuje objaviti v naslednji številki Meddobja.

LITERARNI KAŽIPOTI (VII)

DAIMON ZAPELJEVANJA

Tema "DAIMON ZAPELJEVANJA" z dodanimi stihmi iz *Rilkejeve* pesmi me postavlja pred dilemo. Naj se posvetim fenomenu *zapeljevanja* v kulturi in umetnosti, ki ima še mnogo širša politično-sociološka ozadja z negativnimi posledicami? Ali pa se omejim na razčlenjevanje komplicirane *demonologije*, ki se vedno znova oglasi iz *Rilkejevih* poezij in je sestavni del miselno-poetološkega principa še marsikaterega drugega avtorja? Tudi kakega slovenskega, in to ne le iz zadnjih obdobj, temveč celo iz začetkov našega pesništva. Spomnimo se samo na žalobne in istočasno hrepeneče lunatične verze iz začetka prejšnjega stoletja v DAMONU MELITI izpod peresa Korošca *Urbána Jarnika*, ki bi mogli biti v vzpodbudo marsikateremu novoromantičnemu pesniku.

Dejstvo je, da imamo opraviti z dvema faktorjema, ki sta izpričana tako iz antične mitologije kot tudi iz današnjosti. Grški *daimon* je lahko božansko bitje, pa tudi skušnjavec, hudič, usoda, ki skozi kolobarje udarcev postopoma postaja tvoj ali moj *notranji glas*. Iz *Rilkejeve* pesmi zveni tožba samotnega pevca, ki bi demonično razpoko svoje težke usode rad zapolnil z uvidom v sočasnost lepega in groznega, strašnega in blaženega.

Demonično je pravzaprav smrt smiselnega. Zdi se, da si želi prilastiti vse povezovalno - harmonične sisteme. Roga se zanj slepi veri v pozitiven razvoj družbe in civilizacije. V občutenju demoničnega se sicer tako do antike kot do krščanske tradicije pritrjevalno distancirani *Goethe* na primer vede kot kak arhaik, ko pravi: "Nekatera bitja imajo popolnoma demonično naravo, v drugih se pojavi demonično v kosih." "Ustavi se ob daimonu *Napoleona Bonaparteja* in njegove nadčloveškosti. Demonično poveča vitalnost, vendar istočasno ogrozi eksistenco in pospeši

propad. Vsekakor da tragiki poseben prostor in okvir. Vendar je to, kot piše *Gerhard Nebel* v razpravi *SKOK S TIGROVEGA HRBTA* (*Sprung von des Tigers Ruecken, Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1970*). "tragika posebne vrste, ki ni sveta tragika *Aishilosa* ali *Sofoklesa*". Če za *Goetheja* demonično po eni strani polni človeški prostor z energijo in na drugi strani nastavi nevarne mreže in pasti, v katere se ujamejo nedolžni in naivni, se v današnjem stoletju s potencirano močjo oglašča že kot groza in zločin skušnjavcev in zvodnikov *Hitlerjevega* ali *Stalinovega* kova. Daimon, prvotno baje božanskega izvora, se v končni fazi upre transcendenci in božanskosti. Odmakne se od ustaljenega reda in človeških določil, postane *borivec z Bogom*, ki zanika obstoj kozmičnega.

Daimon provocira in zapeljuje. Tudi v polpreteklem, a še vedno aktualnem dogajanju na slovenskem prostoru ob razmejevanju pesnika in pisatelja *Edvarda Kocbeka* z nedemokratsko strukturo določene družbene stvarnosti. Za svoj obračun z večsmernimi razsežnostmi *Kocbekovega* pisanja, pa tudi s teksti novih prijemov izpod peres *Vitomila Zupana*, *Dušana Pirjevca* ali *Tarasa Kermaunerja* in drugih, si je pokojni *Jože Javoršek* izbral poseben naslov, s katerim je hotel označiti nevarnost početja omenjenih avtorjev: NEVARNA RAZMERJA. Knjiga je izšla leta 1978 pri založbi *Obzorja* v Mariboru, njen avtor pa je z naslovom nakazal vedenjski način, ki ga je povzel po ideji in vsebini istoimenskega romana *LIAISONS DANGEREUSES* francoskega pisatelja *Choderlosa de Laclosa*. Ta je že leta 1782 v navedenem delu opisal nevarna razmerja, kot jih kuje njegov glavni junak *vicomte de Valmont* kot zapeljivec in prešuštnik. Daimonov namen je na sploh zavajanje, zaslepljevanje in očitna demagogija. To je način, ki je že zdavnaj našel pot v kabinete najrazličnejših političnih pisarn sveta, največ pa seveda v delavnice tistih, ki ga najbolj rabijo: v kabinete tajnih policij najrazličnejših obarvanosti in demoničnih stopenj. Ljubezenski zapeljivec iz 18. stoletja se zateka k aristokratski intrigi. Umetnost zapeljevanja ugrabi pri *Laclosu* nedolžnost rosnega devištva. Družbeni daimon 20. stoletja gre dalje. Podlost njegovega zapeljevanja fašistoidno ščuva ljudi v boj proti drugačnosti tako imenovanih nasprotnikov, manjšin, Židov, tujcev, baje primitivnih ras, drugače mislečih. Zapeljevanje posameznikov in množic je ena glavnih nalog nacionalnosocialističnega, fašističnega, komunističnega propagandnega aparata, ki mu vedno znova podležejo tudi na videz trdne demokracije in premočrti

posamezniki. Daimon izrablja šibkost, negotovost in stisko človeške duše. Njegovi podvigi ustrezajo tistim družbenim mehanizmom, ki ob bičanju zanje negativno drugačnega utrjujejo svoj položaj. Naloga zakritega mehanizma je ena sama: netiti prepire in prepirčke, razdvajati skupine in posameznike in celotno kulturo, oziroma stvarnost. Zakriti mehanizem čisti in odstranja in ko to dela, seveda tudi gradi svoje pozicije in ljudi. Spomnimo se samo na dogajanja v nekdanjem sovjetskem pisateljskem društvu in podobnih združenjih, ki so odmevala daleč v svet. Na pasti in intrige, ki so bile svobodomiselnemu ali neprilagojenemu duhu v pogubo. Tragični primeri *Borisa Pilnjaka*, *Izaka Babelja*, *Osipa Mandeljštama* in drugih svare do danes. Spomnimo se na mnogoštevilne smrti v najrazličnejših koncentracijskih taboriščih. Nemških, sovjetskih, jugoslovanskih, na smrti v zloglasnih taboriščih preštevilnih totalitarističnih režimov demoničnega, a vseeno tudi upanja polnega 20. stoletja. Daimon zapeljevanja ne ljubi svobode in resnice. Zapeljuje in zlorablja svobodo ustvarjalnosti. Dogodki v nacionalnosocialističnem nemškem pisateljskem združenju. v tako imenovani "Reichsschrifttum-Kammer", v kateri se je zbiralo kar precej pisateljev, dokazujejo, da je konformistična drža bila voda na mlin malikovanju firerjevega kulta, ki se v glavah zapeljanih nenadoma razodene kot inkarnacija absolutnega duha. Zapeljani ne vidijo ali nočejo videti tragičnosti dogajanja, apokalipse sveta, sami dodajajo olje na ogenj in ščuvajo proti židovskemu nečloveku in najrazličnejšim nasprotnikom, ki izginjajo v temi zaporov in koncentracijskih taborišč, medtem ko propaganda razširja tezo o razraščajoči se svetovni zaroti.

Daimon zapeljevanja je s svojimi posegi tudi na Slovenskem vedno znova skušal preprečevati razvoj avtentične misli in besede. Mnogi so prehitro zapadli sugestiji njegovih "ravnotežnih" pozicij tudi, ko je nasprotoval vizijam zanj "neravnotežnega" *Edvarda Kocbeka*.

Toda ta ob svoji krščansko-socialistični vizionarnosti pa tudi naivnosti ni obsojal le protidemokratskega totalitarističnega skušnjavca. Vedno znova se je uprl najrazličnejšim drugim daimonom zapeljevanja tako v svetu kot pri Slovencih. V NEMŠKEM DNEVNIKU (1969), v katerem je analiziral usodna zgodovinska razmerja med Slovenci in Nemci, ni mogel obiti hitro rastoče asimilacije slovenstva na stičnih točkah z nemško govorečim sosedom. Med drugim je zapisal: "Bili smo katoličani in alpski prebivalci, kakor Nemci, sprejemali smo isto civilizacijo

in doživljali iste katastrofe. Zato je germanski duh prihajal do Slovencev kot neznansko intimna skušnjava, kot premoč usode nad izrazom, kot ideja enotnosti nad idejo medčloveške solidarnosti. Nемец je postajal gospodar prostora, hotel si ga je izenačiti, približeval se je Slovencem, se tihotapil vanje in snubil, vabil in prišepeteval...zapusti nižjega človeka in postani višje bitje...Za tem odtujevalnim procesom je stala vsa Evropa, njen idealizem, pozitivizem in materializem, tako so mislili enciklopedisti in *Hegel*, tako nacionalizmi in komunardi, salzburški škofje so nadaljevali oznanjevanje bojevitega krščanstva, *Marx* pa je Slovence z drugimi slovanskimi narodi vred imel za barbarsko in nezmožno ljudstvo..."

Bolje skoraj ni mogoče opisati daimona zapeljevanja. Ta je seveda mnogoobrazen. Oglašja se iz medijev in trgovinarske ponudbe, iz politične agitacije ali osebne megalomanije. Nekaj pa je pri tem evidentno. Šele ko spregledaš slepilne maske daimonovega prišepetavanja in jih razkrinkaš, lahko spoznaš resnični obraz demonizma. Mnogi pevci z lepo zvenečo liro podobno kot mitološki Orfej opevajo svojo težko usodo. Ta žalobnost ali temina njihove pesmi je lahko izraz deziluzije, ki razgali laž časa in ostane zvesta svoji resnici. Oglasi se odločilni *notranji glas*, s katerim se preizkušani posameznik v prostoru in času upre zapeljevanju. To je tisti *daimonion*, o katerem so stari Grki mislili, da prihaja od Boga, ki te vodi iz stiske in osmisli.

(Prispevek pri disputu v okviru prireditve VILENICA 1997)

SLOVENSKA KNJIGA O DANAŠNJI NEMŠKI KNJIŽEVNOSTI

Leta 1959 v Mariboru rojeni *Slavo Šerc* je prevajalec in esejist. Na ljubljanski univerzi je diplomiral iz slovenskega jezika in primerjalne književnosti. Od leta 1985 je lektor za slovenščino na univerzah v Regensburgu in Muenchnu.

Že dalj časa intenzivno raziskuje sodobne literarne tokove v nemškem jezikovnem, oziroma kulturnem prostoru. Rezultat teh proučevanj je njegova knjiga *NEMŠKA KNJIŽEVNOST DANES*, ki je izšla v zbirki NOVI PRISTOPI pri založništvu ljubljanskega revijalnega združenja LITERATURA.

Razdeljena je na dva dela. Najprej avtor na esejističen način razčleni aktualna dogajanja od študentske revolte v šestdesetih letih naprej. Razmišlja o "literaturi po smrti literature", o postmodernizmu v nemški literaturi ter o literaturi na začetku devetdesetih let v Nemčiji, Avstriji in Švici. Opazna je avtorjeva načitanost, pa tudi informiranost iz neposrednih literarnih virov in iz feljtonov velikih časnikov. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Sueddeutsche Zeitung*, *DIE ZEIT*, po katerih povzema tudi nekatere nemške aktualne književne diskusije in polemike. Trudi se, da bi precizno pojasnil to, kar se je v književnosti v nemškem kulturnem prostoru dogajalo predvsem po letu 1968, ko so pretirani zahtevi po politizaciji celotnega življenja mnogi avtorji sprva odgovorili s ponotranjeno občutljivostjo. Spremenila pa se je tudi pozicija literature v javnem življenju. Sodobni avtorji ne uživajo več vsesplošnega nacionalnega ugleda, kot nekoč *Thomas Mann*, *Friedrich Duerrenmatt*, pa še tudi *Heinrich Boell*. Šerc se pomudi pri analizi nekaterih vidnih del, ki so vplivala na nemško javnost. Citira zelo veliko imen, tudi iz avstrijske ali švicarske književnosti, vendar bi tu moral precizneje označiti posebno tipologijo teh področnih književnosti v nemškem jeziku, ki jo različni regionalni, politično-državni pa tudi zgodovinsko pogojeni kulturološki faktorji v Avstriji ali nemško govoreči Švici skrbno negujejo.

Pravilno je, da se vprašuje tudi o problematiki objektivnosti literarne zgodovine, pa tudi literarne kritike. V eseju *Literatura na začetku 90.let* v Nemčiji, Avstriji in Švici ugotovi na primer tudi to-le: "Če lahko verjamem statističnim podatkom, je v nemškem kulturnem prostoru - torej v Nemčiji, Avstriji in Švici - v 80.letih izšlo povprečno petsto literarnih del na leto. Od teh je bil seveda le manjši del tudi recenziran in ustrezno predstavljen. V zadnjih letih se je število knjig še povečalo, zato se postavlja vprašanje, kdo jih lahko pozna, kaj šele prebere. So bile torej vse najpomembnejše knjige v resnici predstavljene in odkrite? Ali nismo torej pri poročanju o najnovejši literarni ustvarjalnosti na zelo spolzkih tleh, ker se opiramo na izbor, ki sta ga že izvedli literarna kritika in zgodovina in je zato jasno, da je naš izbor lahko samo izbor že izbranega, nekakšna *kopija kopije*. Prav gotovo je vprašanj več kot odgovorov, še posebno takrat, ko opisujemo stvari, do katerih še nimamo primerne distance. Vendar druge možnosti nimamo; treba je začeti urejati, usklajevati in opisovati. Skratka, informirati."

Osnovno vprašanje izraža dvom o resnični objektivnosti sodobne vede in literarne kritike, ki ni več kos iz labirinta današnje knjižne hiperprodukcije izpostaviti morda najbolj aktualna in pomembna dela. Ta namig na vprašljivost sodobne literarne vede seveda ne velja le za nemško jezikovno področje, temveč je aktualen na sploh, tudi na Slovenskem. Na sploh opazamo, da so v ospredju javnega zanimanja dela, ki odgovarjajo modi in kriterijem določenih skupin in z njimi povezanih medijev. Marsikaj je odvisno od sreče in posameznega slučaja, vprašanje dejanske vrednosti posameznih pojavov pa ostaja prav tako neovrednoteno, kot ni pravilno ovrednoten osnovni tok s pritoki in stranskimi tokovi, kot tudi protitok, ki v resnici obstaja v vsaki književnosti in v skoraj vsakem zgodovinskem trenutku.

Avtor NEMŠKE KNJIŽEVNOSTI DANES si prizadeva, da bi natančneje in iz različnih zornih kotov prikazal književno stanje na nemškem kulturnem prostoru. Tako predstavi aktualna mnenja o sodobni nemški književnosti, ki so zelo različna. V ilustracijo citira ob frankfurtskem knjižnem sejmu 10. oktobra 1989 ugotovitve urednika kulturne priloge časopisa *Frankfurter Allgemeine Zeitung* in literarnega kritika *F. Schirmacherja*, ki sodobnim nemškim avtorjem očita nepomembnost in dolgočasnost, uniformiranost, nenadarjenost, pomanjkanje imaginacije in še kaj negativnega. Meni, da so zadnja velika dela nemške književnosti napisali zdaj že pokojni avtorji *Heinrich Boell*, *Thomas Bernhard*, *Peter Weiss* ali *Uwe Johnson*. *Schirmacher* je prepričan, da se najnovejša nemška književnost nahaja tako v vsebinskem kot tudi v oblikovnem oziru sredi vsestranskega razpada.

Popolnoma drugačnega mnenja o nemški književnosti je istega dne literarni kritik *V. Hage* v hamburškem tedniku *DIE ZEIT*. Ta meni, da so osemdeseta leta na sploh eno najpomembnejših desetletij v nemški književnosti. Omenja nekaj knjig, ki so bile tudi velik prodajni uspeh. Na primer *Sueskindov Parfum*, *Ransmayrov Poslednji svet*, pa tudi dela *Michaela Endeja*, *Christe Wolf* ali *Elfriede Jelinek*. Ob teh nasprotjih se Šerc sprašuje, kdo ima prav. Po njegovem mnenju izhaja različnost pogledov in ocen literarnih pojavov iz spremenjenega položaja literature, avtorjev in knjig v sodobnem svetu, na kar opozarja tudi pojav postmodernizma, ki bi ga stroga literarna veda v določenih kontekstih brez zadržkov lahko razglasila za izrazito literarno epigonstvo.

Šerc razmeroma natančno analizira aktualni pojav nemškega postmodernizma, ki pa se idejno in vsebinsko precej loči od

podobnega pojava, ki se je najprej začel razvijati v Združenih državah Amerike. Omenja literarni doprinos *Petra Handkeja*, *Botha Strauša*, *Patricka Sueskinda* in drugih k sodobni književnosti na nemškem prostoru. V posebnem eseju poroča tudi o literarnem dogajanju na začetku devetdesetih let.

V drugem delu knjige se avtor posveti nekaterim velikim mojstrom sodobne literature, *Duerrenmattu*, *Frischu*, *Thomasu Mannu* pa tudi *Martinu Walserju*, ki jim skuša določiti aktualno vrednost. Opozarja na razlike med obema velikima švicarskima pisateljskima protagonistoma v nemškem jeziku, splošno-filozofskem *Friedrichom Duerrenmattom* in bolj osebnem *Maxom Frischem*, vendar na podlagi različnih strokovnih mnenj razčleni tudi morebitno neupravičenost takega kriterija in razločevanja. Precej prostora zavzema avtorjev opis na nemškem prostoru zelo upoštevanega Walserjevega romana *Bežeči konj*, v katerem nemški pisatelj opisuje aktualno stanje v sodobni nemški meščanski družbi na podlagi erotičnih razmerij med prijateljskima zakonskima paroma.

Zelo obrobno in vse preveč na kratko je v knjigi obdelano dogajanje v nekdanji Nemški demokratični republiki, o katerem na primer nekoliko razmišlja pri polemiki ob pripovedi *Christe Wolf*, *Kaj ostane iz leta 1990*. Zahodnonemška javnost še danes tej pisateljici kot vrsti njenih kolegov očita, da so bili odvisni od nekdanjega komunističnega kulturnega aparata, ki je preprečeval kakršno koli kritiko dogmatičnega sistema. Kritična javnost meni, da so vodilni vzhodnonemški avtorji bili reprezentanti komunistične države in njene politike, vodilni nemški kritik *Marcel Reich-Ranicki* pa je celo prepričan, da so moralno in politično odgovorni za vse nepravilnosti in nečlovečnosti, ki so se dogodile v Nemški demokratični republiki. Vsekakor *Šerc* opozarja, da je bil prelom v 90. letu v nemški književnosti "težaven, boleč in nič kaj pozitiven". Iz pregleda kronike nemške literature v letih 1990 in 1991, ki je izšla pri založbi Reclam v Stuttgartu, je razvidno, da je debata o nepravilni vlogi *Christe Wolf* v Nemški demokratični republiki osrednjega pomena pri iskanju nove identitete nemške književnosti ob koncu 20. stoletja. V ospredju je istočasno vprašanje vohunjenja in denunciranja komunizmu nenaklonjenih piscev, pri katerem je baje sodelovalo iz osebne koristi veliko število avtorjev iz nekdanje Nemške demokratične republike, na kar še posebej izrazito kažejo polemike ob literarni diskusiji o zadevi *Sascha Anderson - Wolf Biermann*. Jasno je, da je bilo razmerje med pesniki in totalitar-

nim sistemom zapleteno in problematično, ta problematičnost pa se zdaj nadaljuje ob poskusih integriranja vzhodnonemških avtorjev v diferencirani kontekst splošne nemške književnosti ob koncu 20. stoletja.

V različnih citatih, ki jih avtor knjige NEMŠKA KNJIŽEVNOST DANES navaja v nemškem izvirniku brez slovenskega prevoda, je žal precej napak. Kljub nekaterim pomankljivostim in feljtonističnim posploševanjem pa je pričujoča knjiga koristen kašipot k poglobljenemu soočanju s književnostjo na nemškem kulturnem prostoru.

OD JUTRI DO VČERAJ

Pri graški založbi Styria je izšla nova nemška aforistična zbirka Žarka Petna

Priljubljeni slovenski pisatelj in režiser Žarko Petan je postal pravi hišni avtor znane graško-koelnske založbe Styria. Ta mu je do zdaj izdala kar osem nemških knjig, s katerimi si je tudi v tujini pridobil zvesto bralno občinstvo.

Med nemškimi Petanovimi knjigami je več zbirk aforizmov. Nedavno je pod naslovom VON MORGEN SIS GESTERN (OD JUTRI DO VČERAJ) izšla že peta taka zbirka v njegovih lastnih nemških prevodih.

Nova knjiga je resnični brevir življenjskih modrosti v humoristično-satirični preobleki. Z dvanajstimi primernimi risbami jo je hudomušno obogatil Bine Rogelj.

Petan je v bistvu moralist in družbeni kritik, ki z dobršno mero modrijanske prizanesljivosti biča večne človeške napake. Te imajo veliko opraviti z znanimi naglavnimi grehi, seveda pa se na specifičen način rojevajo tudi iz politično-družbenega konteksta, kot je na primer sedANJI slovenski post-socializem.

Avtor je svojemu aforističnemu brevirju dodal kratko uvodno besedo. V njej pojasni glavne značilnosti te svoje kratke literarne zvrsti, ki je dala prejšnji Petanovi zbirki posrečen naslov: SVET V ENEM STAVKU. Prve aforizme si je zapomnil po sili razmer na pamet v beograjskem vojaškem zaporu pred 37 leti, saj ni imel na razpolago ne papirja in ne pisala. Petan zapiše, da se je v zaporu, kjer so ga hoteli obdolžiti vohunskega sodelo-

vanja s francosko obveščevalno službo in rovarjenja proti jugoslovanski "socialistični ureditvi", najprej ukvarjal z mislijo, da bi napisal roman. Toda kmalu je spoznal, da si romana ni mogoče zapomniti "na pamet". Potrebno je imeti sredstva, da ga zapišeš. Z aforizmi, ki so zelo kratka literarna oblika, pa je lažje. Petan v uvodni besedi k svoji novi nemški knjigi poroča, kako je v samici v razvlečenem mraku ob smrdečem čeburu, obvezni propagandi in na s sedemnajstimi ali osemnajstimi žebli zbitih sedmih deskah zasilnega ležišča izumil poseben sistem, s katerim si je lažje zapomnil svoje domislice. Pri tem je spoznal, da si lažje zapomni vrsto aforizmov na isto ali podobno temo, kot šop domislic z različno temo.

Na ta način so v zaporu nastali prvi *Petanovi* aforistični ciklusi z erotično ali pa družbenokritično tematiko - in seveda že tudi nekatere značilne avtorjeve bistroidne domislice z občim splošnofilozofskim značajem.

V najnovejšo *Petanovo* nemško knjigo, ki je nekakšno avtorjevo ZBRANO DELO, namreč presek skozi najboljše, kar je aforističnega do zdaj ustvaril, so poleg novih in najnovejših bistroumnih domislic vključeni tudi teksti iz prejšnjih nemških zbirk. Te so izšle pri graški založbi Styria pod temi naslovi: *S prazno glavo se lažje kima* (Mit leerem Kopf nickt sich leichter), *Nebo v kvadratih* (Himmel in Quadraten), *Mnogi današnji gospodje so včeraj še bili tovariši* (Viele Herren von heute waren gestern noch Genossen), *Svet v enem stavku* (Die Welt in einem Satz).

Zanimivo je dejstvo, da je aforizme tudi v nemščini na podlagi slovenskih izvirnikov oblikoval kar avtor s pomočjo v Gradcu živeče *Elke Vujica*. Ta je aforizme v novi knjigi razporedila v različne vsebinske sklope, ki tvorijo posamezna poglavja, oziroma podpoglavja. Včasih jih je težko natančno določiti, čeprav tvorijo jasne pomenske enote "o nekdanjih razmerah", "o človeškem in še preveč človeškem", "o politiki, ki je grda pesem", "o ljubezenskih odnosih in ženskah" ter "o življenju in umetnosti".

V nekem intervjuju je avtor izjavil, da mu pričujoča antologija pomeni sprehod v spomine in po aktualni sedanosti. V vsakem aforizmu tiči del njegovih izkušenj, veselja in trpljenja, smeha in joka, skratka delček njegovega življenja in obenem slikanja sveta "z enim stavkom".

Tudi v Sloveniji je malo znano, da je do zdaj doma in na tujem izšlo že 28 *Petanovih* knjig in 25 aforističnih zbirk, torej

skupaj več kot 50 knjižnih naslovov. Avtor, ki meni, da so Slovani posebno nadarjeni za aforistiko, ker mislijo v prispodobah, bi se še naprej rad igral z besedami, za katerimi pa je vselej mogoče čutiti njegova trdna in kritična stališča do različnih perečih problemov.

Zdaj pa še nekaj njegovih ugotovitev za pokušino: *Naša družba ni družbeno sposobna. - Kdor zaide predaleč na levo, na koncu pride na desno. - Smo iz iste degeneracije.*

Sicer pa je najbolje, da bistro in prešerno knjigo vzame vsak zainteresirani sam v roke in si jo skrbno prebere. Veliko se bo pozabaval pa tudi naučil.

SLOVENSKO-NEMŠKA JEZIKOVNA RAZMERJA OB MURI

Slavistično društvo Maribor je izdalo zajetno knjigo *JEZIKOVNA RAZMERJA Jezik pragmatike in estetike v obmejnih predelih ob Muri*. Publikacija obsega nad tristo sedemdeset strani. Avtor dr. *Mirko Križman* je redni univerzitetni profesor za nemški jezik v Mariboru. V pričujoči knjigi je zelo natančno raziskal jezikovno stanje pri Slovencih, ki še živijo v petih vaseh na avstrijski štajerski strani pri Radgoni-Radkersburgu, ter pri ostankih nemške manjšine na slovenski strani Štajerske ob Muri.

V uvodnem delu publikacije je priobčil več aktualnih in znanstveno utemeljenih poglavij o širših jezikovnih problemih v narodnem in mednarodnem kontekstu. medtem ko se je v drugem delu z globoko intuicijo in humanističnim zagonom posvetil jezikovni problematiki na zelo občutljivem obmejnem področju.

V uvodnih splošno-teoretičnih poglavjih razpravlja med drugim o nacionalnostih in nacionalnih jezikih. Tako zapiše, da *jezika samega po sebi ni, ampak so samo ljudje, ki govorijo in pišejo kak jezik... Jezikovne posebnosti se kažejo v konfrontiranju z drugimi jeziki in znotraj vsakega jezika z variantami...*

V zvezi z današnjimi diskusijami o multikulturalnosti pa na strani 17 pripomni, da *skupnega življenja ni brez individualnega življenja in individualnega jezika... Tudi internacionalna identiteta je možna samo ob nacionalni identiteti. ..*

Sledi več zanimivih aktualnih poglavij, med drugim o kibernetiki in jeziku, o odnosih med jeziki in jezikovnimi variantami ter neka-

terimi besedilnimi vrstami in o problematiki razslojenosti jezika in jezikov.

Vsekakor nudi publikacija predvsem v drugem delu dragocen pogled na današnje jezikovno stanje ob slovensko-avstrijski meji na Štajerskem. Profesor *Križman* tu ugotavlja, da standardne, knjižne slovenščine prebivalci v avstrijskem radgonskem kotu aktivno več ne obvladajo. Starejša in srednja generacija razume sicer knjižno slovenščino še vsaj pasivno, mlajša pa sploh ne več. Pač pa ustno še živi mešano goričansko-prleško in prekmursko narečje.

Mirko Križman je opisal tudi razmere med ostanki nemškega prebivalstva v vaseh na slovenski strani, predvsem na Sladkem Vrhu (Sueßenbergu) in pri Apačah (Abstall). Nemščina je danes tudi zaradi političnih posegov takoj po drugi svetovni vojni skoraj popolnoma izginila. Doma jo govorijo samo še nekateri najstarejši ljudje. Ne smemo pozabiti, da je bil v času nemške okupacije med vojno zelo močan ponemčevalni *Kulturbund*. Uradno zapostavljanje in prepovedovanje slovenštine je pri Slovencih tedaj pustilo vidne in hude sledove. To je bilo čutiti, kot piše avtor, tudi v maščevalnih ukrepih po vojni, politični in ideološki vplivi pa so povzročali nestrpnosti med ljudmi dveh nacionalnih pripadnosti in dveh različnih jezikov.

Avtor pa kljub travmam, ki so jih v prebivalcih zapustili različni politični dogodki in nacionalizmi v preteklosti, ugotavlja, da še vedno obstaja tisočletna neposredna stičnost med slovenskim in nemškim jezikom. Področje je večkrat menjalo gospodarje, uradne jezike in ideologije. Gre za zanimivo jezikovno-stično križišče, kar dokazuje tudi dvo-jezičnost precejšnjega dela prebivalstva. Pred razrastjo hitlerjanskega nacizma so slovenščino uporabljali tudi nekateri Nemci. Seveda je bila kakovost te pri tem različna. Večinoma je šlo, kot navaja na podlagi pričevanja informantov avtor pričujoče publikacije, za močno omejene kode z mnogimi nemškimi polpredelanimi ali nepredelanimi substituti, vendar pa je bilo sporazumevanje možno.

Avtor sodi k posebno aktivnim raziskovalcem dvojezične problematike. Ukvarja pa se tudi s pesništvom. Lansko leto je v Mariboru izdal lastno dvojezično slovensko-nemško zbirko *PESMI O MURI*, pred dvema letoma pa je objavil študije o pomembni avstrijski pesnici *Christine Lavant* z antologijo njenih pesmi v izvirnikih in v lastnih nemških prevodih.

Uvodne besede k svoji knjigi zaključijo Križman z mislijo o nujnosti enakopravnega povezovanja med obema obmejnima narodoma in njunima jezikoma in meni: "Vsebina knjige je poglobljena analiza jezikovnih in z jezikom povezanih kulturnih pojavov v večji regiji severovzhodne Slovenije, a je pisana tako, da so v njo vključeni problemi jezika in nacionalnosti širše. To pa je pomembno za sožitje narodov, jezikov in kultur nasploh."

ESEJI in RAZPRAVE

DR. MARKO KREMŽAR

ODREŠENIK ALI OSVOBODITELJ?

Poglavje iz še neobjavljene knjige "Izhodišča in smer", v kateri podaja avtor zgodovinski pregled cerkvenega družbenega nauka. Knjiga bo v kratkem izšla pri Založbi Družina. Sledeče razmišljanje, napisano okrog leta 1992 in kasneje dopolnjeno, je namenjeno okrožnici papeža Janeza Pavla II "Redemptor hominis" (RH), Jezus Kristus, Odrešenik človeka in središče vesoljstva, iz leta 1979 in navodilom kardinala Jožefa Ratzingerja, "Libertatis Nuntio", o nekaterih vidikih teologije osvoboditve iz leta 1984 (LN I), ter o krščanski svobodi in osvoboditvi iz leta 1986 (LN II). Kljub zunanjemu razpadu komunistične družbe, utegne biti pogled na miselnost obdobja, ko je bilo videti, da vdira marksizem celo v katoliško Cerkev, zanimivo tudi za današnjega bralca.

Ni slučaj, da je Janez Pavel II. pričel svoje učiteljsko delo z okrožnico, katere prva beseda je Odrešenik. V času, ko je prevzemal nase odgovornost za vodstvo Cerkve, sta si stala v katoliškem občestvu že jasno nasproti dva tabora z različnimi pogledi na vlogo krščanske vere in na zgodovinsko poslanstvo njenega Ustanovitelja.

Če je krščanstvo nekako osvobodilno gibanje, ki uvaja družbene spremembe, potem je bil Jezus prvi revolucionar in mu lahko pripada vzdevek osvoboditelja. V primeru pa, da je zgodovinski Jezus iz Nazareta pravi Bog in Odrešenik, je naloga Cerkve predvsem sodelovanje pri odrešenju človeka in le posredno pri njegovem osvobajanju.

To je eno od vprašanj pokoncilske Cerkve. Slovenci pa smo bili postavljeni predenj že nekaj desetletij prej.

Teologija, ki poudarja predvsem osvoboditvene značilnosti krščanstva, skuša utemeljiti "ljudsko cerkev", katera črpa svojo dinamiko iz "temeljnih skupnosti" (comunidades de base), in iz markistične družbene analize, "kar pomeni odkrit upor tradi-

cionalni Cerkvi". Te vrste teologija je postala znana predvsem po južnoameriških avtorjih. Že pred drugo svetovno vojno pa je Edvard Kocbek poskušal na Slovenskem dosegati neko novo krščanstvo na podoben način. Temu se ne bi smeli čuditi, saj sta imeli tako južnoameriška kakor slovenska verzija "osvoboditve" korenine v Franciji. Vpliv Emmanuela Mouniera na Kocbeka je znan, prav tako pa je isti mislec "neposredno in odločujoče vplival na marksizmu naklonjeno krščanstvo v Španiji," in s tem postavil "jasen evropski precedens južnoameriškemu liberacionizmu".¹

Teologija osvoboditve ne išče svojega opravičila, "po tradicionalnih virih znotraj Cerkve", temveč se utemeljuje z elementi "Cerkvi sovražne doktrine"². Tudi slovenski krščanski socialisti so pred več ko pol stoletja sprejemali marksistično utemeljevanje revolucije in na tem področju utirali liberacionistom pot, kot pravilno ugotavlja v enem svojih esejev angleški "The Economist".³

Pri tem je težko razumljivo, da so isti verniki, ki so odklanjali vsako katoliško organiziranost, občudovali in podpirali komunistično organizacijo, da so pripadniki personalizma iskali zavezništva pri kolektivistih, da so nasprotniki avtoritete z odprtimi očmi zašli v najbolj avtoritativni sistem, da so iskalci mističnega doživljanja, ki je konec koncev izraz življenja, hoteli doseči družbene rešitve s podporo revolucionarjem, ki so izhajali iz razrednega sovraštva in sejali smrt. Po mnenju teh kristjanov naj bi bilo krščanstvo primerno za doseganje osebnega stika s Stvarnikom, pa nezadostno za vpostavljanje pravičnih družbenih odnosov. Jasno je, da kdor tako misli, ne more biti prepričan o notranji sili objektivne resnice. Dve bistveni značilnosti človekove narave, čustvenost in razumnost, so dojemali kot nasprotji in ne kot enakovredna dela iste, nedeljive stvarnosti. Ti ljudje so se intelektualno in družbeno gibali v svetu, ki je bil daleč od realizma. Brez realnosti naravnega reda pa postane morala prazna beseda, ki je ni težko prilagajati razmeram in končno zavreči. Struja ali fronta, po kateri so skušali južnoameriški liberacionisti uveljaviti v Cerkvi in zunaj nje svoje težnje, je poznana pod imenom 'Kristjani za socializem'. Namen tega gibanja je bil usmeriti krščansko prakso v odkrito in izrecno sodelovanje s svetovnim marksizmom ali bolje s komunizmom."⁴ Tudi v tem pogledu so Kocbekovi krščanski socialisti na Slovenskem prednjačili.

"Napredna" pokoncilska gibanja, kot teologija osvoboditve, kristjani za socializem in temeljne krščanske skupnosti, so se pojavila skoraj hkrati med leti 1965 in 1971. "Vsa tri gibanja so med seboj povezana. Na zborovanjih in v publikacijah srečujemo vedno ista imena, iste propagandiste."⁵ Slovencev med njimi ni. Trideset let prezgodaj so delali iste napake in sledili istim zablodam. Ob koncu šestdesetih let pa niso imeli vizije ali pa ne poguma, da bi opozorili katoličane zahodnega sveta, naj ne sledijo njihovemu pogubnemu zgledu.

Vse oblike liberacionizma so izhajale iz zamisli o Kristusu kot osvoboditelju. Med teologijo osvoboditve in krščanskim socializmom, ki se je končal v tako imenovani osvobodilni fronti na Slovenskem, je več sorodnosti, kot bi jo mogli slutiti na prvi pogled. S krščanskega vidika gre za isto zmoto, proti kateri postavi Janez Pavel II. lik Kristusa Odrešenika.

ODREŠENIK ČLOVEKA IN SVETA.

Okrožnice "Redemptor hominis" navadno ne navajajo med socialnimi dokumenti Cerkve. Vendar smemo reči, da je v njej postavljena osnova kasnejšim socialnim okrožnicam Janeza Pavla II. pa tudi temelj kritičnemu pogledu na teologijo osvoboditve, ki je bila tedaj že v polnem razmahu, kot izrazito socialno gibanje.

Z okrožnoco o razvoju narodov je Pavel VI. zaključil prvi krog sodobne katoliške socialne misli. Janez Pavel II. pa je s svojim opominom na skrivnost človekovega odrešenja pripravil izhodišče za poglobitev družbenega nauka, ki je nekako v sto letih zajel celotni lok socialnih problemov, od odnosov med osebami pa do mednarodnih obveznosti.

Pisec okrožnice se zaveda, da stoji pred velikim izzivom, ki zahteva od Cerkve temeljitih odgovorov. "Kaj naj storimo" v "novem adventu Cerkve", je izhodiščno vprašanje, ki ga postavlja papež tako sebi kakor slehernemu verniku posebej in vsemu krščanskemu občestvu. Pavel VI. je izrekel svojo znano veroizpoved ob koncu papeževanja, Janez Pavel II. pa je storil isto ob samem začetku istega poslanstva, zato spregovori v prvi osebi: "Edini usmerjevalec mojega duha, edini vodnik razuma, volje in srca mi je Kristus, naš Odrešenik."⁶ V teh besedah razberemo hkrati papežovo osebno izpoved in smernico za delo.

Ko v naslednjih odstavkih poudari, da je Kristus hkrati Odrešenik sveta in Odrešenik človeka, osvetli celotno stvarstvo iz realističnega vidika, ki ga spremlja tudi pri nadaljnjih okrožnicah in nagovorih. Če svet skupno s človekom res potrebuje odrešenja, potem je vprašanje greha in spreobrnjenja več kot le osebna stvar.

Stvarstvo je po svojem izvoru dobro, svobodni človek pa je prekršil naravni red in povzročil nered. Posledice čuti vsakdo v sebi, pa tudi v realnosti, ki ga obdaja. Zato odrešenje, ki omogoča človeku, da se približuje prvotnemu redu in miru, s tem veča tudi harmonijo v svetu.

Pri tem nas ne smejo zavajati razni izrazi, ki jih sicer navadno uporabljamo, a večkrat spregledamo njih pravi pomen. Tako na primer govorimo o socialnih pravicah, socialnih krivicah, socialnih krepostih, kar je lepo in prav. Spomniti pa se moramo, da je socialna krivica najprej osebna krivica in da šele razširjenost osebnih krivic dobi socialno razsežnost. Isto velja za ostale moralne lastnosti, ki jim dodajamo prilastek socialnosti.

Tudi tako imenovano socialno tržno gospodarstvo je predvsem gospodarstvo svobodnih odločitev v okviru tržnih zakonov. Socialnost ne prihaja iz ekonomske teorije, marveč iz osebnega prepričanja, da potrebuje tehnika gospodarjenja dopolnilo človekove pravičnosti in dobrote. Socialno usmerjena pozitivna zakonodaja naj dopolnjuje naravne, tržne zakone, katerih pa ne more nadomestiti.

Nevarnost pridevka "socialni" je v tem, da utegne nehote splošiti glavni pojem, ki predstavlja vedno konkretno realnost, bodisi moralno ali strokovno. Stik s prav to konkretno stvarnostjo pa je pot, ki po krščanskem pojmovanju vodi k Stvarniku, medtem ko so splošni pojmi večkrat megleni.

"Odrešenik sveta! V njem se je na novo in še bolj čudovito razodela temeljna resnica o stvarjenju... 'In Bog je videl, da je vse dobro'. Vse dobro ima izvor v modrosti in v ljubezni. Vidni svet, ki ga je Bog ustvaril za človeka – ta svet, ki je bil podvržen ničevosti, ko se je greh pojavil v njem – prihaja spet do prvotne povezave z božjim virom modrosti in ljubezni." po odrešenskem poslanstvu Jezusa Kristusa.

V ne ravno krščanskem svetu tega stoletja marsikdo težko sprejema, da je svet brez odrešenja podvržen "ničevosti". Janez Pavel

II. opominja, da ne gre pri tem izrazu za kakšno abstraktno prispedobo, marveč za prav danes zelo otipljivo realnost, za katero morda vemo, a se navadno vedemo, kakor da bi spadala v kak drug, oddaljen svet. Tako na primer gre za "nevarnost onesnaženja naravnega okolja", za oborožene spopade, za strah pred samouničenjem z uporabo atomskega orožja, za "pomanjkanje spoštovanja do otrok v materinem telesu"⁸, a bi lahko dodali, na primer, nevarnost rasnih nestrpnosti, lakoto sredi preobilja ter sužnost mamil in užitka. Taki in podobni znaki ničevosti so posledica rastočega nereda, ki ga širi človek, ko se upira odrešenju. Ne bo jih mogoče odpraviti drugače kakor s pomočjo Odrešenika, to je z osebnim spreobrnjenjem k modrosti in ljubezni.

Z učlovečenjem se je Odrešenik "nekako združil z vsakim človekom. S človeškimi rokami je delal, s človeškim razumom razmišljal, s človeško voljo sodeloval, s človeškim srcem ljubil". Mimo te resničnosti ni mogoče pri nobenem moralnem razmišljanju. Resnica o stvarjenju, svobodi, grehu, odrešenju in vstajenju, ki je središče krščanske vere, ne sme biti odsotna nikjer, ko se odloča o človeku. Kdor to resnico sprejema, bo vrednotil vse drugače kot tak, ki je ne priznava. Nikdar ne bo dovolj poudarjeno, da gre pri tem za eno samo in nedeljivo resnico. "Bog stvarjenja se razodene kot Bog odrešenja, Bog zvest sam sebi, zvest svoji ljubezni do človeka in do sveta." Njegova ljubezen, ki "se ne straši ničesar, kar zahteva njegova pravičnost", pa je večja kot človekov greh, kot slabost in pokvarjenost stvari ter močnejša od smrti. "To razodetje ljubezni se imenuje tudi usmiljenje,"⁹ za katero vemo, da je v katoliškem družbenem nauku potrebno dopolnilo pravičnosti.

Odrešenjska skrivnost, izraz božjega usmiljenja, pomaga odkriti človeku "veličino in dostojanstvo svoje človeškosti in svojo lastno ceno."¹⁰ Le tako lahko razumemo, da je človek večji od človeštva. Ne gre namreč "za abstraktnega človeka, temveč za takega, kot v resnici je, za konkretnega, zgodovinskega človeka."¹¹ Njegova veličina je v osebni bogupodobnosti, ki vsaj delno razjasni skrivnost odrešenja na križu. Kristusovo odrešenjsko poslanstvo je človeku vrnilo "dostojanstvo in njegovemu bivanju na svetu smisel, medtem ko je bil zaradi greha ta smisel večji del izgubil". Tako se vera v Odrešenika "dotika najglobljih plasti v človeku", to je: "človekovega srca, njegove vesti in življenja",¹² tako osebnega kakor družbenega. Gre za

vsakega "človeka z vso neponovljivo resničnostjo njegovega bitja, razuma in volje, vesti in srca", z njegovo "osebno življenjsko zgodovino".¹³ Tega človeka, po papeževih besedah, Cerkev ne sme zapustiti. To pomeni, da se kristjan ne more in ne sme brezbrizno oddaljevati od nobenega vprašanja, ki se dotika njega in drugih ljudi. "Človek v polni resničnosti svojega bivanja, svojega osebnega in hkrati občestvenega bitja, v svojem družinskem krogu, znotraj družbe in v različnih razmerah, v okviru svojega naroda ali ljudstva, celo v okviru celotnega človeštva, prav ta človek je nekako prva pot, ki jo mora Cerkev prehoditi pri izvrševanju svoje službe."¹⁴ A tudi Cerkev ni pri tem mišljena kot ustanova, marveč kot občestvo konkretnih, med seboj povezanih oseb.

Resničnost človekovega življenja zajema tako njegovo osebnost, kakor družbenost, tako njegovo hrepenenje in poklicanost "k višjemu življenju" kakor njegovo slabost. Vsakdo je vedno v položaju, "da izbira med več stvarmi in se nekaterim odpove". Ta razdvojenost med hrepenenjem po neskončnem in telesno vezanostjo na končnost povzroča v človeku bolečino, ki je tvaren svet ne more utešiti. "Kot slaboten in grešen človek neredko dela to, česar noče, in ne stori tega, kar bi hotel." Tako v samem sebi večja razdvojenost, "iz katere izvirajo tudi tolikeri in tako števili razdori v družbi".¹⁵

Razdori in napetosti pa neredko povzročajo nasilje, katerega se človek boji, čeprav ga povzroča. Družba, ki se oddaljuje od moralnega zakonika, kateri pomaga usmerjati ljudi k "višjemu življenju", večja v sebi napetosti in širi strah. Človeka je, kot pravi okrožnica, strah pred dosežki lastnega dela. "Boji se namreč, da se ne bi sadovi... zlasti tisti, ki so prav posebno plod njegovega uma in ustvarjalnosti, obrnili proti njemu; boji se, da se ne bi spremenili v orodje in orožje samouničenja." Ta upravičeni strah postavlja vprašanje, kako je mogoče, da se "sposobnost, ki je bila dana človeku od začetka, da bi si z njo podvrgel zemljo,¹⁶ obrača proti človeku in tako vzbuja" v današnji človeški družini "zavesten ali nezavesten preplah in občutek ogroženosti, ki... se razodeva v različnih oblikah".¹⁷ Uničevanje naravnega okolja ni na zadnjem mestu med upravičenimi strahovi človeka, ki je prenehal biti varuh narave in se je spremenil v njenega samovoljnega izkoriščevalca.

Vendar, ali je to res nekaj novega? Nova je razsežnost in skoraj neomejena možnost uničevanja, ne pa pojav sam na sebi. Ali

ni svobodni človek s prezirom naravnega in z uveljavljanjem svojega reda od nekdanj hodil po poti, ki ga je privedla v sedanjem času do očitne nevarnosti za njegov lastni obstoj? Razvoj tehnike bi zahteval od ljudi vzporedno rast na moralnem področju. Le tako bi človek smotrno uporabljal in ne zlorabljal svojo zmožnost gospodarjenja v stvarstvu. Zdi pa se, da gre vzporedno z izredno hitrim napredovanjem znanja in proizvodnje tudi upadanje moralnega čuta. Odtod padanje kvalitete življenja, ki ni odvisna toliko od količine imetja kakor od načina, kako to imetje uporabljamo, in od smisla, ki ga dajemo svojemu bivanju. Ali ima "v tem človekovem svetu" dobro še prednost pred zlom? Ali se med ljudmi večja vzajemnost, "spoštovanje pravic drugih, vsakega človeka, rodu ali ljudstva, ali pa nebrzdana in mnogovrstna sebičnost?"¹⁸

Odgovor na ta vprašanja ni zadovoljiv. "Stanje današnjega človeka se zdi daleč od tistega, kar objektivno zahteva pravni red in kar terjata pravičnost ter zlasti socialna ljubezen do rodu."¹⁹ Tako stoji vse krščansko občestvo pred nalogo lastnega spreobrnjenja, pa tudi spreobračanja drugih v smeri нравnih vrednot, ki vodijo k Viru naravnega reda; apostolsko in misijonsko poslanstvo Cerkve sta neločljivo povezana.²⁰

Pregledati je treba vse stopnje današnjega napredka, in sicer ne glede na to, kaj je storjenega, da bi človek več imel, temveč, da bi več bil.²¹ "Človek se ne sme odpovedati niti samemu sebi niti svojemu mestu na tem vidnem svetu; ne sme postati suženj stvari; suženj gospodarskih sistemov in suženj svojih proizvodov."²² S temi besedami pokaže Janez Pavel II. na varno izhodišče za presojanje družbenih razmer. V kakšni meri je svobodno ustvarjeni človek res gospodar, kateremu stvari, sistemi in izdelki služijo, ter zakaj postaja večkrat njih suženj? Koliko svobode dopušča določena civilizacija, da lahko izbira; koliko možnosti za izbiro mu še preostaja?

Omejevanje ali preprečevanje take izbire je najti tako v okviru standarizirane "porabniške družbe z njenim preobiljem dobrin", kakor v družbah, v katerih široke plasti trpe lakoto, "kjer zaradi pomanjkanja ali nezadostne hrane vsak dan nemalo ljudi umre".²³

Zunanja svoboda in možnost izbire sama na sebi še ne zagotavljata gospodstva nad svetom. Ko eni "nebrzdano uživajo stvari, ne da bi se menili za etični zakon", s tem omejujejo "svobodo drugih, namreč tistih, ki jim manjkajo osnovne stvari". Ne zavedajo se, da postajajo sužnji svojih proizvodov,

medtem ko pehajo druge "v še večjo revščino in pomanjkanje". Ta pojav ni omejen na nekatere dežele. Njegova razsežnost "postavlja pod vprašaj finančne, monetarne, proizvodjalne in trgovske mehanizme, ki z različnimi političnimi pritiski vodijo ekonomijo tega sveta. Ti mehanizmi niso sposobni, niti da bi naredili konec krivičnim družbenim razmeram, posredovanim iz preteklosti, niti da bi reševali nujne potrebe in naravne zahteve našega časa."²⁴

Izrabljanje človeka po človeku, egoizem družbenih plasti in celih narodov ima danes drugačne oblike kakor v prejšnjih stoletjih; pojavlja se, opozarja papež, kot tekma v oboroževanju, kot neuravnovešenost cen na svetovnih tržiščih pa tudi kot brezposelnost. Vse to "kliče po tržnih in ustvarjalnih spremembah v skladu s pravim človekovim dostojanstvom" Ta naloga nikakor ne presega moči". Načelo solidarnosti v najširšem "pomenu besede mora privedi do tega, da se ustvarijo primerne ustanove in mehanizmi - pa najsi gre za trgovsko izmenjavo, kjer naj bi sicer veljalo tudi pravilo zdravega tekmovanja, ali pa za obsežnejšo in neposrednejšo delitev bogastva in nadzora nad njim - tako, da bi narodi v razvoju ne le lahko zadostili svojim bistvenim potrebam, marveč da bi polagoma tudi res napredovali."²⁵ Cerkev s temi besedami vztraja pri temeljnih načelih svojega socialnega nauka pa namenoma pušča odprte vse moralno dopustne poti, ki jih moreta odkriti gospodarska tehnika in znanost.

Solidarnost med osebami in narodi, zdravo tekmovanje namesto neizprosnega boja, pravična delitev dobrin, osebna odgovornost za storitve in opustitve ter pravica do neokrnjene rasti so nekatera od vodil in meril v okviru katerih naj potekata gospodarska in politična igra. Vendar takih pravil za medsebojne odnose ne bo pripravljen sprejeti, kdor prej ne prilagodi svojega mišljenja, hotenja in srca nravnim vrednotam, ki so nad tvarnimi koristmi. Teženje po zasebni in družbeni koristi je res dejstvo, ki pobuja družbeno dinamiko. "vendar ni moč pričakovati, da bi dosegli kakšno zares človeško ekonomijo, če teh nagonov ne povzemajo, usmerjajo in zadržujejo v pravih mejah tiste najgloblje sile, ki so v človeku, ter načela, ki vodijo do pristne kulture narodov."²⁶ Nravna naravnost posameznika k vrednotam, stoji na začetku vsake zdrave družbene prenovе.

Ražočaran bo, kdor bi pričakoval podobnih sprememb od državnih ali mednarodnih ustanov. Te lahko s črko pokažejo

na smer, ne morejo pa dati družbenemu sožitju duha. Še več, zavestno lahko preprečujejo, da ne bi prodril v družbeno in javno življenje tisti duh, ki bi dvignil družbene odnose nad gladino osnovnih koristi. Zato se je treba bati državne ali naddržavne manipulacije, ki lahko preprečuje, da bi ljudstvo postalo gospodar in kovač svoje usode.²⁷ "Skupni blagor, ki mu služijo državne oblasti, se popolnoma uresničuje le tedaj, ko se državljanom zagotavljajo njihove pravice." Na ta način posega načelo človekovih pravic "globoko na področje socialne pravičnosti in postane merilo, ki z njim lahko presojava", ali so te v življenju političnih organizmov res uresničene.²⁸

TRAJNA NALOGA.

Naloga Cerkve je, da posreduje pravega duha družbenim organom, ki so po svoji naravi usmerjeni prvenstveno v tvorni svet. S trojno službo, katere je deležno po Kristusu, si božje ljudstvo na zemlji naloga trojno nalogo. Z učeniško službo sprejema kristjan odgovornost za resnico, z duhovniško prevzema nalogo zajemati "od sadov sprave sinov z Očetom" in s kraljevsko se zavezuje, da bo služil svojim bližnjim v poklicu in na kraju, ki mu je bil dan.

Omenjena trojna služba je sicer del cerkvenega, v večnost usmerjenega poslanstva, a ima neizogibno tudi družbene posledice. Resnica, pa tudi njeno zanikanje, ki je laž ali zmota, je delež našega vsakdanjega življenja. Odgovornost za "božjo resnico, ki je last Boga samega,"²⁹ je celotna in se pričinja pri najosnovnejšem odnosu do resničnosti ter sega v nadnaravno področje vere. Na ta način ima opravljanje učeniške službe neposredne in kmalu vidne učinke ne le v krščanskem občestvu, marveč v vsej družbi.

Kdor naj "vredno in uspešno služi drugim, mora imeti oblast nad samim seboj in imeti kreposti, ki mu omogočajo, da se obvlada."³⁰ Ta vsestranska pripravljenost biti na razpolago bližnjim po božji volji je "naša udeležba pri Kristusovem poslanstvu, to se pravi, pri njegovi kraljevski službi." Razumljivo je, da je taka dejavnost in celo pripravljenost nanjo "povezana z vsem področjem krščanskega in splošno človeškega nramnega nauka",³¹ zato pa tudi z gospodarsko socialnimi rešitvami družbenih vprašanj.

Po papeževih besedah pa moramo imeti neprestano pred očmi resnico, da "vsaka pobuda samo toliko koristi resnični obnovi Cerkve (pa tudi svetne družbe)..., kolikor sloni na pravilni zavesti tako poklica kot odgovornosti za tisto posebno, nenavadno in neponovljivo milost, po kateri kristjan v skupnosti božjega ljudstva gradi Kristusovo telo." To načelo, ki obsega celotno krščansko življenje in delovanje - apostolsko, pastoralno, osebno in družbeno, velja..." za vse ljudi in za vsakega". Vsakdo naj namreč deluje v skladu z osebnimi darovi in talenti. Tako lahko vsak s svojim poklicem služi drugim "na različnih področjih človeškega življenja" ter gradi na zemlji "Cerkev in bratske skupnosti".³²

Da pa kristjan zmore vršiti omenjene naloge sredi sveta, kjer so brezbržnost, laž in krivica vsakdanji pojav, potrebuje pomoči. Evharistija je najuspešnejši izraz duhovniške službe, po kateri je vsak kristjan do neke mere soudeležen pri skrivnosti odrešenja. Ta pa je neločljivo povezana s trenutki spreobrnjenja in odpuščanja, ki so bistveni del družbenih odnosov.³³

Kot vedno, je tudi danes naloga krščanskih mislecev. "da vero združujejo z znanostjo in modrostjo ter dejavno pomagajo do njene tesnejše povezave".³⁴ Ta naloga je toliko obsežnejša, kolikor bolj so "napredovale človeške znanosti ali njene metode in dosežki v spoznanju sveta in človeka. To velja tako za eksaktne naravne vede kot za znanost o človeku in za filozofijo." kar seveda vključuje raziskavo gospodarskih zakonov in metod, ki ima v okviru socialnega delovanja posebno izrazito mesto.

Kolikor kristjani ne sledimo tem smernicam, lahko začutimo potrebo iskanja na podlagi miselnih tokov, ki so krščanstvu nasprotni, če ne celo sovražni. Ker se je v preteklih letih širil po cerkvenem občestvu duh malodušnosti, ki je vodil v "dopolnjevanje" krščanskega nauka z omenjenimi protiverskimi elementi, lahko sklepamo, da katoliški misleci niso izpolnili svoje naloge. Njihova iskanja so šla v smeri prevladujočih mnenj in tokov, namesto da bi iskala opore v globini.

Na ta način so udje in celo predstavniki Cerkve večkrat izgubljali tisto notranjo prostost, ki po besedah Pija XII. omogoča Cerkvi, da ostaja vzvišena nad "konflikti, ki imajo svoj izvor v časnih koristih".³⁵ A svoboda, ki jo mora ohranjati Cerkev, ni prostost od dolžnosti do človeka in družbe, marveč je nenavezanost njenih odločitev na svetne, gospodarske, kulturne in politične vplive.

OSVOBODITEV IN NEZVESTOBA.

Nekdanji krščanski Zahod se zadnja desetletja glasno poteguje za človekove pravice, človek pa v isti družbi kaj hitro izgublja svojo vest pa tudi zavest odgovornosti pred Stvarnikom in pred ljudmi. Med besedami in realnostjo se večja prepad in ni opaziti volje, da bi se ljudje v praksi hoteli približati visokim idealom, ki jih vsaj večina v teoriji še priznava. Že leta 1978 je zaklical Aleksander Solženicin, da "nima nihče na zemlji drugega izhoda kakor povzpenjati se vedno više".³⁶ Temu pogledu na svet niso ploskali vodilni krogi ne na Vzhodu in ne na Zahodu, množice pa so ostale do njega brezbrizne. Eni so poziv verjetno dobro razumeli, a so videli v njem nevarnost za družbo, katero so zgradili po svoji meri, drugi pa so že davno izgubili posluš za vse, kar se ne da meriti in tehtati. Dejstvo, da je klic po življenju višje kvalitete naletel na gluha ušesa, je le majhna ilustracija tedanjih pa tudi sedanjih razmer.

Morda je prav zato, že več ko desetletje prej, del katoličanov začutil potrebo pretresti, prebuditi svet iz otopenosti s krepkejšimi glasovi. Pričeli so iskati rešitev v idejah, s katerimi morda niso povsem soglašali, ker so našli pri nosilcih teh idej zavzetost za potrebne družbene spremembe. Niso zaupali lastnim silam in dvomili so v moč krščanskih načel. Če ni mogoče sveta prilagoditi krščanstvu, naj bi segli kristjani po tujih sredstvih, da zadostijo najvidnejšim potrebam ljudi in jih tako pripravijo za sprejemanje višje duhovnosti.

Iz takega razpoloženja in duhovne nejasnosti se je kmalu po drugem vatikanskem koncilu pričelo širiti gibanje, ki ga po latinskoameriški škofovski konferenci v Medellinu (1968) poznamo pod imenom teologija osvoboditve. Gre za pojav, ki ga je treba presojati s svetovnimi merili. Izraz teologija osvoboditve vsebuje dva pojma, ki izhajata iz različnih ter potencialno nasprotujočih si področij. Medtem ko ima osvoboditev politično - ideološko, torej zelo zemeljsko vsebino, je teologija po svojem prvotnem pomenu usmerjena v transcendenco. Oba pojma vsebujeta zadržanja, katerih predznaki si utegnejo nasprotovati.³⁷ Poizkus usklajanja nasprotujočih si pogledov pa ni značilen le za določeno celino, temveč za celo zgodovinsko obdobje, ki še ni minilo.

Pojem osvoboditve se je prišel pojavljati na različnih področjih v različnih kulturah po vseh kontinentih.³⁸ V bogatih družbah Evrope in Severne Amerike iščejo osvoboditev "od religiozne

etike in z njo od vsake človekove naravne omejitve". Tudi Azija in Afrika iščeta osvoboditve. Vendar gre v njihovem primeru predvsem za "iskanje identitete", za sprostitev od zahodno-evropske kulture, katera spominja na čase kolonializma. V Južni Ameriki pa dajajo istemu izrazu predvsem "družbeni, gospodarski in politični pomen". Seveda pojem človekovega osvobajanja krščanstvu ni tuj. "Kristusov evangelij je vest o svobodi in predstavlja osvobojevalno silo",³⁹ zato ni čudno, da se je pojavilo vprašanje osvoboditve, kmalu po koncilu, v središču teoloških razglabljanj.

Po Ratzingerju je razširjenost osvoboditvene problematike znak najbolj dramatičnega vprašanja sodobnega sveta. Človek se ne zaveda, da je odrešen in svoboden ter "trpi zaradi rastoče alienacije. To se dogaja v vseh oblikah današnje družbe. "Gre za" izkustvo človeštva, ki se je ločilo od Boga in zato ne najde svobode, temveč le sužnost". To je realističen pogled na položaj in "kristjani so poklicani k realizmu. Biti pozoren na znamenja časa pomeni imeti pogum, da si pogledamo z realnostjo iz oči v oči, bodisi glede tega kar vsebuje pozitivnega bodisi glede negativnih pojavov".⁴⁰

V koncilski konstituciji "Gaudium et spes", je močno poudarjeno, da Cerkev deluje v svetu in mora potemtakem sodelovati pri reševanju časnih težav tako na socialnem kakor na gospodarskem in političnem področju. Glede tega se zdi, da vlada v Cerkvi edinstvo. Ko pa pridejo posamezna verska občestva pa tudi posamezni verniki pred konkretna vprašanja glede zavzetosti za svetne probleme, nastopajo težave.

Že v šestdesetih letih se je med katoličani javno širil dvom o učinkovitosti cerkvenega socialnega nauka. S kubansko revolucijo pa so se pričeli ogrevati nekateri verniki za temeljito revolucionarno metodo, hkrati pa tudi za marksistično ideologijo in strategijo. Pojavljajo se vedno ostrejša notranje kritike, češ da je katoliški družbeni nauk, "statičen", "abstrakten" in "nezgodovinski".⁴¹ Na političnem področju najde ta kritika popolnoma nepripravljene južnoameriške krščanske demokrate, ki niso imeli jasnih idejnih osnov. Pričeli so s prilagajanjem svojega programa in delovanja "javnemu mnenju", s tem pa nastopili pot, ki so jo nakazovali marksisti. Na ta način je južnoameriška krščanska demokracija izgubila svojo identiteto, z njo pa volilce in pomen na kontinentu. Izjema so bili krščanski demokrati v Čilu, kjer so pod vodstvom jasno mislečega Freia nepre-

trgoma posvečali svoje sile notranji formaciji članstva in lastni organizaciji.

Velik del zavzetih južnoameriških kristjanov ni dojel, da potrebuje katoliški družbeni nauk ne le lastne filozofske in teološke osnove, temveč tudi popolnoma drugačne metode, kot jih je ponujal marksizem. Nepoznanje lastne in tuje filozofije je poplitvilo mišljenje in življenje celotne katoliške skupnosti, ki se je v svoji negotovosti oklepala le še 'tradicije'. Ni imela idejnega razgleda, da bi lahko samostojno iskala smer v skladu s potrebami časa. Zato so nemirni duhovi, ki v tradicionalnih smereh niso videli rešitve, ob nepoznanju filozofije in podcenjevanju cerkvenega nauka pričeli s pomočjo prevladajoče marksistično hegeljanske filozofske smeri snovati nov družbeni nauk in zato tudi temu primerno novo teologijo. Spregledali so, da hočejo marksistični materialisti spremeniti svet z nasiljem, medtem ko je kristjanom odprta mirna, temeljitejša, a težja pot spreobrnjenja. To zadnje je v dobi, ko so "znanstveni materialisti" izvajali svoj kulturni diktat po vsem svetu, zvenelo "nezgodovinsko".

Konferenca latinsko-ameriškega episkopata v Medellinu leta 1968, je bila v veliki meri posvečena vprašanju socialne pravičnosti v družbi, ko so cele pokrajine žrtev skrajne revščine. V dokumentu, ki povzema zaključke konference pod naslovom "Pravica" (Justicia), beremo, da je potreba začeti z delom; "ni sicer minil čas besed, vendar se je približala - z dramatično nujnostjo - ura akcije."⁴² Ta odstavek so pomagali širiti levičarski listi, pri tem pa so namenoma spregledovali, da isti dokument zavrača pri doseganju družbenih reform vsako nasilje, katero povzroča vedno le še večjo nasilnost.

Čeravno dva vidna liberacionista, kot sta Gustavo Gutiérrez in José Comblin, menita, da je Medellin pričetek njihovega gibanja, zagotavlja kardinal Lopez Trujillo, da je na tem kongresu imel pojem osvobojenja še krščanski, ne marksistični pomen. Izrecno je zavračal razredni boj pa tudi delovanje duhovnikov na vodstvenih mestih v politiki. Kardinal Ratzinger pa postavlja prve znake tega gibanja v zgodnji pokoncilski čas. Verjetno ima vsak s svojega vidika prav. Ideje, ki so brstele po koncilu, so nekateri kmalu pričeli razlagati različno. Vendar so pri oblikovanju končnih izjav v Medellinu prevladale smernice, ki so bile v skladu z duhom koncila in cerkvenega socialnega nauka. Ob isti priložnosti pa je prišlo do strnitve

tistega dela latinskoameriškega klera, ki se z omenjenimi izjavami ni strinjal. Ne smemo pozabiti, da je Pavel VI. ko je obiskal južno ameriško celino in nagovoril škofove, zbrane v Medellinu, obsodil "nekatero prisotne (entre nosotros) teologe, ki ne hodijo vedno po ravni poti", ki goje "praznino... katero napolnjujejo navadno s površnim in skoraj servilnim sprejemanjem modnih filozofij, ki so večkrat tako naivne kakor zmedene."⁴³ Jasnim papeževim besedam v Medellinu gre v veliki meri zasluga, da je latinsko ameriški episkopat ohranil ob pravi smeri tudi enotnost.

Deset let kasneje je v Puebli isti episkopat še strožje obsodil "rastoči prepad med bogatimi in revnimi, ki predstavlja pohujšanje in protislovje krščanskega bistva." Ob tej priložnosti je padla velika odgovornost za ohranitev enotnosti in čistosti nauka med razburkanimi duhovi katoliškega občestva v latinski Ameriki na rame komaj nekaj mesecev prej izvoljenega papeža Karla Wojtile - Janeza Pavla II.

Ko je papež sporočil sodelavcem, da bo, po zgledu svojega prednika Pavla VI., prisostvoval latinsko ameriški škofovski konferenci, ki naj bi pričela zasedati v Mehiki 25. januarja 1979, so mu ta korak vsi po vrsti odsvetovali. Ne le, da je mehikanska državna oblast po svoji ustavi odločno "protiklerikalna" in Cerkvi nenaklonjena, tudi rastoča neenotnost med katoliškimi škofi latinske Amerike bi utegnila postaviti svetega očeta v neprijeten položaj. Po mnenju vatikanskih svetovalcev, bi papeževe besede v podporo revnih in zatiranih svet lahko razumel kot potrditev teologije osvoboditve, medtem ko bi kritiko levičarskih, tako imenovanih "naprednih", latinskoameriških teologov mogli razumeti verniki kot podporo ameriškemu "imperializmu" in vojaškimi diktaturam v tem delu sveta. Vendar se je mladi papež odločil po vesti. Po njegovem mnenju je papeževa naloga, da težave premaguje, ne da beži pred njimi.

Duhovi v CELAMu, latinsko-ameriški konferenci katoliških škofov, so bili takrat že močno ločeni. Najvidnejši predstavnik radikalno socialne, marksizmu naklonjene smeri in zagovornik "teologije osvoboditve" je bil brazilski kardinal Alojzij Lorscheiter, ki je na konklavi v Vatikanu oktobra 1978, odločno podpiral izvolitev kardinala Wojtile za poglavarja katoliške Cerkve in upal, da mu bo novi papež na zasedanju v Puebli uslugo vrnil. Konservativni del episkopata pa je vodil tajnik škofovske konference kolumbijski nadškof Alfonso Lopez Trujillo. Ta je svaril pred gibanjem "kristjani za socializem"

ker je videl, da se po njem širijo zmote, nevarne za vesoljno Cerkev. Tudi on je pričakoval, da bo papež na konferenci podprl njegovo smer. Velik del katoliškega sveta je nestrpno čakal, kako bo v takih okoliščinah spregovoril Janez Pavel II. Papež ni odlašal. Takoj po prihodu v Mehiko in po zaupni molitvi pred podobo Device iz Guadalupe je pričel vrsto odločnih in jasnih nagovorov, namenjenim prisotnim škofom, duhovnikom, redovnikom, redovnicam in teologom, pa tudi vernikom vsega sveta. Ob pričetku je povdaryl geslo iz Medellina, o "prvenstvu ljubezni do ubogih", a je takoj dodal, da krščanska ljubezen ne izključuje nobenega družbenega razreda in da zajema slehernega človeka. S tem je od kraja presekal vsak poskus, da bi prizadevanju Cerkve za "osvoboditev oseb in ljudstev" mogli dati markističen prizvok. Duhovnike in člane redovnih družin je opozoril, da so v prvi vrsti "duhovni voditelji" in ne socialni aktivisti ali politični funkcionarji. Spomnil jih je na dožnost pokorščine škofom in cerkvenemu učiteljstvu, pa na odgovornost, ki jo imajo za pravilnost verskega nauka. Jasno je pokazal na globoko razpoko, ki je potekala po sredi cerkvenega občestva in ločevala duhove mnogo bolj kot zunanja, socialna problematika; obsodil je tiste, ki "hočejo prikazati Jezusa... kot nekoga, ki se je boril proti rimskim okupatorjem in mogočnikom, kot nekoga, ki je bil zapleten v razredni boj." Tako pojmovanje Kristusove osebe, oznanjanje "političnega Jezusa, revolucionarja, upornika iz Nazareta, ni v skladu s Cerkvenim naukom". Povdaryl je pomen duhovniškega celibata in čistega življenja za vse stanove.

Laike in duhovnike je pozival k molitvi in k meditaciji, k rednemu prejetju svete evharistije, k pogosti spovedi in k češčenju Device Marije z molitvijo rožnega venca. Nato pa je posvetil papež velik del svojih govorov razlagi cerkvenega družbenega nauka in opominjanju vernikov, da so dolžni delati za odpravo velikih socialnih krivic in za uvajanje pravičnejšega družbenega reda. Na tem prvem apostolskem potovanju je sveti oče nakazal misli, ki jih je nato poglobljal v okrožnicah in govorih ter z izredno odločnostjo dopolnil nekaj let kasneje ob obisku Cerkve v Srednji Ameriki.

Kljub jasnim besedam Janeza Pavla II je prišlo na konferenci v Puebli do nespravljalivih nasprotij med pripadniki teologije osvoboditve in med drugimi škofi. Da bi se izognila vidnemu razkolu, se konferenca ni izrekla niti za te ideje niti proti njim.

Na ta način so krajevni škofje prepustili Rimu, naj spregovori in razjasni vprašanja, ki so vedno globlje delila cerkveno občestvo.⁴⁴

Med tem se je še naprej nevarno širilo mnenje, da je najvažnejše področje cerkvenega delovanja politično. Moralno vprašanje se je pričelo krčiti na "socialne grehe", kar bi vero lahko kmalu izpraznilo vsake druge vsebine. Celo Leonard Boff, ki je sicer zagovornik liberacionizma, je na nekem mestu priznal to nevarnost. "S stalnim poudarjanjem strukturalnega značaja socialnega greha in ob enaki potrebi socialne in strukturalne milosti obstoji nevarnost, da pozabimo na osebno spreobrnjenje in izpopolnjevanje v krščanskem življenju. Nevarno je tudi, da politični vidiki preplavijo svoje bregove in zavzamejo celotno področje vere." Ta pa vsebuje "v procesu integralne osvoboditve na primer tudi mistično, liturgično in osebno izražanje."⁴⁵ Te besede vidnega teologa osvoboditve dramatično osvetle nevarnost duhovnega izpraznjenja katoliškega nauka in Cerkve.

Na drugem mestu pri istem avtorju pa lahko beremo, da "izhaja potreba po prisotnosti Cerkve v političnem okolju iz globin krščanske vere. Politika je vključena v gospodarstvo Jezusa Kristusa, kateri ni le Gospodar majhnih prostorov, kot so srce, duša ali Cerkev, marveč je Gospodar vesolja, velikih širin, tudi političnih. Politika je povezana z božjim kraljestvom, ker ima opraviti s pravico, ki je mesijanska dobrina Kraljestva, pa tudi s krivico, ki je izraz greha in zavrnitve Boga."⁴⁶ Tej Boffovi sicer pravilni presoji bi mimogrede pripomnili le, da predstavljajo srce, duša in Cerkev lahko večjo širino, prav gotovo pa večjo globino, kot jo ima sicer nujno potrebna, a vendarle omejena politična dejavnost. Boff pa ni najbolj izraziti in borbeni predstavnik teologije osvoboditve. V svojem delu "Kristjani za socializem" meni Fierro Mate na primer, da je "politika temeljna sestavina vere". "Evangeljsko sporočilo se uresniči v političnem izražanju; politika in političnost pomenita osnovno prvino kristjana."⁴⁷ Ob tem se lahko začudeno vprašamo, kako je mogoče, da se še danes nekateri zagovorniki omenjene teologije zgražajo nad klerikalizmom, recimo v slovenski preteklosti, ali pa tudi nad hipotetično možnostjo "klerikalne" prihodnosti! Ali ni to merjenje z dvojnim merilom? Če bi bilo mogoče vpreči Cerkev v politični voz njenih sovražnikov, bi bilo to "napredno", kadar deluje ista Cerkev, zvesta svojemu lastnemu nauku in poslanstvu v svetu, pa jo nasprotniki obtožijo klerikalizma.

Gustavo Gutierrez, ki je v rodnem Peruju bil priča izredne revščine in socialnih krivic, je eden duhovnih očetov teologije osvoboditve. Teološko formacijo je dobil v Evropi, kjer je bil med uredniki revije "Concilium". V zavzetosti za hitro in radikalno spremembo razmer pravi na nekem mestu: "Če uporabljamo v teologiji določeno analizo stvarnosti, ki upošteva zgodovinski kolflikt, ugotovimo po dobljenih shemah, da razredni boj obstaja kot dejstvo". Zgodovina naj bi predstavljala danes konflikktivne značilnosti, med katerimi ima središčni položaj: "delitev človeštva v tlačene in v tiste, ki tlačijo, v lastnike proizvodnih sredstev in tiste, ki so oropani sadov svojega dela, skratka v nasprotujoče si družbene razrede."⁴⁸ Na osnovi Gramscija. Sartra in Marcuseja brani tezo, da je "marksizem kot okvir sodobnega filozofskega mišljenja vzvišen nad vsako primerjavo." Zato je razumljivo, da bi morala biti tudi razlaga evangelija predvsem politična. V istem delu izpove svoje prepričanje glede Marxa z naslednjimi besedami: "Marx bo gradil še naprej znanstveno spoznavanje zgodovinske resnice. Marx kuje kategorije, ki omogočajo razvijanje zgodovinske znanosti." Na ta način bo človek mogel "zapustiti vsako dogmatično razlago in mehaniko zgodovine ter bo zmožen doseči večjo racionalnost svojih podvigov, kateri zagotavljajo prehod iz kapitalističnega modela proizvodnje v socialistični način, kar pomeni, da bo v vzpostavitvijo socializma človek mogel zaživeti svobodno in humano."⁴⁹

Vidiki teologije osvoboditve seveda niso prikazani le v delih teologov. Gibanje "Kristjani za socializem", na primer, je na enem svojih kongresov izrecno zavrnilo cerkveni družbeni nauk in oznanilo "potrebno po strateški povezavi revolucionarnih kristjanov z marksisti v procesu osvobajanja kontinenta". S "tradicionalnimi in institucionalnimi kristjani" naj bi bilo "nemoogoče doseči strateško povezanost", ker ti zavračajo marksizem in njegove politične metode. So pa seveda tudi drugi kristjani, ki "se bore skupaj z marksisti in odkrivajo skladnost med zgodovinskim materializmom (ki nudi tako analizo kakor metodo za akcijo) in vero v Jezusa Kristusa Osvoboditelja. Brez historičnega materializma bi obstali na stališčih kristjanov reformistov, ki le ovirajo resnično revolucijo."⁵⁰ Pri tem je razumeti, naj bi bili krščanski reformisti tisti, ki skušajo doseči socialno pravičnost po poti prenove v smislu katoliškega družbenega nauka.

V naraščajočo zmedo teologov osvoboditve, ki so sicer pravilno obsojali nevzdržne socialne in večkrat tudi politične razmere,

pri tem pa segali po zgrešenih sredstvih ter zapuščati temelje krščanstva, je končno posvetila Kongregacija za verska vprašanja v Rimu avgusta 1984. Kardinal J. Ratzinger je kot njen prefekt tedaj podpisal prvi del navodil glede 'teologije osvoboditve'. V njem je jasno izraženo, da evangelij res izžareva sile, ki osvobajajo, a da je resnična osvoboditev v prvi vrsti osvoboditev od greha. Kajti "vse sužnosti kulturnega, gospodarskega, socialnega in političnega reda izhajajo iz greha in predstavljajo mnogotere ovire, ki ne dopuščajo človeku primernega življenja".⁵¹

Svoboda, ki jo daje krščanstvo po Kristusovi zaslugi, ima "neizbežno posledice na socialnem področju". Res je sicer, da obstajajo v družbi strukture, katere "povzročajo škodo in katere je treba pogumno odstraniti", vendar, ker so "strukture, najsi bodo dobre ali slabe, sad človeškega delovanja, so posledica in ne vzrok" razmer v družbi. Korenine zla je treba potemtakem iskati v svobodnem in odgovornem človeku. "Smrtno nevarna je utvara, da bodo nove strukture same po sebi povzročile nastanek novega človeka."⁵² Ta more zaživeti le s pomočjo Svetega Duha in osebnega spreobrnjenja.

Prav bi bilo, da bi se tega zavedali vsi, ki po zlomu komunističnih držav menijo, da jih čaka "boljša družba" za prvim vogalom. Demokracija res omogoča boljše življenjske razmere, a jih ne zagotavlja. Doseči jih more z vztrajnostjo in delom le svoboden in odgovoren človek, usmerjen k vrednotam.

Pred omenjenim uradnim tekstom katoliške Cerkve pa je kardinal Ratzinger napisal, kot teolog, nekaj predhodnih opomb, ki vsebujejo sistematiziran povzetek istega vprašanja. Ob tej priložnosti pojasni avtor, da teologija osvoboditve ni nekaj homogenega, marveč da predstavlja zapleten pojav. Pod istim imenom najdemo mislece, ki stoje na radikalno marksističnih stališčih, pa tudi druge, kateri hočejo reševati socialne probleme v okviru prave katoliške teologije, kot je mogoče razbrati iz škofovskih dokumentov od Medellina do Pueble.

V spisih in v praksi teologije osvoboditve je najti sestavine zmot, pa tudi resnice. "Zmota se pojavi okrog jedra resnice. Dejansko je zmota toliko nevarnejša, kolikor večje je jedro resnice", ki daje celotni miselni strukturi videz verjetnosti. Zato ni prvenstveno vprašanje, katere zmote je zaznati tu in tam, temveč, "katera resnica se skriva pod zmoto in kako naj jo spet polno ovrednotimo".⁵³

V tem primeru gre vsekakor za resnično stvarno in moralno bedo, ki vlada v nekaterih delih sveta, pa tudi za neizogibno dolžnost solidarnosti, ki veže vse ljudi, v tem večji meri pa še tiste, ki se imenujejo kristjani. Da resnične solidarnosti ni opaziti v zadostni meri, da je prevladujoče družbeno razmerje prej mlačna brezbriznost kakor zavzeta odgovornost, je le drug, za kristjane neopravičljiv del iste resnice. Če ne upoštevamo tega, je vsaka sicer umestna kritika teologije osvoboditve lahko res le izraz konformizma in ne resnične volje, da popravimo socialne krivice ter izboljšamo življenjske pogoje v skladu s krščanski moralnimi smernicami.

Ratzinger opozarja na najnevarnejše teze, ki jih omenjeno gibanje širi pod okriljem krščanskega nauka. Če bi bilo res, na primer, kar trde teologi osvoboditve, da je vsa "realnost-politična, je tudi osvobojenje političnega značaja in vodilo k osvoboditvi mora biti navodilo za politično akcijo".⁵⁴ Pri tem je seveda bistvenega pomena odgovor na vprašanje, kaj razumemo pod politiko. Če bi razumevali to besedo v krščanskem pomenu kot skrb za splošno dobro, kot krovni posel, kateri usmerja vse druge družbene dejavnosti, bi tudi izraz politična akcija pomenil vsako v skupno dobro usmerjeno dejavnost na področju organiziranih skupnosti. V materialističnem pogledu pa je politika le brezobziren boj za oblast, v katerem je marksistična politična akcija še posebej radikalno-revolucionarnega značaja. In te vrste "politiko" imajo v mislih navadno pripadniki teologije "osvoboditve".

"Težko si je predstavljati, da bi bilo res mogoče prelitati celotno resničnost krščanstva v socialnopolitično shemo osvoboditve," nadaljuje avtor. "Vendar se je to vsaj na videz posrečilo, kajti teologi osvoboditve se izražajo na področju ascetike in dogmatike še vedno v cerkvenem jeziku, kateremu pa dajejo nov pomen." To lahko zavaja tudi dobre kristjane v prepričanje, da "nekatero malo čudne trditve, povezane s tako veliko pobožnostjo, ne morejo biti nevarne."⁵⁵

Na vprašanje, kako je mogoče, da je prišlo v Cerkvi do take stranpoti, odgovarja kardinal: "Pričelo se je širiti mnenje, da je treba" mimo vse cerkvene tradicije "pričeti iskati nove teološke in duhovne usmerjenosti na podlagi evangelija in znamenj časa." Pa tudi koncilsko navodilo, naj se Cerkev zavzame za svet, je postalo za nekatere razlog, da so pričeli "naivno zaupati znanosti... ne da bi priznali njene omejitve in njej lastno

problematiko. Potemtakem naj bi bile psihologija, sociologija in marksistična razlaga zgodovine brezprizivna, znanstvena osnova tudi krščanskemu mišljenju."

V svetu pa se je istočasno pričel pojavljati "dvom glede življenjskega smisla, kateremu tedaj razširjena eksistencialistična filozofija, ni znala odgovoriti. Tako so tokovi neomarksizma postajali vedno bolj upoštevana moralna silnica. Obljubljali so napolniti življenje s smislom, kar je imelo za univerzitetno mladino neudržljivo privlačnost. Marksizem z religioznimi naglasi, ki ga je širil Bloch, pa tudi filozofske struje, ki so se sklicevale na znanost in katerih predstavniki so Adorno, Horkheimer, Habermas ter Marcuse, so predstavili model za akcijo, s katero naj bi odgovorili na izziv svetovno razširjenega uboštva." Na ta način so pričeli mnogi kristjani iskati odgovorov "v krščanstvu, katerega naj bi vodili modeli upanja, osnovani na marksistični filozofiji, ki se je predstavljala kot znanstvena".⁵⁶

Teologija osvoboditve, v svojem radikalnem pomenu, se ni pričela oddaljevati le od Cerkve, "temveč se je spremenila v njeno praktično negacijo. Iz marksistične ideologije si je nekritično izposojala poglede, svetopisemsko hermenevtiko pa je prepojila z racionalizmom; tako je skvarila pristno velikodušno zavzetost za revne, ki jo je prvotno imela".⁵⁷

Seveda sprejetje materialistične in deterministične filozofske osnove ni bilo brez posledic na področju razlage Svetega pisma in še posebej Jezusove osebnosti, "kateri so hoteli dati novo razlago in nov pomen" v skladu z "znanstveno" interpretacijo zgodovine.⁵⁸ Tak lik Jezusa se je pričel oddaljevati od resničnosti učlovečenega Boga. Znanost naj bi čim bolj zmanjšala področje vere. Pojem znanstvenosti je dobil skoraj magičen privzok. Ali kakor pravijo navodila "Libertatis nuntius": "Izraz "znanstven" ima mitično očarljivost, čeprav vemo, da ni vse, kar nosi tako nalepko, res znanstveno."⁵⁹

Odkod taka pasivna in podrejena drža? Zdi se, da ima občutek manjvrednosti, ki ga čutijo nekateri kristjani ob srečanju z znanostjo, vsaj dva vira; eden je lastna površnost in neznanje, drugi pa je posledica dolgoletne praktične monopolizacije tega izraza v rokah markistov. Zdaj po propadu komunizma bo skušal uporabljati pozitivizem isti monopol z istim namenom. Tudi evangeljski koncept uboštva se je pomešal z marksističnim pojmom "proletariata, kar naj bi opravičevalo marksizem

kot veljavno hermenevtiko za razumevanje Svetega pisma." Pod takim vidikom naj bi bil "razredni boj podatek realnosti, kar pomeni, da je nevtralnost v tem pogledu nemogoča." Na ta način bi se morala Cerkev socialno opredeliti bodisi za revne bodisi za bogate. Seveda bi s tem izgubila bistvo svoje univerzalnosti ter bi stopila v menjajočo se politično vsakdanjost. Še več, sprejetje razrednega boja kot posledice marksistične zgodovinske in socialne analize bi privedlo Cerkev v sodelovanje pri gradnji "totalitarne družbe, v katero omenjeni proces vodi"⁶⁰ Kjerkoli cerkveno občestvo ali posamezni kristjani v kaki deželi niso zavestno odklonili takega sodelovanja, so sokrivi posledic totalitarizma. Hote ali nehoti so ga pomagali graditi pa tudi vzdrževati.

Internacionalna materialistična doktrina je hotela na vsak način vzeti Cerkvi značaj univerzalnosti, to je "katolištva". Morda je prav zato še danes razmeroma sprejemljivo govoriti o krščanstvu, medtem ko zveni celo nekaterim vernim sodobnikom izraz "katoliška Cerkev" tuje in zastarelo. In vendar je Cerkev krščanska v polnem pomenu le, če je katoliška. Gre za univerzalno idejo, ki je namenjena vsemu človeštvu; gre za katoliško občestvo, katero skušajo njeni sovražniki razbiti v imenu avtentičnosti na "temeljne krščanske skupnosti".

Pojem Cerkve v celoti, to je v vidnem in transcendentnem pogledu naj bi po mnenju teologov osvoboditve zamenjale "skupnosti", katerim naj bi pripadala "tudi naloga razumevanja in razlage Svetega pisma v skladu s svojimi doživetji in izkuštv". Skupnost naj razlaga (intepretira) dogajanje s svojo izkušnjo in na ta način doživlja svojo "praxis." Tako postaja "interpretacija važnejša od dogajanja samega". Seveda pa je bilo treba dati v tem okviru celotni Cerkvi različno vsebino. Ker krščanski pojem božjega ljudstva, ki ga pogosto uporablja koncil, vsebuje besedo ljudstvo, katero rabi tudi marksizem, so pričeli nekateri predstavniki omenjene teologije poudarjati "božje ljudstvo" kot nasprotje hierarhične Cerkve. Na ta način je razredni boj prodrl v sredo krščanskega občestva.⁶¹

Celo delovanje Svetega Duha v Cerkvi in v zgodovini naj bi dobilo "znanstveno interpretacijo". Marksistična zamisel zgodovine, naj bi bila "pravo razodetje in potemtakem končni vidik za interpretacijo Svetega pisma." Po mnenju liberacionistov naj bi to "dialektiko podprlo včasih delovanje Svetega Duha", kateri dobi s tem v zgodovini nekako dopolnilno vlogo. Na ta način

pojem "zgodovine počasi nadomešča pojem Boga in razodetja". Tudi kreposti vere, upanja in ljubezni spremenene pod vidiki "osvoboditve" svojo tradicionalno vsebino. "Izkustvo, ki ga ima Jezus o Bogu, je radikalno zgodovinsko. Njegova vera se spremeni v zvestobo", kar pripelje do zamenjave nadnaravne vere z "zvestobo zgodovini". Seveda pa gre pri tem za nezvestobo razodetju in temeljem krščanstva. Druga, učlovečena božja oseba je večni Bog in ne postane to šele zaradi svojih zgodovinskih izkustev.

V prvem delu omenjenih "Navodil" opozarja Kongregacija za vprašanja vere, da si ni mogoče zamišljati "zvestobe Zavezi brez pravičnosti ter da sta pri tem pravičnost do Boga in pravičnost do ljudi neločljivi".⁶³ Zvestoba je končno vedno namenjena neki osebi ali skupini konkretnih oseb in ne abstraktnim pojmom kot je na primer zgodovina. Tudi življenje po veri je v resnici zvestoba Bogu, ki je edinstvo treh Oseb.

Tudi krepost upanja naj bi se omejila na deterministično zaupanje v prihodnost, ljubezen pa skrčila svojo vsebino zgolj na socialne "odločitve za revne".⁶⁴ Teološke kreposti so s tako razlago oropane vsake transcendence.

In končno naj bi celo velikonočna skrivnost imela revolucionarno vsebino, v kateri ima evharistija vlogo osvoboditvenega praznovanja, ki ga slavi "ljudstvo na pohodu". Osvobojenje nadomesti na ta način pojem odrešenja celo v samem bistvu krščanstva. Vendar osvoboditve ni pričakovati od interpretacije zgodovine, marveč od resnice. Ne moti se Ratzinger, ko pravi, da gre pri teologiji osvoboditve za mešanico temeljne krščanske resnice s poljubno izbiro bistveno nekrščanskih primesi.⁶⁵

Med temi primesmi revolucionarnost ni na zadnjem mestu. "Kadar damo prvenstvo radikalni revoluciji družbenih odnosov in presojamo s tega izhodišča iskanje osebne izpopolnitve, nastopimo pot zanikanja osebne smisla in osebne transcendence." Na ta način "propade vsa etika skupaj s svojim absolutnim temeljem, ki je razlikovanje med dobrim in zlom."⁶⁶ Trditev, da je mogoče zavračati revolucionarno krutost, pa vendarle uporabljati "znanstveno" marksistično analizo zgodovine in družbe, ne drži. "Po marksistični logiki je analiza neločljiva od prakse." Ta je "orodje družbene kritike, ki je del revolucionarnega boja, katerega bojuje v skladu s svojim zgodovinskim poslanstvom razred proletarcev. Le kdor sodeluje v tem boju", naj bi bil zmožen pravilne analize.⁶⁷ Cela generacija socialno

zavzetih katoličanov v Južni Ameriki je zapadla takemu mišljenju in tako zašla v terorizem, ki so ga spretno vodili komunisti.

Če je razredni boj zgodovinska nujnost, je nasilje neizbežno sredstvo vsake družbene reforme. To pa postavlja revolucionarno politiko na isto amoralno raven, katero očitajo revolucionarji prejšnjim, morda prav tako brezobzirnim nosilcem oblasti. Revolucija, četudi na videz lahko zmagovita, v bistvu ni spremenila položaja, zamenjala je le metode nasilja in razred privilegirancev.

Vprašanje je, zakaj razmišljati o tem zdaj, po katastrofalnem zlomu komunizma? Mar gre res le za zgodovino? Nikakor. Čeprav so se zrušile strukture, katere je ustvarila revolucija na evropskem Vzhodu, je mišljenje ljudstva, ki je v teh strukturah živelo skozi več generacij, močno pogojeno. Nosilci nekdanjih oblasti zamenjujejo simbole, ime, videz, gesla, a korenine zmot, ki so privedle do najvišje stopnje državnega teorizma, kar pomni človeštvo, so še nedotaknjene. Vsak čas lahko poženejo nove klice, ki jih ne bo lahko prepoznati kot mutacijo starih utopij.

PRAVA SVOBODA

Teologija osvoboditve je dosegla svoj politični zenit v letih pred objavo prvega dela omenjenih vatikanskih Navodil. Ko je leta 1983 Janez Pavel II. prepotoval Srednjo Ameriko, je doživel čelni spodad s predstavniki liberacionistov, ki so dosegli v marksistično usmerjeni sandinistični fronti v Nikaragvi politično zaslombo. Vendar so vsi škofje in duhovniki te dežele, z izjemo petnajstih klerikov, kateri so sodelovali s sandinisti, ostali zvesti katoliški Cerkvi,⁶⁸ tako po nauku kakor po povezavi s Petrom. Tej zvesti čredi je namenil papež besede, ki so odmevale potem po vsej Cerkvi: "Kot kristjani ne potrebujete tujih ideologij, da morete ljubiti in braniti človeka!"⁶⁹

Škofom, zbranim v mestu San José, pa je papež ponovno naročil naj delujejo kot pastirji in ne kot tehniki ali politiki; pozval jih je, naj širijo cerkveni družbeni nauk, kateri obsoja nasilje in zavrača ideologije, ki hočejo okrniti človeka v skladu s svojimi materialističnimi pogledi. Po besedah kardinala Lopeza Trujilla so ob papeževem obisku popadale maske z obrazov.⁷⁰ Čeravno "ljudska Cerkev" ni nikdar skrivala svoje

marksistične inspiracije, je vendarle postalo ob tej priložnosti lahko jasno vsem ljudem dobre volje, da "temeljne skupnosti", take kot so nastajale v tej dobi, niso in ne morejo biti živ ud Katoliške Cerkve. Posledice papeževega potovanja pa niso vplivale le na vernike v tretjem svetu, temveč so povzročile pretres tudi v papeževi bližini, v vodstvu Cerkve, ki je zdaj prešlo v idejno ofenzivo. Med prvimi znaki čiščenja pojmov lahko omenimo "opombe" ki jih je poslala vatikanska Kongregacija za verska vprašanja leta 1983, po posredovanju peruanskih škofov, očetu teologije osvoboditve Gustavo Gutierrezu. V tem spisu so zgoščeno našteje vse zmote, ki jih je leto kasneje v že omenjenem prvem delu "Navodil" razčlenila in obsodila ista cerkvena oblast.

Dve leti po objavi prvega dela je izšel drugi del smernic pod naslovom "Navodila glede krščanske svobode in osvoboditve". Če je prvi del vseboval kritično pregled zmot, ki jih je osvoboditveno gibanje nabralo pod svojim plaščem, pa nakazuje drugi del, kako naj kristjani rešujejo in uporabljajo zdravo jedro, ki se skriva pod lupino nekrščanskih filozofskih zablod in praktičnih napak tega gibanja. (Tako, na primer, je gibanje "temeljnih skupnosti" polagoma pridobilo marsikje pravo krščansko vsebino.)

V uvodu navedenega dokumenta ponovno srečamo misel, da je v sodobni družbi sicer močno razvita zavest o človekovi svobodi ter o neodtujljivih pravicah oseb in narodov, da pa zahteva življenje v svobodi, v okviru omenjenih pravic, primernih "gospodarskih, socialnih, političnih in kulturnih pogojev".⁷¹ Preosnova ustanov, ki jo je zahteval Pij XI., je ostajala še vedno neizpolnjeno navodilo, medtem ko se je zahteva po svobodi širila z nezmanjšano silo.

Od časov razsvetljenstva in "francoske revolucije se vse močnejše širi klic po svobodi. Od takrat gledajo mnogi na prihodnost kot na nezadržen osvoboditveni razvoj, kateri mora privedi v dobo, ko bo popolnoma svoboden človek lahko užival srečo na zemlji."⁷² Svoboda naj bi bila neke vrste pravica brez odgovarjajočih dolžnosti, sreča pa zgodovinska nujnost. Odkod neuspeh sodobne družbe pri uresničevanju potrebnih sprememb, ki bi omogočile človeka vrednejše življenje? Odgovor je mogoče iskati v evangeljskih besedah: "Resnica vas bo osvobodila."⁷³ Družba, ki zavrača oziroma prezira resnico, izgublja stik s stvarnostjo, z njo pa tudi čut za pravičnost, katero je mogoče gojiti

le na realnih osnovah, med konkretnimi, svobodnimi osebami in v skladu z resničnimi potrebami, pravicami in dolžnostmi. Kjer ni spoštovanja resnice in pravice, ostaja sicer še želja po osebni prostosti, a zavest splošne in odgovorne svobode postane taki družbi tuja.

"Resnica, začeni z resnico o odrešenju, ki je središče skrivnosti vere, je korenina in pravilo svobode, je temelj in mera vsakega osvobodilnega dejanja."⁷⁴ Če pa je tako, kaj bo z družbo, ki se pušča zavajati propagandi, dvomi nad objektivno resnico, ter maliči in prikriva lastno preteklost? Tako ljudstvo hipotekira svojo svobodo, ne da bi se tega zavedalo. Le kadar se človek popolnoma odpre resnici, tako da ta zavlada nad njegovo vestjo, ter ga podžiga, da venomer pogloblja svoje poznanje resničnosti, se z njeno pomočjo osvobaja. S tem, ko se odpove lastnim videzom in koristim vedno lažje sprejema resničnost o sebi in o drugih. Živi in širi svobodo.

Notranja svoboda posameznikov je pričetek vsake, tudi družbene svobode; "izraža se v obliki svobode mišljenja in svobode odločanja",⁷⁵ ki je lahko uporabljana v skladu ali v nasprotju z naravnim redom. Le kadar izhaja mišljenje iz pravega poznanja realnosti, odločanje pa iz volje delovati v skladu s spoznanjem širi človek okrog sebe prostost, red in mir. Odtod pomembnost nepristranske zgodovine pa tudi ostalih ved, ki pomagajo človeku spoznavanje stvarstva okrog sebe in v sebi samem.

Od nekdanj so se ljudje hoteli dokopati do večje svobode in sreče po poti nesmotrnega izrabljanja narave, pa tudi brezčutnega izrabljanja človeka po človeku. To je vzbudilo skoraj nevidni, a strašni upor narave, ki se ga zaveda šele naša generacija, pred tem pa že upor izrabljenih množic. Ljudje so v brezobzirni tekmi prezirali legitimne koristi bližnjih, prav kakor so v odnosu z naravo prezirali ravnovesje naravnega reda. Niso spoštovali človeške osebe, ki je poklicana v transcendenca, pa tudi ne naravnih gospodarskih, bioloških in ekoloških zakonov, ker so sledili svoji sebičnosti in napuhu.

Pod tem vidikom lahko razumemo daljnosežnost razširjenje, a zmotne trditve, po kateri naj bi "obstajala med vero v Boga in med človeško željo po svobodi popolna nespravljalivost." Potemtakem bi "človek s tem, da zavrže vero v Boga, dosegel pravo svobodo". Tako popolno nerazumevanje bistva stvarjenja in Stvarnika je "tragedija, ki spremlja moderno zgodovino svobode".⁷⁶

Sodobni človek išče osvoboditve pred sužnostjo, ki si jo nalaga sam, z lastno sebičnostjo in s samovoljnim gospodovanjem nad naravo. Razočaran je nad individualistično svobodo razsvetljenstva, in pričakuje množično, neosebno osvoboditev od revščine, katero je industrijska družba sprostila, a jo le deloma obvladuje.⁷ Kolikor imajo revolucionarna osvoboditvena gibanja tu ali tam politične uspehe, pahnejo človeka v nove in še večje odvisnosti. Tudi v post-komunistični, neoliberalni družbi, svoboda in neodvisnost ne bosta posledica nikake nujnosti, marveč sad osebni in vzajemnih naporov.

“Ena od temeljnih zmot razsvetljenstva je pustila svojo globoko sled v procesu osvoboditve. Razširila je prepričanje, naj bi bil napredek na znanstvenem, tehnološkem in gospodarskem področju izhodišče za doseganje svobode. Na ta način pa ostaja nepoznana tako globina svobode kakor tudi njena zahtevnost.”⁷⁸

Glede globoke zakoreninjenosti svobode v človekovo bistvo pravi že omenjeni cerkveni dokument, da vlada pogosto med najmanjšimi in najubožnejšimi tako osvobajajoče veselje in je v njih tako dostojanstvo, katerih ne more odvzeti nobena oblast.⁷⁹ To pomeni, da se človek zaslužnjuje in podcenjuje navadno zaradi zunanjih pritiskov, a končno vendarle tudi po svoji volji. Šele ko se človek preda in preneha z notranjim odporom, zapade v resnično odvisnost. Odtod zahtevnost svobode. Prejmemo jo kot dar, katerega moramo vztrajno in pogumno braniti pred zunanjim svetom, ki nas hoče oropati prav te lastnosti, ki daje našim dejanjem posebno, človeku lastno vrednost.

Biti svoboden pomeni, da moremo storiti, “kar hočemo, ne da bi nam kakršnakoli zunanja prisila to preprečevala.” Kdor je svoboden, je neodvisen, samostojen in zato odgovoren človek. Vendar ni nikogar, ki ne bi kdaj svoje svobodnosti zlorabil, izgubil, ali opustil. “Večkrat trenutna volja ni resnična volja” človeka, v katerem se prepletajo lahko nasprotujoče si odločitve. Vsakdo naleti slej ko prej na “meje svoje lastne narave: hoče več kot zmore”,⁸⁰ in prične delovati neodgovorno. Ko govorimo tedaj o osvoboditvi, kar pomeni “ponovno doseganje svobode”, bi morali pričeti pri lastni pripravljenosti prevzeti nase spet polno odgovornost za svojo svobodnost. Nato šele smo res pripravljeni in zmožni odpraviti tiste zunanje, to je družbene ovire, ki nam samostojnost otežkočajo. Med takimi ovirami imajo nekateri politično-gospodarski sistemi posebno težo, a še daleč

ne pomenijo edine nevarnosti za ohranjanje globoke, osebne svobode.

Ker ima svoboda svojo ceno v odgovornosti, ni redka skušnjava, da bi jo sami od sebe zavrgli. Pri tem radi pozabljamo, da se je svobode mogoče navidezno otresti, nemogoče pa se je otresti vrojene nam odgovornosti tudi za to dejanje.

Drugič spet bi radi odstranili ali vsaj spregledali vsako omejitev svoje svobode. Odgovornost, njena neločljiva spremljevalka, nam svobodo do neke mere omejuje zaradi svobode in pravic drugih in zaradi zvestobe, ki smo jo dolžni sebi, bližnjim in Bogu. Zvestoba družini in narodu, na primer, je včasih lahko težka, a če jo zavržemo, nismo bolj svobodni, kakor ni svobodnejši čoln sredi morja, kadar izgubi sidro in krmilo.

Kristjan je človek, ki se trudi, da bi gledal proti nebu, kamor je poklican, a živi z nogami krepko na zemlji, po kateri popotuje. Zato mu ni tuje nič, kar je človeškega. Ve, da je njegova dolžnost pomagati vsem ljudem pri lajšanju tvarnih tegob pa tudi pri uveljavljanju časti do katere imajo pravico. Povezan v cerkveno občestvo je soodgovoren za pravočasno obsodbo vsakega nasilja nad ljudmi pa tudi njihovega podjarmljenja tujim koristim. Dolžan se je upirati poskusom uveljavljanja take družbene ureditve, ki ne bi omogočala svobodnega odločanja za resnico in pravico, in katera bi uničevala zavest o Bogu, bodisi zaradi zavestnega nasprotovanja bodisi zaradi krive brezbriznosti. Prav zato je "njegova dolžnost, da obsodi politična gibanja, ki se hočejo boriti proti človeški bedi in odvisnosti na podlagi teorij in z akcijskimi metodami, ki so nasprotne evangeliju in tudi človeku samemu".⁸¹

"Človek je usmerjen k drugim ljudem in potrebuje njihove družbe. Ko se bo priučil usklajati svojo voljo z voljo drugih pri iskanju resničnih vrednot, bo dosegal harmonijo, ki je v skladu s potrebami njegove narave." To pa zahteva "presoje pod vidikom resnice in pravičnega odnosa do volje drugih. Resnica in pravica sta potemtakem mera resnične svobode. Kadar se človek oddalji od te poti,... zapade laži. Namesto da bi se izpopolnjeval, se uničuje," hoče biti Bog. S tem pa zametuje človek lastno naravo. Za razumevanje te tragične alienacije, bi morali mnogi naši sodobniki ponovno odkriti pojem greha.⁸² Spomnimo se, da je Bog po definiciji polnost resnice in pravice ter da je njegova svoboda neskončna. Napuh, ki je izvor

laži, pa ne priznava resničnosti. Noče upoštevati omejenosti ustvarjenih bitij ter s tem preprečuje, da bi človek razpoznal svojo pravo veličino. Ko si išče popolne, neomejene svobode človek pozablja, da je ustvarjen, ter se tako oddaljuje od resničnosti in od lastnega dostojanstva. Biti ustvarjen po božji podobi, biti odsev neskončno popolnega Bitja, "je človeku temelj svobode in dostojanstva".⁸³

Kot telesno in duhovno bitje je vsakdo "poklican, da si podvrže zemljo s svojim delom", pri čemer ne "ustvarja" temveč "uporablja snov, ki ima, tako kot on sam, svoj vir v Bogu".⁸⁴ Pri tem poustvarjalnem delu pa potrebuje človek notranjo pa tudi zunanjo svobodo, da more uporabljati vse sile sebi in drugim v prid. Ker vemo, da ni svobode tam, kjer ni resnice, je razumljivo, da se človek s tem, ko zanikuje Boga v teoriji ali v praksi, oddaljuje od svoje resničnosti ustvarjenega, a svobodnega bitja. "Alienacija glede na resnico o ustvarjenem in od Boga ljubljenem bitju je vir v vseh drugih alienacij."⁸⁵

Osvoboditev v političnem pomenu dopolnjuje človekovo prirojeno svobodnost. Vendar noben družbeni sistem ne osvobaja človeka sam od sebe prav kakor nobena zunanja omejitev ne more iztrgati iz človekove narave svobodnosti. "So ljudje, ki trpe strašno nasilje, pa vendar zmorejo izražati svobodo in se trudijo za osvoboditev," katera mora najprej "spoštovati svobodo tistih, ki se za njo bore. V drugem primeru je že vnaprej obsojena na neuspeh".⁸⁶

Ob teh besedah se spomnimo na razne "osvobodilne fronte" in "osvobodilna gibanja", naše polpreteklosti katerih vsakdanje ravnanje je bilo nasilje nad lastnimi pripadniki in teror nad tistimi, ki naj bi bili "osvobojeni". Škoda, ki so jo na ta način povzročali, je bila dvojna: najprej so z gesli o svobodi prikrili svoje sebične, pravi svobodi nasprotne namene, kasneje pa so v razočaranem ljudstvu uničili spoštovanje in pravo razumevanje svobode.

Zato ni čudno, če slede obdobjem totalitarnih režimov, ki so dosegli oblast z zlorabo ideala osebne ali narodne svobode, obdobja, ko ljudje zamenjujejo svobodo z anarhijo, z razuzdanostjo, z neodgovornim svobodnjaštvom. Po dolgoletnem pranju možganov so izgubili spoštovanje do vsake, tudi lastne svobode. Taka obdobja so nevarna prav zato, ker ljudje ne cenijo s pravilnimi merili bistva svobode in so jo pripravljene kmalu zamenjati za svetopisemsko skledo leče.

Prava svoboda v "družbi prihaja do izraza v dejanjih, strukturah in ustanovah, ki pomagajo ljudem pri medsebojnem razumevanju in skupni organizaciji življenja. Razmah svobodne osebnosti, ki je dolžnost in pravica vseh, mora najti v družbi oporo in ne ovire."⁸⁷ Odtod potreba političnega dela za ustanavljanje in ohranjanje primernih struktur in ustanov pa tudi osebnega poglobljanja in usposabljanja, brez katerih ne bo zmožnih in moralno zdravih ljudi, ki naj bi to delo opravljali.

Na prvi pogled se zdi, da tavamo v začaranem krogu. Če potrebuje človek za svoj razmah primerne družbenega okolja, to pa za svoj obstoj primernih ljudi, kje pričeti z družbeno preosnovo? Pri odgovarjanju na gornje vprašanje ne smemo pozabiti, da so moralne kreposti človeku vrojene. Tudi v najbolj skvarjeni in nasilni družbi so ljudje, ki bodo sledili glasu vesti in našli v sebi z božjo pomočjo potrebni pogum, da se najprej sami v sebi upro malikovanju sveta ter prično nato težavno pot družbene reforme. Taki, večkrat nepoznani ljudje, so resnični junaki, ki omogočajo narodom in človeštvu preživetje. Cerkvena tradicija pravi takim junakom svetniki.

Temu tipu človeka stoji nasproti, na drugem bregu moralne stvarnosti, grešnik. Njegova značilnost je, da je napravil iz sebe središče vsega obstoječega. Žejo po neskončnosti hoče potešiti z rečmi kot so: bogastvo, oblast in užitki, ne glede na želje, potrebe ali pravice drugih ljudi, v katerih vidi le sredstva in orodje za doseganje lastnih namenov.⁸⁸ Seveda ne smemo izgubiti izpred oči tragičnega dejstva da vsakdo od časa do časa zaide na ta breg. Junaštvo ni v tem, da nikdar ne zaidemo, marveč v tem, da se znova in znova svobodno vračamo tja, kjer vemo, da sta doma resnica in pravica.

V tem je skrivnost edine prave osvoboditve. Po lastni odločitvi in božji dobroti smo osvobajani neurejene ljubezni do sebe, ki vodi v prezir do bližnjih in v krivične, nasilne odnose med ljudmi.⁸⁹ Takrat prevlada v "človeku ljubezen, ki nima mej in se ne ustavi niti pred sovražniki in preganjalci".⁹⁰

Moramo se truditi in smemo upati, da se bodo krivice na svetu manjšale, a popolne pravice na zemlji ne smemo pričakovati. Nepopolni dosežki nas ne smejo razočarati, bodisi kadar se sami trudimo, da bi bili boljši, bodisi kadar pričakujemo celo od poštenih voditeljev, da bodo zmožni ustvariti idealne družbene razmere. K pravičnosti moramo težiti, a je v nepopolnem svetu ne bomo nikdar dosegli v zadostni meri. Če pa bi zapadli

v malodušje in zaradi premajhnih uspehov prenehali z vidnimi in nevidnimi naporji za pravico, bi družba, v kateri živimo, pričela kmalu drseti proti še bolj krivičnemu, kaotičnemu in nevzdržnemu stanju.

Tak pogled se zdi lahko pesimističen, a gre za realizem, ki kristjana upravičeno navdaja z optimizmom. Veruje namreč, da bo pravica končno dosežena v vsej polnosti, po našem vstajenju in sodbi. Paziti pa je treba, da se zaupanje v dokončno pravico ne spremeni v izgovor za udobno spregledovanje krivic in opuščanje odgovornega dela za boljšo družbo. Takoj ko sprejmemo kot resnično naravno človekovo dostojanstvo in s tem povezano pravico do svobode, moramo sprejemati v družbenih odnosih dve osnovni načeli, ki izhajata iz gornje resnice. To sta znana principa vzajemnosti (solidarnosti) in dopolnilnosti (subsidiarnosti). Vzajemnost pomeni, "da mora človek sodelovati na vseh področjih s svojimi bližnjimi pri doseganju skupne blaginje. Na podlagi tega načela zavrača cerkveni družbeni nauk vse oblike socialnega ali političnega individualizma." Glede načela dopolnilnosti pa je znano stališče Cerkve, da niti država niti kaka druga ustanova ne smejo nadomestiti pobud in odgovornosti oseb ali vmesnih družbenih organizmov na področjih, kjer ti lahko delujejo, niti jim ni dovoljeno okrniti prostora, katerega potrebujejo za svobodno delovanje."⁹¹ Vsak sistem naj služi človeku in naravnim skupnostim, kajti človek je zadnji smisel družbene ureditve.

REDNA IN IZREDNA SREDSTVA

V zadnjem delu navodil Kongregacije za verska vprašanja najdemo nekaj zgoščenih napotkov, ki naj pomagajo kristjanom pri doseganju večje družbene in osebne svobodnosti. Cerkev se prav dobro zaveda "zapletenosti vprašanj, pred katerimi stoji družba, pa tudi težav pri iskanju primernih rešitev" in odgovorov nanje. Kljub temu je prepričana, "da se je treba najprej zateči k duhovnim in moralnim zmožnostim osebe in k neprestani zahtevi po notranjem spreobrnjenju. Le tako bo mogoče doseči gospodarske in družbene spremembe, ki bodo resnično v službi človeka."

Kadar posvečamo pri družbenem delovanju večjo pozornost strukturam, zunanjemu ogrodju in organizacijski tehniki, kakor osebni, to je zahtevam njenega dostojanstva in časti, zapadamo

"materialistični antropologiji, ki je v pravem nasprotju s pravičnim družbenim redom." Vendar ko poudarjamo prednost, ki jo imata v družbeni preosnovi odgovorna svoboda in spreobrnjenje srca, ne smemo prezreti, da ostaja še vedno veljavna "zahteva po spremembah krivičnih družbenih struktur".⁹² Spet se srečamo s staro zahtevo po ravnovesju.

Kdor je žrtev nasilja tistih, ki imajo v svojih rokah, bodisi gospodarsko bodisi politično moč, "je upravičen, da se takemu položaju upre in z moralno dopuščenimi sredstvi deluje za spremembo obstoječega stanja in dosego takih ustanov, ki bodo spoštovale človeka in njegove pravice". Nastane seveda vprašanje katera so v danem primeru moralno dopuščena sredstva odpora. Ker so stopnje nasilja različne, so tudi nasprotna sredstva različne vrste. Splošno pravilo pri tem naj bi bilo, da sredstva "osvobajanja" ne smejo povzročati večje škode kot jo dela prvotno nasilje.

Proces osvobajanja mora "upoštevati zgodovinski trenutek, ki ga doživlja narod, prav tako pa tudi kulturno identiteto ljudstva". Iz vrste dovoljenih sredstev so izločene metode, ki omogočajo "z manipulacijo javnega mnenja zasedanje ključnih mest v državnem aparatu in od tam vsiljevanje ideologij, ki so nasprotne moralni vsebini ljudske kulture". Tudi revolucionarne spremembe, ki jih priključijo hude krivice, so navadno mit in iluzija, ker "ustvarjajo videz, da bo nekaj zunanjih sprememb zadostovalo za nastanek nove, bolj človeške družbe".⁹³

Ta načela je treba upoštevati še posebno v skrajnih primerih, ko se hoče izsiliti družbena reforma z orožjem. "To je po nauku Cerkve zadnje sredstvo, ki sme biti uporabljeno le za odstranjenje nedvomne in dolgotrajne tiranije, katera nevarno ogroža temeljne človekove pravice in splošno blaginjo dežele." Vendar je celo v takih primerih treba vestno presoditi, ali morda "pasivna rezistenca nasilniku ne predstavlja poti, ki bi uspešneje pripeljala do uspehov, v skladu z moralnimi principi".⁹⁴ Vsekakor drži, da potrebuje ljudstvo, ki seže po sredstvu pasivne rezistence, večjo moralno silo, kakor ono, ki morda pod podobnimi krivičnimi pritiski seže po orožju. Res je, da zahteva mirnejša pot več vztrajne požrtvovalnosti, več lastnega navora in močnejšega zaupanja v svoje pravice, ima pa zato dodaten, blagodejen sad: ne povzroča med ljudmi novih travmatičnih razkolov. Na družbenem telesu ne pušča globokih brazgotin ter se izogne celo nehotenim krivicam, katere rodi tudi upravičena oborožena vstaja.

Nedopustljiva pa so v vsakem primeru, "tako za nosilce oblasti kakor za uporniška gibanja, kriminalna sredstva, kot so represalije proti prebivalstvu, mučenje nasprotnikov, terorizem in preračunana provokacija, ki namenoma povzroča smrt posameznikov med ljudskimi manifestacijami". Prav tako je nedopustno sistematično širjenje sovraštva "z lažjo in klevetami, ki so sposobne psihično in moralno uničiti človeka".⁶⁵ Ljudje imamo potemtakem pravico do samoobrambe, a niti pri tej ne smemo seči po nemoralnih sredstvih. To zahteva od kristjana notranjo trdnost in zdravo razsodnost. Kot vernik in državljan se katoličan ne more izogniti dolžnostim do sebe, do bližnjih in do Boga. Sprejeti mora izziv, ki ga predstavlja življenje. Ne sme se zapreti vase, tudi takrat ne, kadar vrši v samoti najtežje in najuspešnejše prenovitveno delo v odpovedi, molitvi in kontemplaciji. "V vsakem primeru ga mora voditi njegova krščanska vest."⁶⁶

Ko gledamo na stranpota teologije osvoboditve iz današnje perspektive, se zdi, da izgublajo v veliki meri nekdanjo privlačnost in vpliv. Med razlogi tega pojava in na zadnjem mestu spoznanje, da so se marksistični režimi lahko vzdrževali le z brezobzirnim državnim nasiljem, ki pa ni bilo zmožno izboljšati življenjskih pogojev, ne zmanjšati krivic. Seveda pa to ne pomeni, da prihaja v svetu do kakega samogibnega obrata v smeri cerkvenega nauka. Revolucija zapuša za seboj pogorišča cinizma, nezaupanja in brezbriznosti, ki predstavlja težavno izhodišče in nov izziv za družbeno preosnovo.

Zdi se tudi, da zapuša markistični liberacionizem ob svojem razsulu kot nepričakovano posledico med nekaterimi verniki odpor do političnega delovanja. Duhovniki, ki so bili pod zastavo osvoboditvene teologije občudovani, če so se politično in celo vojaško angažirali, naj bi se naenkrat morali odpovedati vsem državljanskim pravicam in se zapreti v zakristije. Dokler je tako imenovani "napredni" kler sodeloval s komunističnimi režimi, naj bi bil to znak odprtosti in delovanja v blagor ljudstva. Če poskuša kak duhovnik ali laik uveljavljati v takim imenovani postmarksistični družbi cerkveni družbeni nauk, pa je to že razglašano kot nevaren znak klerikalizma, pred katerim svarijo še včerajšnji zagovorniki "kristjanov za socializem".

Naloga kristjana je, da se ne pusti vplivati od javnega mnenja, ki ga oblikujejo skupine in organizacije, ki so krščanstvu sovražne. Zavedati bi se moral, da ne bo družbene prenove brez jasnega moralnega nauka in potemtakem tudi ne brez izo-

braženih in svetih duhovnikov, redovnikov ter laikov, odgovornih za vzgojo vesti⁹⁷ na osnovi resnic. Kristjanova pot k reševanju družbenih vprašanj naj bi se ogibala tako čistega teoretiziranja kakor golega aktivizma. Pri tem ima cerkveno vodstvo veliko in nikdar dokončano nalogo, ki jo navadno razvija v dveh ravneh, medtem ko prepušča tretjo prosti presoji vernikov.

Na višji ravni naravnih, moralnih vrednot in evangeljskega nauka mora Cerkev skrbeti za jasnosti in aktualnost teoretičnih odgovorov na družbeno problematiko. Na drugi, a ne manj potrebni ravni, usmerja vernike, da gornja, splošno veljavna načela uvajajo v družbeno vsakdanjost. Na tretji ravni družbene dejavnosti pa pušča laikom in klerikom prostost izbire med moralno enako vrednimi alternativami. Če bo namreč vladala jasnost na področju splošnih načel in družbenega nauka, bodo po vsej verjetnosti vsakdanje, svobodne odločitve vernikov v skladu z njimi.⁹⁸ Na ta način bo mogoče doseči "občestveno razsežnost načrtov, iniciativ in odgovornosti".⁹⁹ Kdor pa bi nameraval uvesti med kristjani enotnost mišljenja in delovanja v obratni smeri, pričeneši pri diktatu v sprejemanju vsakdanjih odločitev, ne bi delal krščansko pa tudi ne uspešno; med krščanskim ljudstvom bi povzročil zmedo in dosegel ohromitev posameznih, tudi dobronamernih naporov.¹⁰⁰

Med socialnim idealom katoliškega nauka in med družbeno vsakdanjostjo je navadno velika razdalja, polna tvarne in moralne bede. Naloga kristjanov je to razdaljo manjšati na gospodarskem, kulturnem in političnem področju z metodami, ki bodo hkrati uspešne pa tudi skladne s cerkvenim naukom, katerega sprejemamo kot vodilo.

V naravnem redu pa je, kot že rečeno, delo najnavadnejše in najuspešnejše sredstvo za družbeno prenovu. Rešitev iz nepregledne bede je iskati v "civilizaciji dela". "Ključ do rešitve socialnega vprašanja je človekovo delo."¹⁰¹ Temu je treba dati prvotno vsebino, razsežnost in kakovost. Družba, ki hoče resnično izboljšati medčloveške in osebne življenjske pogoje, mora priznati, "da je iskati v osebi, ki dela, pričetek, subjekt in smisel vsakega delovanja". Vrednosti dela ni iskati prvenstveno v "vrsti opravila, ki ga kdo opravlja, marveč v dejstvu, da je tisti, ki ga opravlja - oseba."¹⁰²

Motijo se vodniki držav, ki hočejo doseči blaginjo z vrha družbene piramide, mimo ljudstva. Le ljudje, ki sodelujejo pri

kulturnem, gospodarskem in političnem življenju svoje skupnosti, se lahko zavedajo potrebne in kreativne medsebojne odvisnosti pa tudi medsebojne odgovornosti. Vzajemnost v taki družbi ni več le krščanski ideal, temveč postaja z vsakim dnevom potrebnejša lastnost za razvoj in preživetje.

Ko kristjan širi moralne vidike družbenih odnosov in v skladu z njimi živi, oznanja evangelij. Osebna, nadnaravna vera in težnja po dobrih odnosih z ljudmi sta neločljiva izraza, človekove povezanosti s Stvarnikom. Od tu njegova moč. Prav zato pa je znak "težke skvarjenosti, kadar se izrabljajo sile ljudske vernosti in se usmerjajo na popolnoma svetno področje", kjer ne bodo imela trajnih sadov in bodo predmet negotovosti in razočaranja.¹⁰³ Podobno ni mogoče pričakovati plemenitih sadov od raznih religij, ki rastejo iz skepticizma in jih spremlja razočaranje nad naravno omejenostjo človekovega spoznanja. Taka vera vodi v iracionalnost. Doživljana je kot ena od možnih danosti, zato ne obvezuje; more se spreminjati v mitologijo, gnozo, za množice pa v resnični opij.¹⁰⁴

Vera je rodovitna, dokler je usmerjena v božjo resničnost in neločljivo povezana s Kristusom. Mladika odtrgana od trte kmalu ovne in odpade. Osebna verska poglobitev lahko privede do boljših družbenih odnosov, medtem ko ni mogoče dosežati trajnih uspehov po obratni poti, to je od zunaj.

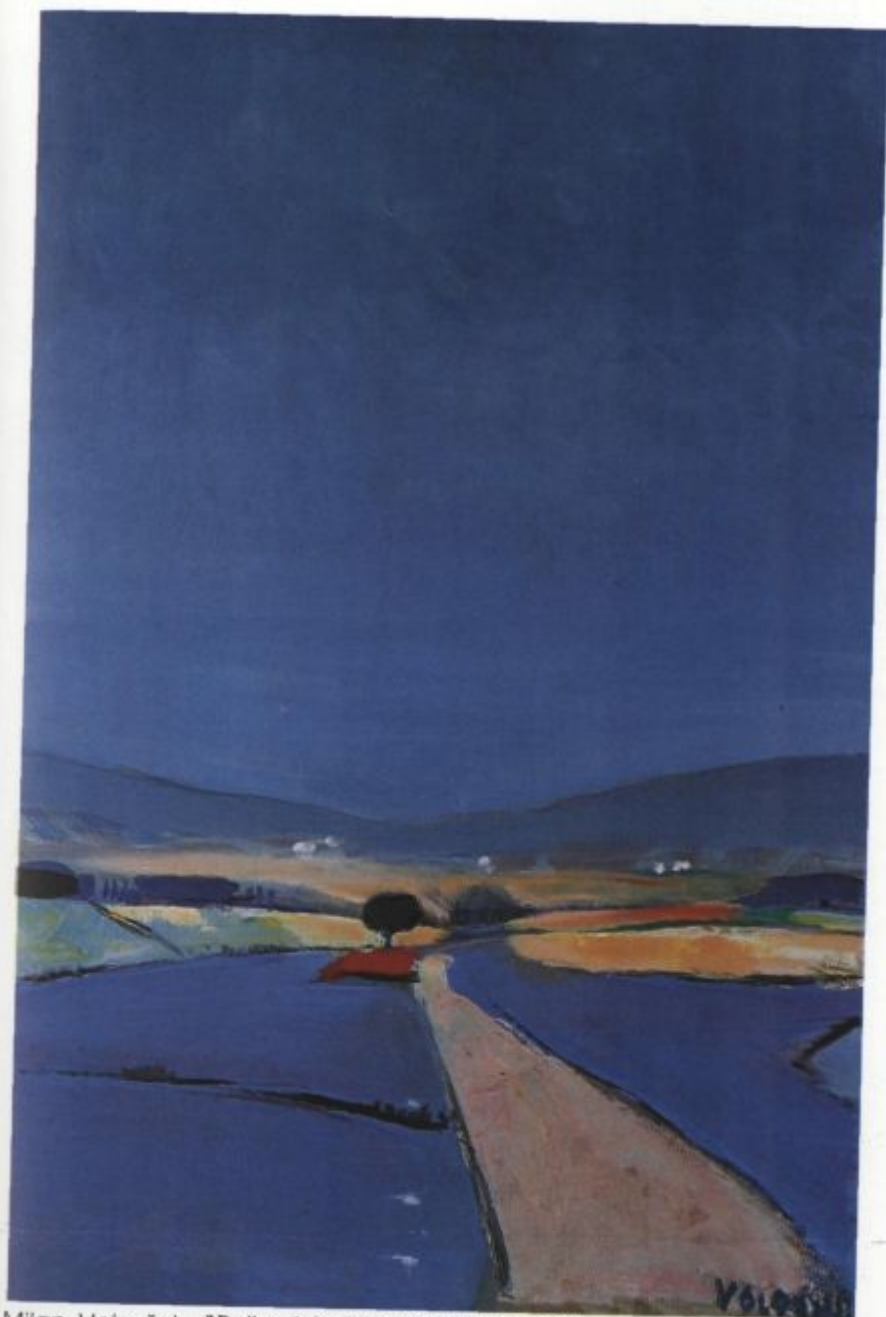
V globini osebe je skrito življenje, brez katerega je osvobojenje prazna beseda in celo odrešenje nemogoče.

OPOMBE

1. Ricardo de la Cierva: "Jesuitas, Iglesia y marxismo 1965-1985": str. 41 in 65." zal. Plaza y Yanez, Barcelona 1986.
2. *ibid*, str. 41
3. The Economist. "Liberation Theology", str. 26. London, oktober 13. 1984. "Katoličani so bili že prej uporabljani kot 'koristna budala' (useful idiots) - izraz je skoval nekdanji glavni sekretar Kominterne Dimitri Manuilski - da so pomagali komunistični revoluciji. V Sloveniji, ki je bil najbolj katoliško veren del Jugoslavije, se je skupina levičarskih katoličanov, med njimi celo nekaj duhovnikov, pridružila Titovim partizanom... Po zmagi so ti Titovi zavezniki izgubili politično pomembnost. Nekaeri so vstopili v komunistično partijo in napredovali v njeni strukturi, kdor pa je protestiral proti rastočemu režimskemu avtoritarizmu, je bil, - kot na primer Edvard Kocbek, znani pisatelj in Titov prvi minister za vzgojo, - postavljen na stranski tir.

Ti slovenski "levi katoličani" niso sicer razvili svoje teologije osvoboditve, bili pa so vplivani po francoskem katoliškem levičarstvu, v katerem je bil med drugimi Emmanuel Mounier, ustanovitelj revije *Esprit*, zgovoren zagovornik sodelovanja med marksisti in kristjani za doseg socialnih pravic."

4. Ricardo de la Cierva, o.c. str. 41. 42.)
5. *ibid.*
6. R. H. 11. 7. Po: Cerkevni dokumenti. Ljubljana 1979.
7. R. H. 11. 8.
8. *ibid.*
9. R. H. 11. 9.
10. R. H. 11. 10.
11. R. H. 111. 13.
12. R. H. 11. 10.
13. R. H. 111. 14.
14. *ibid.*
15. *ibid.*
16. Prim. I Moz I. 28.
17. R. H. 111. 15.
18. *ibid.*
19. R. H. 111. 16.
20. Prim. R. H. 11, 12: IV, 20.
21. Prim. R. H. 111, 16; in "populorum progressio", 14.
22. R. H. 111. 16.
23. *ibid.*
24. *ibid.*
25. *ibid.*
26. *ibid.*
27. R. H. 111. 17.
28. *ibid.*
29. R. H. IV, 19.
30. R. H. IV, 21.
31. *ibid.*
32. *ibid.*
33. Prim. R. H. IV, 20.
34. R. H. IV, 19.
35. Pij XII. "Božični govor". 1951: Prim.: Esquiú. "La neutralidad política de la Iglesia". str. 3: Buenos Aires, 26. 4. 1992.
36. Prim.: Aleksander Solženicim. "Govor na Harvardski univerzi": 8. 6. 1978.
37. Prim. Tadeusz Hajduk. "Teología de liberación. Análisis Crítico": Uvod: Fundación Bariloche, marca 1986.
38. Prim.: Joseph Ratzinger. Vittorio Messori. "Informe sobre la fe". str. 190. Zal B. A. C. Madrid. 1985.
39. L. N. 1. Uvod: po španski izdaji: Ed Paulinas, Buenos Aires 1986. Prim. J. Ratzinger. o.c. str. 190.

Milan Volovšek: "Polje sivke" (0,70 x 1m.) - Olje.

40. Joseph Ratzinger, *ibid.*
41. Prim. Tadeusz Hajduk, o.c. poglavje 2.: str. 5.
42. CELAM/Latinskoameriška konferenca/. "Medellin-conclusiones". Bogota. 1968.
43. Po: Ricardo de la Cueva, o.c. str. 33, 35.
44. Po: Carl Bernstein in Marco Politi, "His Holiness", zal. Doubleday, New York 1996, str. 208-213. Prim.: CELAM "Reflexiones sobre Puebla" str. 21., Bogota 1980.
45. Leonard Boff: "Iglesia: carisma y poder". str. 42: zal. Sal Terrae. Santander 1981.
46. Leonard Boff. o.c. str. 54, 55.
47. Alfredo Fierro Mate. "Cristianos por el socialismo". str. 177, 193. Zal. Verbo divino. Estella. 1975.
48. Po: CELAM. "Conflicto social y compromiso cristiano." str. 362-364: Bogota, 1976.
49. Gustavo Gutierrez: "Teología de la liberación, perspectivas": 1971. Deseta izdaja str. 32. 38. 57. 58: zal. Sigeme, Salamanca 1984. Po: Ricardo de la Cueva, o.c. str. 85. 86.
50. Prvo latinoameriško srečanje 'Kristjanov za socializem'. Santiago de Chile. 1972. Tretja komisija: "Pogoji za strateško zavezništvo med kristjani in marksisti." Po: Bonaventura Kloppenburg: "Iglesia Popular". str. 17. Zal. CELAM. Bogota. 1982.
51. L.N. I, Uvod.
52. L.N., IV. 15 in XI. 9.
53. Prim. Joseph Ratzinger, o.c., str. 193.
54. *Ibid.*, str. 195.
55. *Ibid.*
56. *Ibid.*, 196, 197.
57. L.N. I. VI. 10.
58. Prim.: Joseph Ratzinger, o.c. str. 198. 199.
59. L.N. I. VIII.4.
60. L.N. I. VII.7.
61. Prim. L.N. I. IX.2
62. Prim. Joseph Ratzinger, o.c. str. 200-202.
63. L.N. I. IV.6.: *ibid.* V.4
64. L.N. I. IX.6.
65. Prim. L.N. I. IX. I.: in J. Ratzinger. o.c. 203-205.
66. L.N. I. IV.15.
67. L.N. I. VIII. 1-3.
68. Prim. Ricardo de la Cierva, o.c. str. 234.
69. Janez Pavel II., "Nagovor ljudstvu v mestu León": po R. de la Cierva, o.c. str. 239.
70. Ricardo de la Cierva, o.c. str. 239.
71. L.N. II., 1
72. L.N. II., 6
73. Jan. 8, 32.

74. L.N. II., Uvod 3.
75. L.N. II., 9.
76. L.N. II., 18, 19.
77. Prim. L.N. II., 11, 13.
78. L.N. II., 21.
79. Prim. ibid.
80. Prim.: L.N. II., 25.
81. Prim.: L.N. II., 65.
82. L.N. II., 26, 37.
83. L.N. II., 27.
84. L.N. II., 34.
85. L.N. II., 37.
86. L.N. II., 31.
87. L.N. II., 32.
88. L.N. II., 42.
89. L.N. II., 53.
90. ibid.
91. L.N. II., 73.
92. Prim.: L.N. II., 75.
93. L.N. II., 75,78.
94. L.N. II., 79.
95. ibid.
96. L.N. II., 80.
97. Prim.: ibid.
98. Prim.: Ignacio Pérez del Viso. "Adonde va la teología de la liberación?".
La Nación, str. 9: Buenos Aires, 24. 10. 1991.
99. L.N. II., 86.
100. Prim. L.N. II., 80.
101. L.N. II., 82, 83.
102. Prim. L.N. II., 84,85.
103. Prim. L.N. II., 98.
104. Prim. Joseph Ratzinger, "Konferenca v Parmí", 15.3.1990: po: Esquíú, št. 1671.
str. 21. Buenos Aires, maj 1992.

VLAGANJA TUJEGA KAPITALA NA SLOVENSKEM

Ta sestavek izhaja iz gledanja približno deset tisoč kilometrov razdalje na prejšnja in sedanja vlaganja tujega kapitala v Sloveniji. Kljub temu pa je poskus prikazati realnost.

VLAGANJA DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE

V dobi zgodnjega kapitalizma ali merkantilizma je v Sloveniji prevladovala domača obrt in fužinarstvo. Del fužinarske proizvodnje je bil namenjen izvozu. Čez Slovenijo so vodile trgovske poti iz dežel srednje Evrope v Italijo, preko Trsta pa v prekomorske dežele. Trgovinski promet je bil obojestranski, na jug so izvažali izgotovljene izdelke, z juga pa uvažali potrebne surovine. Ta trgovinski promet je na osrednjem slovenskem ozemlju trajal nekako do začetka 19. stoletja.

Tehnološki napredek povezan z Industrijsko revolucijo je postal v Sloveniji realnost pol stoletja pozneje kot v deželah zapadne Evrope.⁽¹⁾

Prva industrijska podjetja so bila ustanovljena leta 1828⁽²⁾. Po letu 1840, z gradnjo železnic pa se je v Sloveniji pričel precej pospešen gospodarski razvoj⁽³⁾. Z gradnjo železniške proge Dunaj - Trst, ki je bila izročena prometu leta 1857, se je pričela pospešena industrializacija v glavnem ob progi, ker je bilo to v interesu avstrijskega cesarstva. Ta industrializacija je nudila zaposlitev prebivalcem v okolici ustanovljenih industrijskih središč. Preko te okolice podjetja niso nudila zaposlitve kljub temu, da je tudi na teh področjih obstojal presežek delovnih rok zaradi demografskega prirasta in bolj umnega kmetovanja. Tudi v obrti je bilo zaposlenih več delavcev, a ni mogla nuditi zaposlitve vsem, ki so iskali delo. Presežek delavljnega prebivalstva je moral iskati zaposlitev v tujini, v glavnem v rudarskih središčih zapadne Evrope in v Združenih državah Severne Amerike.

Zaradi gospodarskih interesov avstrijskega cesarstva je število industrijskih podjetij v Sloveniji stalno naraščalo.

Razpredelnica I:

Ustanavljanje podjetij do konca prve svetovne vojne⁽⁴⁾

Leta	Število podjetij
pred letom 1858	59
1859-1868	20
1869-1878	52
1879-1888	64
1889-1898	48
1899-1908	124
1909-1918	86

453

Leta 1918 so v takratni Jugoslaviji našeli 1831 industrijskih podjetij, v Srbiji 249. Slovenija je vstopila v takratno Jugoslavijo kot najbolj industrializirana dežela⁽⁵⁾. To je bila tudi skozi 23 let v skupnosti medvojne Jugoslavije.

Cesarska Avstrija je ustanavljala v Sloveniji industrijska podjetja v najbolj donosne aktivnosti, poleg tega pa je imela ceneno delovno moč. Dobiček, ki so ga avstrijska podjetja ustvarila na slovenskem ozemlju, ni bil niti delno investiran v Sloveniji, ampak centraliziran v avstrijskih bankah za investicije na lastnem ozemlju. Avstrija je bila takrat najbolj industrializirana dežela na evropskem kontinentu. V novih podjetjih so dobili zaposlitev presežki delavcev iz kmetijstva tako, da avstrijski Nemci niso poznali, razen redkih izjem, prekomorskega izseljevanja, kot je to bilo v Nemčiji, Italiji, na Madžarskem in Slovaškem.

Avstrija ni skrbela za napredek slovenskega gospodarstva, če ni šlo za njene lastne koristi. Slovenski človek, posebej še kmet, si je moral pomagati sam. Kmetje so bili zadolženi v glavnem zaradi kmečke odveze in zaradi naravnih ujm in jim je skušalo pomagati združništvo. Brata Vošnjak sta organizirala zadruge po češkem vzgledu, predvsem za trgovce in obrtnike, Janez E. Krek pa je nekaj let pozneje organiziral združništvo v pomoč kmetom po nemškem vzgledu. S Krekom se je začelo na slovenskem veliko združno gibanje, ustanavljale so se hranilnice in posojilnice in zadruge na različnih področjih z ozirom na potre-

be kmetov in tudi delavcev. Vse to je veliko pripomoglo, da si je kmet, ki je ostal na slovenski zemlji, opomogel tvarno in moralno, obenem pa se je utrdila narodna zavest. Močan udarec pa je zadalo množično izseljevanje, ker je bila industrializacija na slovenskem omejena na potrebe avstrijske države.

Prva svetovna vojna je uspešen razvoj slovenskega združništva nekoliko zavrla, a se je po končani vojni zopet uspešno razvijalo. Obstoječa industrija je bila v veliki večini lastnina tujega kapitala⁽⁶⁾, ki je užival veliko zaščito nove države. Carinska politika takratne Jugoslavije je ščitila tuja podjetja, predvsem, da niso imela konkurence zaradi uvoženega blaga v kolikor je bilo dovoljeno. To ji je pomagalo do velikih dobičkov, ki so jih izvažali v dežele lastnikov, v Sloveniji pa investirali toliko, kolikor so jim nove investicije omogočile monopolni položaj. Slovenski potrošnik je moral za izdelke tujih podjetij plačevati višje cene kot so bile v tujini, kmetje pa so morali svoje pridelke prodajati po nižjih cenah kot so bile na mednarodnem trgu. Poleg tega pa je bil slovenski kmet najbolj obdavčen v takratni Jugoslaviji in to je bil tudi eden izmed vzrokov, da so na majhnih in srednjih kmetijah bolj skromno živeli.

Podatki za naložbe njega kapitala v Sloveniji med vojnima v tujini niso dosegljivi, ampak samo za vso takratno državo. V ilustracijo naj služijo v razpredelnici navedeni podatki.

Razpredelnica II: Naložbe tujega kapitala po panogah

Panoga	Dinarjev v milijonih	%
Rudarstvo in železarne	963,4	22,7
Električna energija	660,5	15,6
Tekstilna industrija	473,7	11,2
Industrija nafte	354,5	8,4
Bančni zavodi	307,8	7,3
Prehranjevalna industrija	288,7	6,8
Kemična industrija	235	5,5
Trgovinska podjetja	210,3	5,0
Promet	176,0	4,1
Lesna industrija	172,3	4,0
Indust. gradbenega materiala	142,3	3,4
Strojna industrija	132,5	3,1
Obutvena industrija	53,5	1,3
Zavarovalnice	46,5	1,1
Razno	23,1	0,5
	4.240,1	100,0

Z ozirom na narodno ali državno pripadnost je bilo največ švicarskega kapitala, sledijo angleški, avstrijski, skupno iz 32 držav⁽⁷⁾.

Večja industrijska podjetja s slovenskim kapitalom so bila Pivovarna Union, Tovarna zaves Štora, Tovarna pohištva v Duplici, Tovarna klobukov v Škofji loki in nekaj večjih združenih podjetij, med katerimi je bila na prvem mestu Mizarska za-dru-ga v Šiški. Tobačna tovarna v Ljubljani pa je spadala pod okrilje državnega monopola.

OBDOBJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ko je po revoluciji leta 1945 zavladal v Sloveniji komunistični režim, so bila vsa industrijska ali bolje rečeno gospodarska podjetja in finančne ustanove podržavljene. Državam zmagovalkam, ki so imele, oziroma so njihovi državljani imeli investiran kapital v slovenskih podjetjih, so morali izplačati odškodnino, domačim lastnikom industrije in obrtnih delavnic ter trgovcem so pa enostavno premoženje zaplenili. V nekaterih primerih so lastnike tudi izgnali iz Slovenije ali obsodili na smrt.

Po vsaj delni normalizaciji gospodarske aktivnosti so bili v letu 1953 objavljeni v statistični podatki in sicer za leto 1952. V tem letu so v Sloveniji našeli 390 industrijskih podjetij⁽⁸⁾. Ta številka nam pove, da se je v primerjavi s predvojnimi številom število proizvajalnih enot znižalo za 63 podjetij. Vključena so podjetja, ki zaposlujejo več kot 10 delojemalcev. Nekaj industrijskih podjetij je bilo med vojno uničenih, nekatera pa so združili v eno proizvajalno enoto. V industriji je bilo ob koncu leta 1952 zaposlenih 104.621 delavcev.

Znatno se je pod komunističnim režimom znižalo število obrtnih delavnic. Leta 1939 je bilo v Sloveniji 21.319 obrtnih delavnic z 43.673 zaposlenimi, leta po vojni pa so število istih znižali na 16.219, a zvišali število zaposlenih na 44.955.⁽⁹⁾

V letu 1954 so že našeli 504 industrijskih podjetij z 134.336 zaposlenimi. Število podjetij se je zvišalo s pomočjo podpor zapadnih zaveznikov, ki so omogočile nove investicije. Podpore so bile kot pomoč v sporu s Sovjetsko zvezo in Kominformom.

Leta 1990, zadnje leto pred osamosvojitvijo, je bilo v Sloveniji registriranih 1.460 industrijskih in rudarskih podjetij s 345.496 zaposlenimi. Istega leta je obratovalo tudi 33.715 obrtnih de-

lavnih z 46.902 zaposlenimi⁽¹¹⁾. Po osamosvojitvi leta 1993 so pa našli že 1.605 industrijskih podjetij z 264.276 zaposlenimi, v obrti pa 35.911 obratov s 50.260 zaposlenimi. Znižanje zaposlenih v industrijskih obratih je pripisati znižanju proizvodnje zaradi zmanjšanja trga, ker izvoz še ni bil usmerjen na zahod in racionalizacijo obratovanja.

NALOŽBE TUJEGA KAPITALA V SLOVENSKA PODJETJA

Po delni odjugi v gospodarskem življenju in po gospodarski reformi v 60 letih se je v takratni Jugoslaviji in s tem tudi v Sloveniji pojavila potreba po tujih investicijah, ker domača akumulacija finančnih sredstev ni zadostovala potrebam, ki jih je zahteval gospodarski napredek. Začetni poskusi tujih vlaganj, če vzamemo Slovenijo, so bili zelo skromni in je bilo potrebno več zakonskih vposegov, da se je vsaj delno ugodilo pričakovanjem tujih vlagateljev. Tudi do konca leta 1995 vprašanje tujih vlaganj še ni bilo zakonsko urejena, a je zanimanje tujcev vedno večje, posebej še, ko gre za privatizacijo podržavljenih podjetij.

Razpredelnica III.: Tuja vlaganja pred osvoboditvijo⁽¹²⁾

Obdobje	v DEM milijonov
1967-1985	90
1986-1988	146
1989-1991	1.161
	<u>1.397</u>

Države uvoznice kapitala potrebujejo za gospodarski razvoj ponovne prilive tujega kapitala. V takem položaju se je znašla bivša Jugoslavija, ki je leta 1967 priznala hote ali nehote, da ga potrebuje. Zaradi nujnosti je bil sprejet zakon o tujih vlaganjih, ki je bil z vidika zunanjih investitorjev zelo restriktiven in se ni skladal z zapadno evropsko zakonodajo⁽¹³⁾. Zakon je določil največ 49 odstotkov tujega kapitala v skupni naložbi, prav tako je določal maksimalni odstotek dobička, ki ga je lahko tudi vlagatelj izvozil v svojo državo. Velika ovira je bilo tudi samoupravljanje, tudi vlagatelj je bil namreč vključen samo v poseben odbor, ki je imel le posvetovalni značaj.

Tako neugodni zakonski predpisi za tuje vlagatelje niso imeli uspeha. Do leta 1985 so jih večkrat spremenili, kar je v tujini povzročilo še večje nezaupanje, istočasno pa so bili vedno bolj nerazumljivi⁽¹⁴⁾. Kljub temu so nekateri vlagatelji tvegali zaradi različnih interesov kot npr. prodaje tehnologije, vstopa na jugoslovanski in vzhodnoevropski trg in zaradi cenene delovne sile, kar bi naj nudilo jamstvo za pričakovani dobiček. Kljub temu pa je bilo število naložb zelo skromno, leta 1988 jih je bilo 28. Od teh jih je nekaj še dandanes ostalo v Sloveniji.

Takratna Jugoslavija je potrebovala novo gospodarsko zakonodajo kot osnovo za razvoj in napredek. Tako je bil leta 1988 sprejet nov zakon o tujih vlaganjih. To je bil že tretji od leta 1967. Ta je prinesel nove spremembe, ki bi naj bile tudi v skladu z ostalo zakonodajo. Novi zakon je uvedel nove oblike in načine vlaganja, ki do takrat niso bili urejeni, ker niso bili v skladu z obstoječo družbeno in gospodarsko ureditvijo. Uvedla so se vlaganja po načelu equity joint-venture oziroma neposrednih vlaganj za ustanovitev skupnih mešanih podjetij, to je z domačim in tujim kapitalom ter vlaganj iz naslova podelitve koncesij tujim osebam. Slednje je bilo prvič urejeno v zakonu o tujih vlaganjih.⁽¹⁵⁾

Nov zakon je nudil možnost vlaganja zasebni pobudi in kapitalu fizičnih oseb. Označili so ga kot precej liberalnega in podobnega onim v razvitih državah in s tržnim gospodarstvom. Odpravljene so bile omejitve, določene s prvima dvema zakonoma, dovolili so mešana podjetja in podjetja s samim tujim kapitalom. Zajamčene so bile minimalne pravice tujega kapitala, to je sodelovanja v upravljanju podjetij, pravica do lastnega upravljanja, pravica do dobička in prostega prenosa v lastno deželo, pravica do vrnitve vloženi sredstev in do ostanka neto premoženja podjetja v primeru njegovega prenehanja⁽¹⁶⁾. Poenostavili so tudi registracijo tujih vlaganj in druge odvišne procedure.

Pozitivne učinke novega zakona je bilo težko ocenjevati zaradi gospodarske nestabilnosti. Od leta 1989 do 1990, je bilo sklenjenih veliko naložb, a povprečna vrednost vloženga tujega kapitala je bila zelo majhna. Tuji vlagatelji tudi tokrat niso popolnoma zaupali obstoječemu družbenemu sistemu zaradi prevelikega tveganja.

Po proglasitvi samostojne slovenske države 26. junija 1991 je Republika Slovenija na podlagi ustavnega zakona o samostojnosti in neodvisnosti⁽¹⁷⁾ vključila v svoj pravni sistem tudi zakon o

tujih vlaganj iz leta 1988, katerega bo treba nadomestiti z novim, ki bo v skladu s političnimi spremembami in dejanskimi potrebami, to je, da bodo zaščiteni lastni interesi in interesi tujih vlagateljev na istem nivoju kot domači, brez posebnih predprav.

Ne sme se izgubiti z vidika, da so tuja vlaganja vedno kompleksna, predvsem, ko gre za vlaganja kapitala mednarodnih podjetij.

Razpredelnica IV:

Tuja vlaganja v dobi državne samostojnosti ob koncu leta 1995⁽¹⁸⁾

Vrsta podjetij	skupaj	poreklo kapitala		
		domači	tuji	mešani
Družbena podjetja	1.030	1.029	1	-
Zasebna podjetja	198	197	1	-
Delniške družbe	879	804	12	63
Družbe z omejeno odgovornostjo	47.196	43.500	1.559	2.137
Podružnice tujih podjetij	117	9	107	1
Komanditne družbe	293	276	7	10
Družbe z neomejeno odgovornostjo	1.625	1.516	61	48
	51.338	47.331	1.748	2.259

Manjkajo podatki o proizvodnih panogah in številke vloženega kapitala. Nekateri cenijo, da je aktualno v Sloveniji vloženega 3.704 milijonov tujega kapitala, vendar je ta številka zelo približna. Zanimanja tujih vlagateljev za naložbe v Sloveniji so precej velika, vendar vidijo oviro v prepočasni denacionalizaciji in privatizaciji podjetij, ki so v lasti države. Glavni interesi so predvsem sosednje dežele, to je Avstrija in Nemčija, deloma tudi Italija, Češka in Hrvaška. Pri nadaljnih vlaganjih bo potrebno posvetiti posebno pozornost, da se tuji kapital ne bo polastil podjetij določene industrijske aktivnosti, kot se je zgodilo v primeru papirne industrije.

Družbene posledice tujih vlaganj

Slovenija je za tuje vlagatelje zelo privlačna dežela, posebej še, ko je dosegla lastno državno samostojnost, zaradi razširitve

lastnega trga in tudi možnosti, da preko Slovenije razširijo svoje tržišče v ostale dežele vzhodne Evrope in na Balkan. Sloveniji se nudi tudi možnost, da njeno gospodarstvo pridobi več znanja s tujo tehnologijo, če jo bo znalo primerno izkoristiti.

V več primerih lahko sodelovanje s tujimi podjetji ali družbami prinese številne težave, če se jim pusti popolno svobodo brez potrebne kontrole. To se lahko zgodi, če npr. tuji vlagatelj postane lastnik slovenskega podjetja, v katerem je zaposlena večina prebivalstva določenega ali dotičnega kraja, v katerem se nahaja. Če tuji vlagatelj po nekaj letih preneha obratovati oziroma zmanjša število zaposlenih v podjetju, je težko prizadet dotičen kraj ali območje, katerega prebivalci so predvsem odvisni od zaslužka v tem obratu⁽¹⁹⁾. V kriznih obdobjih pristojna oblast ne more rešiti v kratkem času takih nepredvidenih problemov.

Lahko se tudi zgodi, da mednarodna kapitalistična družba definitivno zapre podjetje v Sloveniji zato, da pridobi tržišče v drugih državah, Sloveniji pa pusti družbene in druge probleme. Da se to prepreči oziroma omeji na najmanjše možnosti, je leta 1977 Mednarodna organizacija dela sprejela Tripartitno deklaracijo o načelih, ki se nanašajo na transnacionalne kapitalistične družbe in socialno politiko. S to deklaracijo se hoče opozoriti in preprečiti negativne posledice, ki jih lahko prinesejo v deželo naložbe tujega kapitala. Mednarodna organizacija dela meni, da je to v naših dneh zelo važno predvsem v srednji in vzhodni Evropi⁽²⁰⁾.

Deklaracija zahteva, da transnacionalna podjetja s svojim vlaganjem kapitala nudijo vedno nove možnosti zaposlitve v skladu s potrebami in razvojem dežele, v kateri delujejo. Večkrat se zgodi, da tuja podjetja ob prevzemu podjetja ne nudijo novih delovnih mest, ampak ostane prejšnje stanje. Če ne bi prišlo do prevzema podjetja po tujem kapitalu in bi zaradi tega tovarna nehala obratovati, je postopek pozitiven, če se pa v doglednem času ne nudijo možnosti za nove zaposlitve, je negativen, ker tuje lastništvo ni izboljšalo dejanskega stanja. Deklaracija tudi priporoča, da morajo tuja podjetja, enako kot domača, skrbeti za strokovno izobrazbo in izpopolnjevanje delojemalcev, uvajati sodobno tehnologijo in upravo podjetja, spoštovati socialno zakonodajo dežele, nuditi enake zaslužke kot druga domača podjetja in druge ugodnosti s kolektivnimi dogovori. Nikoli novo sprejeti delojemalci ne smejo biti oškodovani glede bolezenskega in pokojninskega zavarovanja in uvajati individualne delovne pogodbe, v katerih se velikokrat delojemalca v potrebi prisili, da sprejme določene pogoje močnejšega v lastno škodo.

VPRASHANJE UPORABE TUJEGA JEZIKA V ADMINISTRATIVNEM IN FINANČNEM POSLOVANJU PODJETIJ

Pri vlaganjih tujega kapitala nastopi vprašanje uradnega jezika v upravljanju podjetja. V večini dežel, ki sprejmejo tuje naložbe kapitala, izzemvši nekatere dežele v razvoju, je jezik dežele, v kateri gostuje. V slovenskem primeru mora biti to slovenščina. Na vseh stopnjah medčloveških odnosov in vsi akti upravljanja, to je notranja in zunanja korespondenca, so v slovenščini. To pomeni, da vsi uslužbenci, domači ali tuji, tudi direktorji ali člani upravnega odbora, obvladajo jezik dežele. Če v začetku vodilni funkcionarji ne obvladajo jezika, se ga morajo priučiti vsaj govorno, ostalo tehnično osebje in zaposleno v računovodstvu pa mora obvladati pismeno in govorno oba ali več jezikov, enako velja tudi za tajnice vodilnega osebja. Pri iskanju novih administrativnih in tehničnih uslužbencev mora biti to eden izmed pogojev za sprejem v službo. Z zunanjim svetom je navadno korespondenca v jeziku naslovnika, če pa ne, pa v naših dneh prevladuje angleščina. S centralo vlagatelja je dopisovanje v odgovarjajočem jeziku.

Povedano je dejanska potreba, za nekatere pa samo teorija. V praksi je precej drugače, posebno v odnosih z vodilnim in med vodilnim osebjem. Zapisniki sej direktorija ali upravnega odbora so v obeh jezikih. V jeziku dežele, kar je uradno obvezno, se prakticira, da se poda bolj kratek pregled obravnavane stvarine, bolj podrobno pa v zapisniku, ki se dostavi centrali tujega kapitala. Dokumenti v tujem jeziku niso dostopni domači kontroli. Tuje osebje si medsebojno dopisuje v svojem jeziku in istega uporablja tudi v odnosih z domačim vodilnim osebjem. Pri tem je važno upoštevati, da tehnična navodila in druge tehnične informacije prihajajo iz centrale in jih ne prevajajo. Kdor jih ne pozna in ne razume, ne more imeti odgovornega položaja in temu odgovarjajočega zaslužka. Minimalen pogoj je, da vsaj toliko obvladajo tuj tehnični jezik, da lahko navodila in informacije posredujejo podrejenemu osebju v domačem jeziku. Poročila za navzgor so pa navadno sestavljena v obeh jezikih. Ta praksa je na splošno sprejeta v deželah, ki sprejmejo tuja vlaganja. Računovodstvo in finančno poslovanje je uradno v domačem jeziku, a se za direktorij ali upravni odbor pripravijo poročila o obeh jezikih. To je podvrženo državni kontroli in zunanji avditoriji, ki mora podpisati letno bilanco in jamčiti za vero-

dostojnost navedenih števil. Pri tem gre za uradno bilanco, ki služi kot dokument za davčno upravo, za banke in borzo, če potjetje notira svoje delnice. V večini primerov pa zastopniki tujega kapitala zahtevajo, da se pripravi tudi v njihovem jeziku upoštevajoč predpise dotične dežele zaradi konsolidirane bilance družbe ob koncu finančnega leta.

Podjete pripravi letno program proizvodnje, izdatkov in dobička ter investicije, vse za krajšo in daljšo dobo, ki se ga za tekoče leto stalno kontrolira in če je potrebno, prilagodi novim okoliščinam oziroma gospodarskim razmeram. Ta program se pripravi v obeh jezikih, prvega za interno uporabo in kontrolo, drugega pa centralo kapitala. Ostalo poslovanje v računovodstvu je v domačem jeziku, enako v oddelkih za proizvodnjo, prodajo in splošno administracijo. Povedano je povzetek praktičnih izkušenj, more pa biti samo teorija, če ni odgovarjajoče kontrole pristojnih državnih ustanov.

Z ustavo je določeno, da je v Sloveniji uradni jezik samo slovenščina, nikjer pa ni rečeno, da se vzporedno ne bi smelo rabiti tujega jezika v poslovanju podjetij, če s tem ni zapostavljen lastni jezik. Veliko pa je odvisno od narodne zavednosti slovenskega vodilnega osebja in ostalih delojemalcev.

VPRAŠANJE NARODNE ZAVEDNOSTI IN NARODNE VZGOJE.

Vprašanje narodne vzgoje v Sloveniji je bilo resno v preteklosti, je sedaj in bo tudi v bodoče, če se ne bo pravočasno podvzelo potrebnih ukrepov. Pred prvo svetovno vojno, ko je bila Slovenija pod tujo oblastjo in razkosana, je bila slovenščina kot pogovorni jezik in v šolah postavljena na drugo mesto. Kot učni predmet je dobila prostor v osnovnih šolah, v srednje šole in na univerze pa ji je bil vstop prepovedan⁽²¹⁾. Kljub težkim okoliščinam ni manjkalo narodnih buditeljev, ki so si prizadevali za ohranitev materinščine in nje razvoj. Trubar, Slomšek, J. E. Krek in A. Mahnič ter številni drugi so z govorjeno in pisano besedo ohranjali materinščino in utrjevali narodno zavest, to je, da so se prebivalci slovenske zemlje čutili Slovence. V zadnjih letih preteklega stoletja se je začelo z ustanavljanjem prosvetnih in mladinskih organizacij, predvsem katoliških, ki so si nadele nalogo narodne vzgoje in ohranjanje narodne zavesti. Narodna vzgoja se začne v družini, če sta starša narodno zavedna in se zavedata svojih dolžnosti. To pa ne pomeni, da

se s to vzgojo utrjuje neke vrste pretirani nacionalizem, ki vodi v šovinizem, ampak zavest narodni pripadnosti in ohranjanju narodne identitete. Šola na vseh stopnjah dopolnjuje družinsko narodno vzgojo in utemeljuje nje pomen v mednarodni človeški skupnosti. Pri tem gre za povdarek, da so vsi narodi, bogati ali revni, enakopravni, in imajo v medsebojnih odnosih poleg pravic tudi dolžnosti. Skrbeti se mora, da se mlade obvaruje pred občutkom manjvrednosti, posebej še v odnosih s številčno močnejšimi narodi. Kljub različnim svetovnonazorskim in političnim opredelitvam se mora narodni vzgoji in zavesti narodne pripadnosti dati prvo mesto.

V splošnem družbenem življenju imajo prosvetne in stanovske organizacije ter politične stranke važno funkcijo, a predvsem dolžnosti. Poleg drugih nalog in prizadevanj morajo posvečati posebno pozornost narodni vzgoji in zavednosti svojih članov. To ni omejeno na določeno starostno dobo, ampak je življenska naloga in dolžnost, ki ni omejena samo za ozemlje lastne države in velja tudi za odnose in stike v mednarodnem življenju.

S sprostitvijo trga, uvedbo tržnega gospodarstva in vstopom tujega kapitala v slovensko gospodarstvo je vprašanje uporabe tujega jezika v gospodarskem in družbenem življenju zelo važno. Pristojne in odgovorne ustanove morajo preštudirati negativne vplive tujih naložb in jezika na slovensko narodno vzgojo in narodno zavest. To ne pomeni, da tuji jezik ne bi smel biti pogovorni jezik ob pravem času in na odgovarjajočem mestu, potrebno pa je, da se uvede pouk obeh na vseh nivojih izobrazbe, istočasno pa se mora posvečati odgovarjajočo pozornost in važnost narodni vzgoji.

OPOMBE

- (1) Toussaint Hočevar, *The Structure of Slovenian Economy 1848-1960*, str. 16.
- (2) *Istotam*, str. 16
- (3) *Istotam*, str. 7
- (4) Jozo Tomasevich, *Peasants, Politics and Economics Changes in Yugoslavia*, Stanford University Press, Stanford, California 1955, str. 172
- (5) Večja podjetja v lasti tujega kapitala so bila Tovarna za klej, Ljubljana, Ber-Hribernik, Št. Vid, T.G. Böhme, Ljubljana, Brown Boveri, Tekstilna tovarna Eifler, Ljubljana, Siemens, Dr. A. Kanasy, Ljubljana, Kemična tovarna Ljubljana, Kolinska tovarna, Ljubljana, Seigel in drug, Töunis, Trboveljska premogokopna družba, Papirnica Vevče, Marx Ljudevit, Domžale, Schneider, Škofja loka, Jugobruna tekst. ind. Kranj, Jugočeška teks. ind. Kranj, Index tekst. ind. Kranj, Semperit tov. gum. izd. Kranj, Predilnica Tržič, Tovarna

lepenke Tržič, Textil indust., Kranjska industrijska družba Jesenice, Elek-trarna Fala Maribor, Doktor in Drug Maribor, Erlich tekst. ind. Maribor, Hutter, teks. ind. Maribor, Favorit Maribor, Jugokasa Maribor, Kemindustrija Maribor, Mariborska tekstila tovarna, Franc Swaty, Maribor, Aga Ruše, Keiffer Sv. Lovrenc na Pohorju, Tovarna strojil Majšperk, Zugmajer in Gruber Slov. Bistrica, Vunatex Majšperk, Rudnik Mežica, Železarna Štora, Celje, Western, Celje, Waschnag Šoštanj, Steklarna Zagorje, Kemična tovarna Hrastnik, Jugotanin Sevnica, Winkle Sevnica, Mautner Litija, Mautner S. Pavel pri Preblodu, Titan Kamnik, Tovarna smodnika Kamnik (podatki iz Spominskega zbornika Slovenije, Ljubljana 1939.)

- (6) Sergij Dimetrijevič, Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije, Biblioteka društva ekonomista Srbije, Beograd 1952, str. 42.
- (7) Istotam str. 32
- (8) Statistični letopis SR Slovenije, Ljubljana 1953, str. 103.
- (9) Istotam
- (10) SL SR Slovenije, Ljubljana 1955, str. 128
- (11) SL R Slovenije 1991, str. 255 in 278
- (12) Tuji kapital na Slovenskem, želje, stanje in posledice, Slovenska Matica, Ljubljana 1993, str. 18
- (13) Nives Marinšek, Pravna regulacija tujih vlaganj na Slovenskem, Tuji kapital na Slovenskem, Slovenska Matica, Ljubljana 1993, str. 48.
- (14) Istotam
- (15) Istotam, str. 49
- (16) Istotam, str. 51
- (17) Uradni list RS št. 1
- (18) SL R Slovenije, Ljubljana 1966.
- (19) Alenka Orel, Socialni vidiki tujih vlaganj, Tuji kapital na Slovenskem, Slo-venska Matica, Ljubljana 1993, str. 57.
- (20) Istotam
- (21) Tuje oblasti niso dovolile ustanovitve slovenske univerze.

SKRB ZA OSTANKE JEZUITSKO GUARANIJSKIH GRADENJ

UVOD

Razvaline vasi in cerkve San Ignacio Mini so brez dvoma najbolj poznane med razvalinami jezuitsko-guaranijskih zgradb. Pročelje cerkve je skoraj simbol jezuitske misijonske gradnje.

Kljub slavi pa omenjeno pročelje ni izraz okrasja takratnih sveetišč. Še več: ta gradnja je ena najmanj značilnih. Večina teh gradenj je imela klasično vežo, ki je varovala vhod pred soncem in dežjem.

Res ne moremo govoriti o pročelju, saj danes poznamo samo nekatere dele sten in opornike treh vhodnih odprtin tega sveetišča. Te dele pročelja so dvignili in utrdili v času obnovitvenih del v letih 1941 do 1948.

Ta razprava je počastitev tistega, ki je oskrbel ohranitev razvalin, ki so se že zgubljale. To je bil arhitekt Carlos Luis Onetto. S pomočjo državne muzejske komisije in Zavoda za spomeniško varstvo je s sodelovanjem svetovalca arhitekta Mária J. Buschiazzo v šestih letih trdega dela sestavil, dvignil in obnovil razvaline, zbral mnogo važnih podatkov, ki so kljub takratni tehnični omejenosti še po 50 letih veljavni, točni in izčrpni.

Prav tako sem hvaležen za dragocene fotografske posnetke in podatke o restavriranju, pa tudi za arhivske najdbe v času teh raziskav. Povdarjam, da so mi velikodušno nudili še neobjavljene zapiske o San Ignacio Mini. Objava bo zapolnila knjižno vrzel, saj doslej nimamo popolnega zapiska o restavracijah teh razvalin, ki zbuja v svetu vedno večjo pozornost.

Arhitekt Onetto v svojem delu pojasni vrsto vprašanj. Na nekatera druga bomo mogli odgovoriti na podlagi njegovih pojasnil, ostala vprašanja bodo počakala nova odkritja iz arhivov in bodoče raziskave.

Ta razprava skuša razjasniti:

1. kdo je avtor cerkve in pročelja v San Ignacio in zakaj se je oddaljil od ustavljenih norm,
2. kakšnemu namenu so služili delci, ki so zbrani na več kupih na prostoru pred cerkvijo,
3. kako si razlagamo fotografske posnetke, ki so nastali v začetku tega stoletja, preden so se stene podrle in
4. kakšno je bilo v resnici celo pročelje in okras nad vhodnimi vrati do okna in od tam do vrha trikotnika.

Najobširnejša bo razprava o avtorju. Ostalo bo sledilo v istem redu do zadnjega vprašanja, na katerega do zdaj ni mogoče primerno odgovoriti.

KDO JE USTVARIL DELA, KATERIH VEČINA JE ZGUBLJENA

Najprej se vprašamo, kakšen smisel ima iskanje zgubljenih in izginulih del.

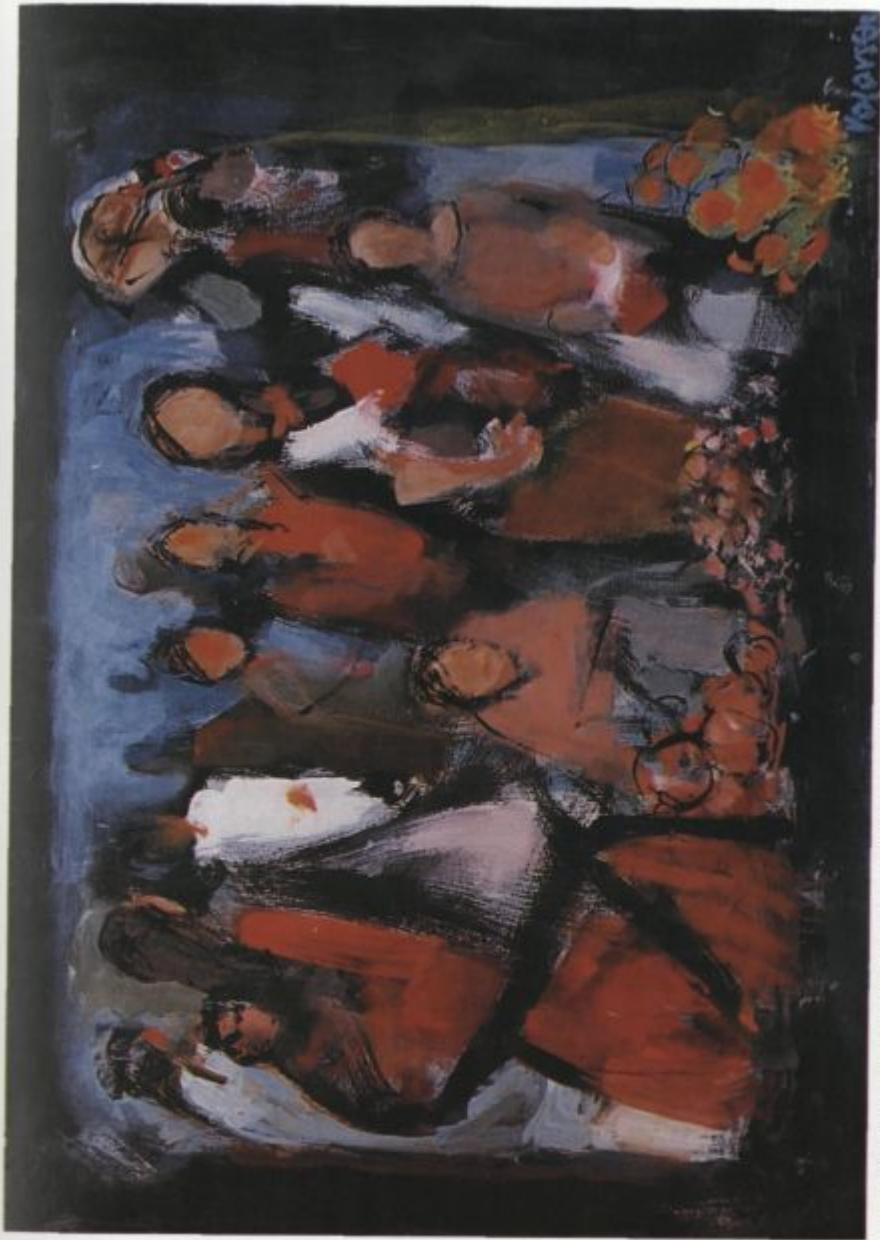
Odgovori so lahko različni.

1. Domneva zgradbe, ki je delno ali povsem izginila, nam pomaga razumeti, ohraniti in zbrati preživele ostanke v čim vernejši prvotni obliki.
2. Zamisel manjkajočih delov neke razpadle zgradbe in drugih del istega mojstra nam pomaga spoznati zamisel, razvoj zamisli in tehniko. Posreduje nam tudi spoznanje njegovega časa in družbe, za katero je bilo delo grajeno.
3. Obnova zgubljenih umetniških del, čeprav le domneva, je zgodovinska poprava, ki vrača – domnevno – del vrednot, ki so bile uničene v nasilnih razmerah, često krivičnih in zločinskih.

Tokrat ne iščemo takšnega izgubljenega dela. Postopek je nasproten: iz redkih ostankov in preživelih poročil skušamo sestaviti celoto.

Važno poglavje umetnostne zgodovine jezuitsko-guaranijskih misijonov poznamo le v odlomkih in po pripovedih. Obnova zahteva pregled in razpravo vseh ostankov in prič, tudi najmanj pomembnih.

Najvažnejša vest o izvoru pročelja in drugih izrazitih delov v San Ignacio Mini je ukaz, ki ga je dobil frater José Brasanelli

Milan Volovšek: "Mehikanski trg" (0,70 x 1m.) - Olje.

28.03.1724, naj gre na ta kraj. Ni bil poklican, da bi svetoval, kakor so ga klicali pri gradnji kupole v San Javier ali Sveti Ani, kjer je izklesal nov oltar v presbiterju in vodil gradnjo kupole ter povečavo prezbiterja. V San Ignacio ni omenjeno, kakšno delo mu nalagajo. Vendar je razumljivo, da je pri zgradbi, ki je bila že skoraj končana, prevzel dokončno izdelavo.

Ko je bilo že postavljeno ogrodje zgradbe (debla kot stebri "horcones", loki in ostrešje), streha pokrita s strešniki in stene obložene s kamnom, brez apna, je manjkalo nekaj del, ki so zahtevala spretne roke in večje znanje. To so zunanji okraski (reliefi, stebri in odprtine na pročelju) in težavna notranja oprema (prevleka vdolbin, kupole, oltarjev s podobami in kipi) in nazadnje še cerkevna oprema (prižnica, spovednice).

Je mogel Brasanelli voditi ta dela in sam pri njih sodelovati? Iz zapiskov vemo, da je San Ignacio imel valjaste strehe in kupolo. Nimamo poročil, da bi te izdelal Brasanelli. Vendar je bil on določen za zgradnjo kupole Sv. Ane, omenjajo ga tudi, da je pomagal z nasveti pri San Javier, San Borja in Itapúa, njegova je zamisel teh cerkva in kupol. Bil je tudi avtor pri San Ignacio. Enaka domneva velja za oltarje. Naročili so mu izklesati nov oltar v prezbiterju pri Sv. Ani v zameno za tistega, ki je bil že postavljen, a ni bil po volji provincijalu. Brasanelli je naredil vse oltarje v Loreto in vsaj glavni, verjetno najbolj hvaljeni oltar od vseh, v cerkvi San Borja. Ne omenjajo ga kot avtorja oltarjev v San Ignacio Mini, a po vseh okoliščinah moremo soditi, da so njegovo delo.

Stebri in angela z zastavo pri vhodu na veličastnem pročelju tega svetišča izdajajo sodelovanje arhitekta in kiparja pri zamisli in izvedbi. Predvsem pri angelih s prapori. Ker je bil brat Brasanelli večč obojega in v tistem času ni bilo drugega kiparja na misijonih, morajo biti kiparska dela gotovo njegova. Raziskava umetnikovih prejšnjih del in njih primerjava bo to domnevo sprejela – ali zavrgla. Preverimo torej Brasanellijeve kupole, križne ladje, oltarje in podobe, da bomo mogli bolje preiskati svetišče v San Ignacio Mini.

KUPOLE IN KRIŽNE LADJE

Kupole misijonskih cerkva so grajene pretežno na dva načina. Z nizko kupolo, brez posebno poudarjenega zunanjega dela, kakršna je v cerkvi v San Francisco de Santa Fe (1680-1695),

ali pa druga, ki se dviga izrazito močno navzven nad glavno in povprečno ladjo, kakršno vidimo v cerkvi Družbe v Córdobi (končana pred letom 1671). Med prvo in drugo vrsto zidave opazamo neko srednjo vrsto: kupola brez prečne ladje, ki sega čez konično streho in pokriva vso cerkev s pravo ali nakazano notranjo križno oporo (kar je mogoče le pri stavbah, ki imajo leseno ogrodje, kot so misijonske cerkve v Paragvaju).

Lesena svetišča, grajena na opornikih, so se mogla brez težave odpreti za namestitev kupole. Dovolj je bilo, da so se podaljšali ti štirje leseni stebri. Nanje se je naslonila kupola. Drugače je bilo pri prečnih ladjah, ki so morale biti načrtovane že od začetka gradnje. Znano je, da sta cerkvi v San Borja in Itapúa, ki ju je gradil Brasanelli, imeli križni obok. Verjetno so bili ti elementi nepogrešljivi sestavni deli v njegovih cerkvah. Te so imele močan vpliv na misijonske gradnje te dobe. Vzor vseh gradenj je bila cerkev Družbe v Córdobi. Ta je z nekaterimi spremembami uvedla rabo visokih lesenih opornikov, kar je bilo verjetno prvič za križno ladjo in kupolo uporabljeno v cerkvi San Borja. Važen dokument za študij te razrušene in požgane cerkve je risba razvalin, ki jo je odkril P. Furlong. Ta kaže zidove in lesene opornike, ki štrlijo iz razvalin in so spadali h križni ladji in kupoli (cimborrio - španska kupola brez svetilnika)⁽¹⁾. Tudi cerkev svetega Janeza Krstnika je imela podobno križno ladjo kot cerkev San Borja, kar vidimo na sliki na platno, ki je spravljena v arhivu Simanca⁽²⁾. Po vzorcu córdobske cerkve nobena teh lesenih kupol ni imela stolpiča. Zunanja oblika je bila vedno kvadratna piramida, čeprav se v San Borja more ponoviti osmerokotnik (kakor Tiburio de San Ambrosio v Milanu ali kocka v preprosti, naivni risbi kot ostale cerkve).

V Spomenici 21. junija 1714 P. de la Roca ukazuje za San Juan, da "se mora novo grajena cerkev graditi v vsem podobno cerkvi v San Nicolas, za kar naj zahtevajo podatke o meri višine, dolžine in širine, tudi za temelje, ko bodo kopali. Naj se jih v ničemer ne spreminja." Ker imamo natančno podobo na platnu iz Simanca, poznamo tudi svetišče v San Nicolas in druge, ki očitno posnemajo njen vzorec: Santos Martires, San Luis Gonzaga in Itapúa.

Zapiski potrjujejo ta poročila. Tudi fotografija razvalin v San Luisu (1876) nam kaže ogrodje kupole in nadvratne dele ene stranskih ladij z enakimi značilnostmi.

Slavna cerkev San Nicolas je med najbolj popolnimi in natančno izdelanimi. Glavni oltar je velik in lepo izdelan. Oba sta verjetno

Brasinellijevo delo. Svetišče posnema sosednjega (San Borja), vendar z nižjim valjastim stolpom in brez oken. V Spomenici iz leta 1722 beremo naročilo: "Ker cerkev, posebno križna ladja in glavni oltar, nima potrebne luči in svetlobe, naj se odpro okna, ki so bila prej v križni ladji." Tudi v San Juan se vidijo ta okna.

Popis v Itapúa iz leta 1768, ob izgnanju jezuitov, potrjuje, da ima cerkev kupolo in križno ladjo. Spomenica iz leta 1766 naroča ojačiti stene svetišča "...z oporniki na zunanji strani, kakor se je obložila kupola." Takšne opornike ima lahko samo kupola z zunanjo zasnovo. Čeprav nimamo nobene podobe, nam fotografije San Ignacio Guazú iz začetka tega stoletja bolj jasno predstavljajo⁽³⁾. José Marmol, njen stavbenik, je potoval v Paraná in tam proučeval model San Ignacio Mini in Candelaria. Vendar ga ta zadnja brez kupole in križne ladje ni navdušila. Preden je prešel reko Paraná, je obiskal Loreto, ki je imela kupolo in križno ladjo, prav tako tudi Sveta Ana, po istem vzorcu. Brez dvoma je poznal tudi Corpus, tudi ta je imel kupolo in križno ladjo.

V večini teh cerkva je delal Brasanelli. Čeprav nimamo načrtov in ne podob, lahko sklepamo, da so verni posnetki gradenj San Borja, San Juan in San Nicolas.

Ker je imel José Marmol modele te vrste tako blizu, ni iskal rešitve v daljnih svetiščih v Juli, Córdobi in Asunción, kakor trdijo nekateri avtorji.

Nova cerkev v San Ignacio Guazú se oddaljuje od jezuitskih gradenj 17. stoletja, predvsem z ozirom na prostornost, ki obsega križno ladjo in kupolo. Bogatejša obširnost nadomešča običajne enostavne misijonske strehe, z dvojno streho križne oblike in s kupolo v sredi. Tudi portal ima ostrešje, ki ni običajno pri jezuitskih gradnjah. V njej se odkrijejo značilnosti cerkva 18. stoletja po Brasanellijevih načrtih.

Avtor citata je arhitekt Ramón Gutierrez. Njegova analiza razvalin in raziskave v arhivih so izredne vrednosti za presojo jezuitskih gradenj. Vendar odkritja iz drugih virov – dokumenti Samancas, risbe razvalin v San Borja in nekatera sporočila iz arhivov – zanikajo trditve o preprostosti ogrodij vseh misijonskih gradenj. Streha cerkve svetega Janeza Krstnika ima dokončno izdelavo, kakršno najdemo ponovljeno v portalu in strehi v San Ignacio Guazú. Prav tako – ali pa še bolj – so podobne izvedbe križnih ladij in podstavkov kupol, tako da moremo trditi, da je slednja grajena pot posnetek prejšnje v istem stilu.

Francisco Javier Jarque je že leta 1634 videl cerkve s križno ladjo in kupolo, vendar najdemo razne poznejše omembe podrtih kupol. Med temi je omenjena kupola Santo Tomé pred letom 1694, kar je povzročilo mnogo ugovorov. Kaže, da se gradbene težave niso mogle rešiti dokler nista doprinesla Brasanelli in Camilo Pietrograssa dokončne rešitve.

Prenoviteljski zagon brata Brasanelli se ni omejeval na slikarstvo, kiparstvo in gradnjo oltarjev, močno se odraža tudi v arhitekturi. Razne omembe potnikov izražajo začudenje nad posebnostmi prve Brasanellijeve cerkve, ki je bila San Borja. Pater Jaime Oliver jo je obiskal malo pred izgnanstvom. Trdil je, da "bi mogla stati kjerkoli, če bi bila dokončno okrašena. Je lepa; stebri, podstavki, kapiteli cerkvene ladje so izredni. To je delo Brasanellija. Velik oltar je razgiban, lepo rezljan in dobro pozlačen."

Vojna in upor Guaranijev so posledica žalostne pogodbe med Španci in Portugalci. Španija je zamenjala Colonio del Sacramento za sedem misijonskih vasi vzhodno od reke Uruguay. Iz tega časa imamo pričevanje kapitana Francisca Graela. Ta opisuje oltarje in pravi, da je cerkev San Borja "zlata skrinja". Nekaj desetletij pozneje nam Diego de Alvear pusti zapisek: "Svetišče San Francisco de Borja, čeprav slabo ohranjeno, je po mogočnosti in skladnem sorazmerju najboljše v tridesetih misijonskih naseljih. Zgrajeno je v treh ladjah, stebri so v dvojnih vrstah, kupola je razmahnjena in visoka, portal ima sijajne loke."

Dvojni stebri v notranjosti in v veži imajo izvor pri Miguelu Angelu. Pogosto so ga posnemali lombardski arhitekti. Jezuitski noviciat v Milanu (danes palača Brera), ki ga je Brasanelli brez dvoma poznal, ima okoli dvorišča galerije z dvojnimi stebri. Tega je začel graditi leta 1615 F. M. Richini

V prvih desetletjih 19. stoletja sta obiskala cerkev San Borja Avgust Saint Hilaire in Arsenio Isabelle. Njuna opazovanja so nam ostala v dragocenih zapiskih. Posebno drugi se strinja z Alvearjem, ki opisuje visoko kupolo, ki se od zunaj "vidi kot majhen kvadraten stolp, znotraj pa kot kupola." Občuduje tudi izklesano pročelje, umetniško izdelano.

Zelo dvignjen podstavek, ki od zunaj zgleda kot majhen stolp, kaže vpliv visokih baročnih kupol sodobnega italijanskega stavbarstva. V letih, ko je Brasanelli zapustil svojo domovino, je v Torinu Guarino Guarini končaval kapelo Santa Sindone.

Čepav je arhitekt Brasanelli poznal evropske gradnje, je moral iskati drugačne možnosti, vezan je bil na uporabo lesa in na pomanjkanje apna. Cerkev Družbe v Córdobi ima kupolo, ki je zunaj kvadratna in leži na ogrodju ladje in križne ladje. V letih od svojega prihoda (1691) do začetka dela pri San Borja (1696) je Brasanelli mogel obiskati glavno mesto rioplatenskega jezuitskega reda. Zaradi težav pri gradnji je znižal višino kupole v Itapúa. Ta zgled je posnemal José Marmol v San Ignacio Guazú. Stavbe, ki so bile grajene pozneje kot cerkev v San Nicolas, posnemajo isti vzorec. Kupola in nizek kvadratni stolp se dvigata nad strehama in imata konico piramide oblike.

Peter Astudillo opisuje v pismu, kakšni so bili začetki v Itapúa. "Začela se je gradnja cerkve. Narejeni so bili temelji, postavljeni stebri prezbiterija, obdelanega je bilo mnogo lesa, – vse pod vodstvom brata Brasanellija, ki delo vodi in obenem kaže vse svoje spretnosti."

Ker zaradi sten zakristije v presbiteriju ni bilo treba postavljati še lesenih opornikov, so ti stebri morali biti visoka debla, ki so nosila kupolo, "cimborio". Da so olajšali težaven postopek pri dviganju debel, so to storili pred gradnjo zidov. Stebri so bili postavljeni na temelje preden se je začela gradnja zidov.

Tudi naročilo za gradnjo cerkve Santa Ana nam da misliti, da je cerkev imela križno ladjo. "Naj se gradi kupola in se podaljša cerkev, vse to naj oskrbi brat Brasanelli."

Verjetno je bilo mišljeno povečanje z novim prezbiterjem s kupolo, ker prvotna gradnja ni bila pripravljena na ta dodatek. Ob razvalinah moremo tako soditi. Zadnje raziskave v Santa Ana in Loreto bodo verjetno vsaj nekaj tega pojasnile.

Svetišče v San Ignacijo verjetno ni imelo križne ladje. Brasanelli je imel nalogo, naj gradnjo konča brez večjih sprememb. Vendar imamo risbo iz leta 1795 označene kupolne loke v isti višini v prezbiterju in v verjetni križni ladji kot opornik za prostorno kupolo. Onetto meni, da je segala preko strehe ali pa je bila del notranjega okrasja. P. Oliver ni jasen, ko pravi: "je velika, prostorna, s tremi ladjami, popolnoma izdelana, z lepo kupolo."

OBOKI

Popis iz časa izгона zatrjuje, da je San Ignacio imel valjast obok. Moremo potrditi domnevo, da so misijonski oboki

posnemali one, ki jih je gradil brat Felipe Lemer pred letom 1671, vendar z nekaterimi izjemami. Obok v Córdobi leži na trdnih stenah, na katere pritiska s svojo težo in še s težo strehe, s katero je krita. Misijonski zidovi so se opirali obenem s streho, ki je bila njihov sestavni del, na vrsto lesenih stebrov v ladjah. Samo v San Miguel-u so se lesene strehe opirale na kamnite stebre in stene. V Trinidad sta bila sprva narejena kupola in obok iz kamna, a ko sta se porušila, so sklenili zopet narediti leseno streho, ker še niso imeli apna. Vendar so končno obnovili z opeko in apnom, kar je bil zadnji poskus rešitve te cerkve. V času Brasanellija (1691-1728) je bil vzor (optičen in ne tektoničen) obok Filipa Lemerja. Tudi paraguayski cerkvi v Yaguarón in Capiatá posnemata ta vzorec.

OLTARJI

Niti oltarji niti pročelja v San Ignacio Mini ne morejo biti predstavniki tipične, tradicionalne opreme misijonskih cerkva. Razlike med njimi niso samo v načinu izvedbe, ampak že v sami zastavitvi načrta. P. Oliver pravi: "...glavni oltar je narejen zelo umetniško s šestimi nišami in s šestimi lepimi kipi v njih. Štirje stranski oltarji so še lepši zaradi izredne zamisli krasnih kipov svetnikov v oblakih, obdanih z angeli in z mnogimi ljubkimi okrasi."

Opis glavnega oltarja v San Borja se nanaša na podobne predstave: "To je delo Brasanellija, prav kakor glavni oltar, ki je velik, zelo dostojanstven, lepo rezljan in dobro pozlačen. San Borja se zdi kot dvignjen, zamaknjen pred Zakramentom, na mnogih oblakih in sredi nadangelov."

V obeh primerih p. Oiver povdarja teatralen značaj načrta. To niso toge podobe, omejene na svoje vdolbine, ampak eno samo prizorišče v obilici oblakov in angelov, ki obdajajo svetnike in s svojo razgibanostjo sodelujejo v skupnem prostoru. Takšna igriva urejenost je sklajala tri umetniške načine izražanja: arhitekturo, slikarstvo in kiparstvo. Mnogobarvnost, ki je bila v navadi v Španiji in v Lombardiji, je povezovala vse tri težnje.

Ta način prizorišča nam jasno kaže bernijanski vpliv. Ko je imel Brasanelli nekaj več kot 20 let, je umrl arhitekt in kipar Bernini, ki je v 17. stoletju obvladal umetniški svet Italije in velikega dela Evrope. Vendar ni imel Berninijev stil skoraj nič skupnega z realistično umetnostjo Andaluzije in Castille, čeprav spadajo v isto dobo (17. stoletje). Zadnji dve španski šoli sta važni za podobarje tega stoletja v Ameriki. Ker so v

letih 1645 -1690 zaradi raznih prepovedi ne-španski misijonarji težko potovali, so prevladovali španski. Njihova umetnost je bila brez italijanskega vpliva.

Sprememba je nastala z odpravo leta 1960. V njej je bilo 9 Italijanov, 9 Flamcev, 3 Nemci in 2 Čeha. V tej odpravi je prišel p. Antonio Sepp, ki je hotel preoblikovati glasbo, Luis De la Roca, čigar navodila so pospešila obnovo umetnosti, jezikoslovec Pablo Restivo, tiskar Juan B. Neumann, bodoči župnik v San Ignacio Mini, Čeh Cordule, ter kipar, slikar in arhitekt Joseph Brasanelli.

Verjetno je ta generacija, posebno Italijani, zastopala umetniško smer Berninija. Zapiski in pričre iz tistega čas trdno zagovarjajo to domnevo. Nastajala je sprememba, kar je očitno po tem, da se Brasanellijeva dela niso vedno dajala v nove cerkeve, ampak so nadomeščala nekatere prejšnje oltarje, ki niso zadovoljevali. Primer je naročilo Luis de Roca za cerkev Santa Ana:

“Za glavni oltar naj se naredi nova oltarna stena, ki jo bo zamislil Brasanelli. Sedanja se bo porabila na drugem prostoru.”

Vse doslej omenjeno nam daje z gotovostjo soditi, da se z Brasanellijem začne nova doba v jezuitsko-guaranijski umetnosti.

Izčrpnije proučevanje potrjuje pojav italijanskega baroka v oltarjih v San Ignacio Mini zaradi “posebne zamisli”, novega stila lepih podob svetnikov v oblakih z mnogimi angeli; to potrjuje navzočnost brata Brasanellija v tem kraju in v tem času.

KIPI - PODOBE

Ker smo o tem razpravljali v drugih delih, bomo podali samo glavne uspehe raziskav.

Edina podoba, ki je ostala in ki je njej izvor dokazan, je klečeči San Borja, kip, ki je spravljen v neki krajevni cerkvi, ki ima še vedno ime nekdanjega misijona: Sao Borja v Brazilu, na bregu reke Uruguay. Ta podoba, ki so ji odžgali oblake in del nagubanega oblačila, je vendar ohranila dovolj sestavnih delov, da moremo spoznati preživeto delo Brasanellija. Tega kiparja označujejo trije načini gub:

1. trde in ostro robate gube,
2. kratke in ukrivljene, ki se oklepajo telesa (tukaj nog)
3. geometrične gube, neodvisno v obliki rombov, in grški robniki, ki so navadno na robovih in na koncih tkanin (ogrinjala in tunike).

Asketski obraz nekdanjega Duque de Gandía ni najbolj značilen za Brasanellijeve podobe. Berninijevi angeli se bolje odražajo na mladih obrazih polnih lic in zavihanih nosov kot je San Luis v muzeju v San Miguelu (Brasil) ali Niño Jesús Alcalde v San Ignacio Guazú⁽⁴⁾ ali pa Anunciación de Santa Rosa.

Isto strukturo obraza imajo v San Ignacio Mini na pročelju angeli s prapori. Zato moremo trditi, da jih je upodobil Brasanelli.⁽⁵⁾

Fotografski posnetek levega angela ki ga je sestavil na tleh arhitekt Onetto, preden so ga dvignili, kaže vse tri vrste gub, nerejene v novi in težavni tehniki izdelave reliefov v peščenen kamnu (itaquí). Tudi glave imajo značilne poteze Brasanellijeve tehnike: močne kodre, polna lica in zavihan nos, poleg tega še tričetrtinski profil, ki označuje ne le zamisel, ampak tudi izkušeno roko evropskega kiparja iz čas Berninija ali po njem.

Portal krstilnice ima relief, ki je izdelan v italijanski tehniki "stiacciato", čeprav zaradi obrabljenosti ne moremo določiti avtorja. Obilica reliefov na drugih portalih šolskega dvorišča in zakristije nam vzbudi domnevo, da je bilo več podobnih izdelkov na cerkvenem pročelju. Nekateri odlomki, na primer podobe konj, ki jih je našel Onetto ali ki jih vidimo na stari fotografiji, nam dajo samo slutiti bogastvo podob in ornamentov na tem spomeniku, kar je gotovo zamislil in izdelal nekdo, ki je razen svojega dela kot arhitekt bil po znanju in spretnosti tudi kiparski mojster.

Oliverjev popis, čeprav preprost, potrjuje učinek, ki ga je vzbudila velika površina pročelja, okrašenega z reliefi – od teh je največ zgubljenih – ki jih je narisal in mnoge od njih tudi izdelal Brasanelli kot ena svojih zadnjih del. Tako pravi: "Pročelje je lepo, ima stebre, loke, niše in druge izdelke v kamnu."

PROČELJA SAN BORJA, ITAPUA IN SAN IGNACIO MINI

Pozornost vzbuja tudi popis Arseni-a Isabelle, ko govori, da je pročelje San Borja "zelo umetniško izklesano". Nenavadno je, da nekdo, ki ima neoklasični okus, tako ugodno sodi baročno delo.

Morala je imeti dve izredni odliki:

1. izredno kvalitetno izdelavo in
2. načrt brez običajne zmede baročnih okraskov, ki ni dovolila prezira učenih neoklasičnih popotnikov.

Samo italijanski barok je mogel dati takšna dela. Demersayeve risbe nam potrjujejo, da so bili ti portali res odlično kiparsko delo arhitektonske značilnosti, ki je bila redka v tem delu sveta. To je bilo italijansko delo in lombardsko rokodelstvo. Ko so od svetišča ostali le še razbiti deli, so popotniki še vedno občudovali te portale. Nekdo je obžaloval, da jih niso porabili pri novi, majhni cerkvi, ki so jo zgradili na kraju prejšnje. To je bila prava nesreča, ker bi se sicer ne zgubili bogati dokazi del iz prve Brasanellijeve dobe. Ti kažejo malo skupnega z dobo v San Ignacio Mini. Vendar v San Borja najdemo okrasne elemente po odlični risbi Demersay-a, zelo podobne nekaterim kamnitim portalom v San Ignacio.

V času del v San Borja so gradili tudi v Concepción pod vodstvom Brasanellija. Cerkev s petimi ladjami je bila na novo zgrajena pozneje. Vendar pročelje in šest vdolbin s kipi kažejo na načrtovalca, arhitekta in kiparja in mogli bi biti delo Brasanellija. Razbitje kipov in porušenje pročelja pomeni izgubo dragocenega pričevanja. Ker nimamo drugih virov, teh del ne moremo z gotovostjo pripisovati Brasanelliju.

Naslednje delo, o katerem imamo verne dokaze, je cerkev v Itapúa (1718 - 1724). Pročelje, ki ga kaže risba, katero je imel Francisco Trelles in jo je objavil P. Furlong, je bilo zaščiteno, enako kot ono v San Borja, s portalom, ki je podaljšal cerkveno streho na pročelje.

Pročelje v Itapúa je nekako na sredi med San Borja in San Ignacio. Vratni okvirji skušajo v osrednjem delu doseči en sam nivel, vendar ne morejo združiti vseh treh odprtin v enoto, ker jim to brani oblika zidu, stisnjenega med eno samo poševno streho portala in trikotni zid pročelja cerkve.

Okvirni okraski po natančni izdelavi spominjajo na cerkev San Borja. Nasprotno pa stebri pri vhodni galeriji jasno posnemajo znamenite polstebre v San Ignacio Mini zaradi dvignjenih podstavkov, razdelitve stebrov in okrasov kapitelov.

Za dvema cerkvama, ki sta imeli portale, je arhitekt končno imel priliko izklesati pročelje brez portala. Čeprav se je moral ozirati na že prej zgrajeno, mu je ladijski sopotnik, Čeh Francisco Cordule omogočil svobodno izbiro, ki je doslej ni imel. Zdaj se je izognil tradicionalnemu portalu in je zamislil pročelje z veličastnimi stebri, ki je bilo opazno že od daleč, že od vhoda v naselje. Potnik je videl cerkev, ki je rasla vedno mogočnejše in obenem je vedno bolj občudoval bogato okrasje izklesanih

reljefov. Največja težava za dosego enotnega pročelja je bila neenaka višina vrat. Zavoji razdeljenih čelnih okrasov in okrašene kamnite plošče stranskih vratnih lokov so zakrili razliko višin. Tako se je moglo vse tri vhode združiti v eno samo pročelje po italijanskem sistemu, ne po španskem s samostojnimi portali

Tako so dvojne vrste vzdanih stebrov dosegle težišče in ravnotežje v sestavi. Spominjajo na rimska baročna pročelja, čeprav opazamo številne nove sestavine in svojsko kompozicijo španskih portalov, kar daje videz neke nedoločne posebnosti. V njih se kaže nek izviren namen vzbuditi drzne smrnice, verske in družbene, kakršne so bile redke ali sploh nepoznane do tega časa (okoli 1725). Težke plošče klesanega kamna "itaquí" so simbolična in slovesna izrazna sila te nove družbe guaranijcev in jezuitov v pragozdovih Paraguaya.

Večje težave so se začele v zgornjih delih pročelja. Trioglata oblika pročelja je ovirala točno ponovitev spodnjega nivala, kar je običajno pri cerkvah, ki imajo ladje z različnimi višinami. Načrt na kvadratni ali pravokotni osnovi ploskvi, ki nosi drugega, kvadratnega ali pravokotnega, vendar manjših mer, nad tem pa trikotnik, se je posrečil šele v San Miguelu (Brazil) ali morda v Trinidad (Paraguay). Pročelje v San Luis (Brazil, cerkev, ki jo je gradil Slovenec, Ljubljčan Inocencij Herber) se skuša približati temu vzorcu, vendar ostane ujet v trikotnik, ki ga narekuje cerkvena streha.

Nismo prepričani, da je Brasanelli sprejel ta vzorec sodobne sestave. Prihajal je iz okolja, kjer je bila močno uveljavljena oblika okrasja nad vrati, ki na pročelju izraža trikotno obliko poslopja. Kot primer lahko omenimo romantično pročelje Sv. Ambroža ali celo Duomo, ki v trikotni obliki opiše gotsko pročelje, (takrat še nedokončano).

Priznati je treba, da nimamo točnih dokazov o obliki tega pročelja, ki je moglo pustiti sledove na kakšnem poslopju okrog 19. stoletja (n.pr. katedrala v Itapúa). Neka čudna risba patra Guillerma Furlong S.J. kaže zanimivo pročelje San Ignacio Mini z dvema stolpoma, v vsem ostalem pa ima malo skupnega z ostalim, kar poznamo o San Ignacio Mini. Čudno je, da nima čelnih okraskov in ne angelov, ki so se zamenjali z drugo vrsto stebrov. Je to pomota ali domišljija risarja? Omemba dveh plošč z Marijino in Jezusovo začetnico se brez dvoma nanaša na San Ignacio Mini,⁽⁶⁾ zapisek je pustil potnik, ki je vse to zapisoval

pozneje doma. Pojava dveh stolpov vzbujata dvom o izpolnitvi zapovedi razrušenja (1749). V Loreto ukaza za razrušenje niso ubogali, saj vemo, da je kupola leta 1768 še vedno stala.

Podroben popis vseh najdenih delcev pročelja v San Ignacio bi mogel potrditi ali zavriniti domnevo – ali kar je še verjetneje, vzbuditi nove domneve, ki bi bile bližje resničnosti, kar dokazujejo najdeni delci. To raziskovanje bi moralo posvetiti posebno pozornost obliki okraskov in zavojev risbe Furlonga, ki nadomeščajo lik trikotnika ali reliefni okras, ki preuredi njegovo obliko. Isti okraski so nad prikupnim umivalnikom v isti cerkvi (San Borja) prav tako po risbi Demersay-a. Njihove oblike povečajo naše dvome o resnični obliki pročelja v San Ignacio Mini.^{(7),(8)}

Nedvomna pa je trditev župnika v Santa María de Fe, p. Oliverja, da je bilo pročelje v San Ignacio Mini "...lepo, s stebri, loki, votlinami in drugimi kamnitimi izdelki". Ta popis pa ni dosti v skladu s običajno predstavo izginulega trikotnega pročelnega okrasja.

ČUDNI RELJEFI IN FIGURE NA STARI FOTOGRAFIJI

Arhitekt Onetto je našel v osrednjem okolju razvalin kose s konjskimi motivi, ki niso povsem istega izvora.

Pater Furlong je posredoval fotografijo, kjer se bolj jasno razloči in ji je priložil risbo Onetta, ki čaka objave. Ta skupina je danes razbita. Nekateri deli so se zgubili, nekatere so pripisali drugim figuram in ostali so razdeljeni po muzejih.

V las Misiones de Guayrá ("Herencia de la humanidad", Unesco 1993) je objavljena fotografija iz leta 1920, na kateri vidimo zgoraj, nad desnim angelom, relief jezdeca, ki je obrnjen v nasprotno smer kot oni, ki ga je odkril (na tleh) Onetto. Ta jezdec, ki se mu vidi samo ena noga, je pokrit, se zdi, s ščitom. Ista glava, vajeti in konjske noge v galopu ne morejo biti povod ugibanja.⁽⁹⁾

Treba je poudariti, da ta fotografija kaže samo obliko nadvratnih okraskov na pročelju, ne kaže vseh ostankov zgornjih delov.

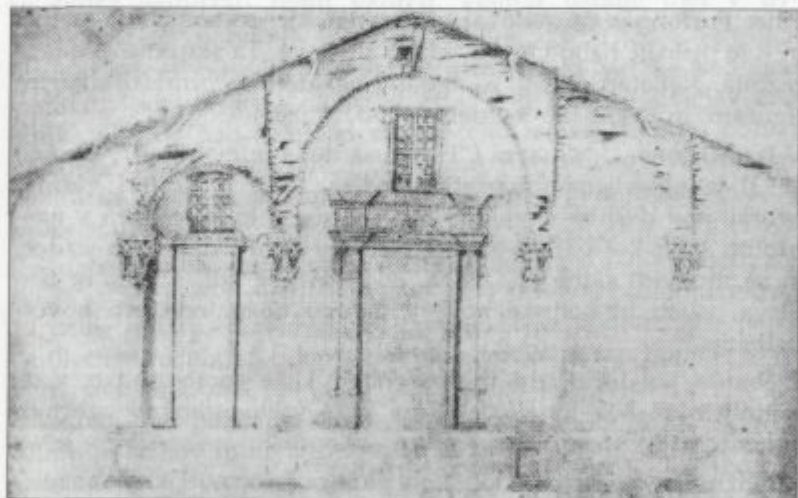
Približno en meter nad reliefom jezdeca je opaziti krilo angela, izrazito geometrizirano, kot da se vidi daleč. Mogel bi biti golob (Sv. Duh) ali dva angela, ki držita krono s križem, kakršen

motiv najdemo na oknih križne ladje v Trinidad. Ti angeli so danes zelo razbiti, a na akvarelu Liber-ja Fridmana iz leta 1943 (zahvaljujemo se mu za to in še za druga sporočila!) jih vidimo v zelo dobrem stanju. Imajo nekaj podobnega kot angelčki, ki držijo ščit Družbe z napisom IHS v neki vdolbini v San Borja, kar vidimo na risbi Demersay-a. Moglo bi biti tudi Oznanjenje, saj je bil en oltar v cerkvi temu posvečen.

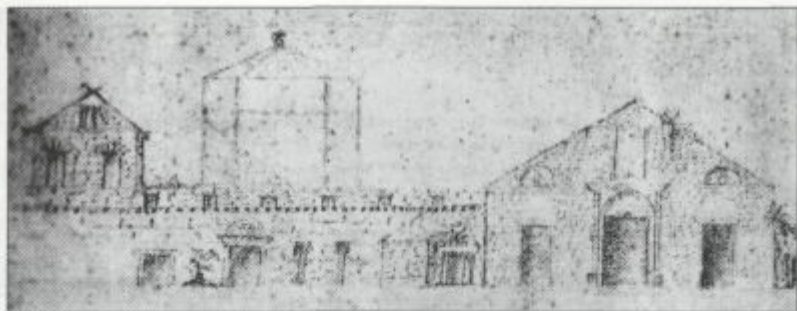
Preden obravnavamo druge domneve bi bilo treba urediti omenjeni opis ostankov pročelja San Ignacio, ki niso sestavljeni in ležijo na tleh pred cerkvijo.

Popis bo iskal naslednje dele:

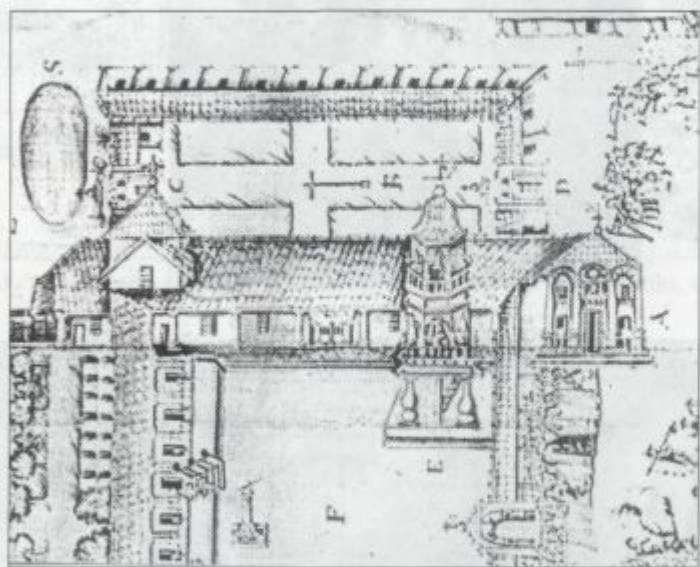
1. dele plošč lokov z reliefi ščitov, ki so bili nad vrati (na zakristiji in na dvorišču),
2. oblike okvirjev in opornikov na balkonskem oknu,
3. dele obeh konjskih figur ter krila in telo angela (ali goloba svetega Duha),
4. kakšen del vdolbin, ki jih omenja p. Oliver,
5. dele okraskov, ki bi mogli pomagati najti kraj, od koder so bili angeli in sirene, ki jih hranijo v muzeju, in
6. druge dele, ki bi mogli pomagati spoznati prvotno obliko pročelja.

(1a) Stanje ruševin cerkve v Itapúa, ca. 1850. Stebri ob vhodu so bili kamniti, oboki pa iz opeke z lesenim obarvnim opažem z rezbarijami.

(1b) Slika ruševin Redukcije (indijanskega taborišča) San Borja, ca. 1850. Cerkev je imela tri kamnite ladje, le streha je bila lesena.

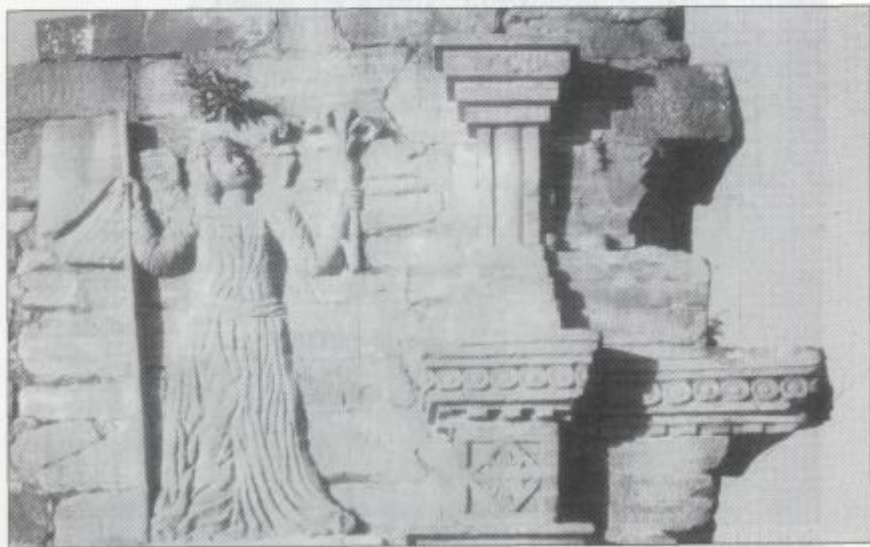
(2)

(3) Pogled na atrij cerkve Ignacio Guazú

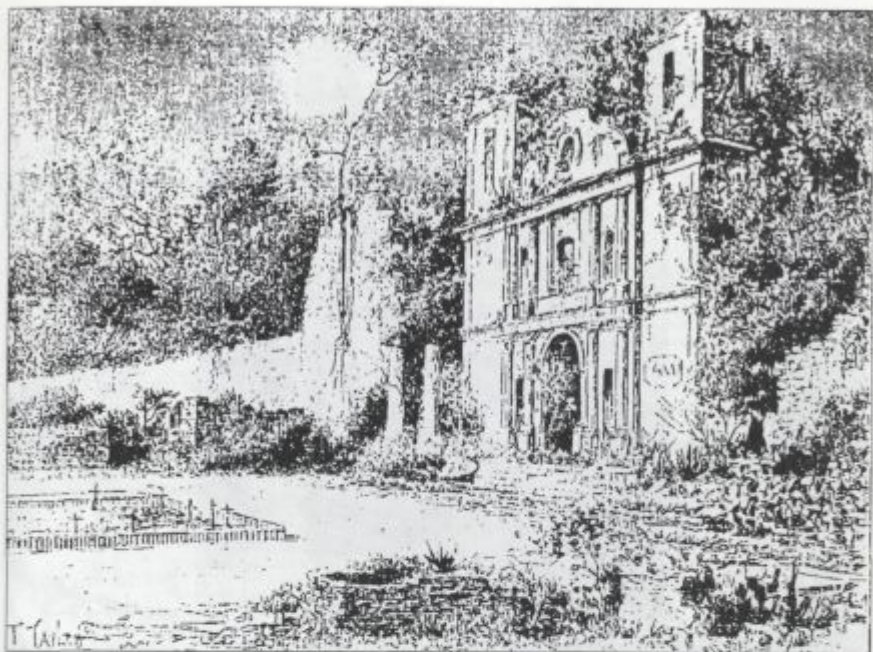

(4)

(5)

(6a) Ta risba odgovarja, kot opisuje Corolen, cerkvi San Ignacio Miní, v dobi po letu 1967.

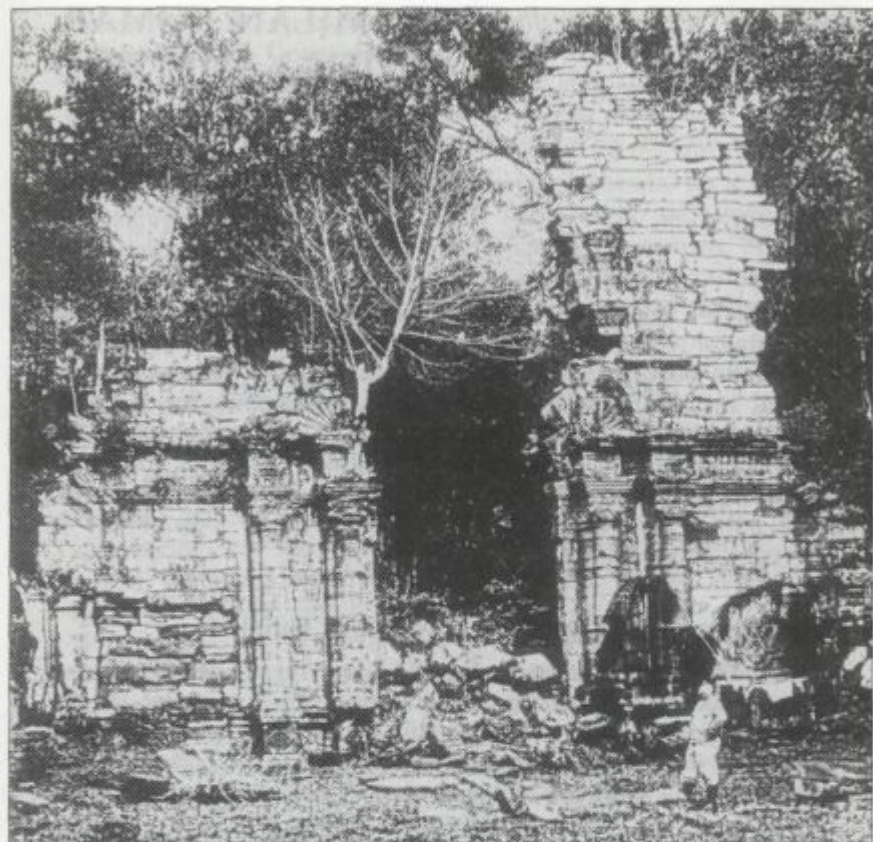
(6b)

(7) Stranski oltar v cerkvi San Borja.

(8)

(9)

DR. MILAN KOMAR: ORDEN Y MISTERIO

Predstavitev knjige dr. Milana Komarja *Orden y Misterio - Red in Skrivnost* - je bila 28. novembra 1996 v Avditoriju Fundacije Banke Boston v Buenos Airesu. Pozdravne besede je spregovoril inž. Manuel R. Sacerdote, kot predsednik fundacije in avtorjev prijatelj. Predstavitev je opravila lic. Guadalupe C. de Ojea Quintana. Na koncu je imel nagovor dr. Alberto Berro. Vsa besedila je izdala v posebnem zvezku omenjena fundacija. Iz te izdaje je sledeči tekst ge. prof. G. C. de Ojea, ki ga je prevedel Vinko Rode.

Predstavitev Lic. Guadalupe C. de Ojea Quintana

Predstavitev tega dela in razmislek o njegovem avtorju pomeni zame dvakratno zadolžitev. Najprej to: več kot 30 let ob dr. Komarju kot učenka mi je dovolilo, da sem se pod njegovim vodstvom in z njegovim zgledom bogatila na poti filozofskega poklica. In na drugem mestu, ker sem prejela od njega točna navodila o tem, kako naj obrnem besede, da bodo "kratke, jedrnate in da se ne bodo nanašale na mojo osebo. Vi veste... laskanje mi povzroča alergijo."

Kot sem pravkar omenila, *Red in Skrivnost* vključuje le del pisanih del dr. Komarja, in le-ta so komaj delček mnogo širšega udejstvovanja, opravljenega v drugačnih oblikah. Tvegala bom, da prelomim dano navodilo, zato, da se ustavim ob tem delu - vsaj na kratko - in da pokažem na njegove tri glavne poteze: 1) Doprinos dr. Komarja je v glavnem teoretskega značaja: je sad nenehnih raziskavanj in posvečanja filozofskemu razglabljanju in razčiščenju. 2) Istočasno je tudi pedagoško, vzgojno udejstvovanje. 3) Obe razsežnosti izražata njegovo nepopustljivo zavezanost: zavezan je s krščanstvom in z resnico stvari (la verdad de las cosas).

Dr. Komar je razvijal to dejavnost v Argentini od svojega prihoda v letu 1947 in sicer v številnih višjih vzgojnih ustanovah: la

Obra Cardenal Ferrari, na Katoliški univerzi, na višjih učiteljskih (profesorados) Consudec in Sagrado Corazón, na Institutu španske kulture (Instituto de Cultura Hispánica, na Institutih višje religiozne kulture v Buenos Airesu in v San Isidro, v Semenišču v San Isidro, FASAM in še na drugih krajih...

Povsod je odmevala njegova živa in jasna beseda, ko je odkrival bogastvo filozofskega realizma, s svojo vizijo naravnega reda kot polnega logosa, "smisla", ker je sad božje zamisli. Stvarnost je red, ker jo je zamislil Bog; a prav zaradi tega je tudi globoka, nedoumljiva, saj korenini na skrivnosti. Naslov knjige, ki jo predstavljamo, izraža natančno to misel; v njej je temeljno zakoreninjena naloga razjasnjevanja (obra de esclarecimiento), katero je dr. Komar neutrudno uresničeval.

Izhajajoč iz tega realizma je dr. Komar gojil in raziskaval različne teme:

Temeljit poznavalec klasične antike, njene zgodovine, jezikov in avtorjev, kot tudi patristike in srednjeveške misli, je pripomogel, da je zablestelo njeno neizmerno bogastvo; znal je predočiti aktualnost njenih bistvenih tem. Na ta način je prikazal živo podobo sv. Tomaža. Učil je tomizem brez apologetike in racionalističnih vplivov. Tomizem temelji, po njegovem, na ljubezni do razuma in le-ta v ljubezni do bitja in do stvarnosti. Tomizem kot deleženje v božjem logosu, ki nas vabi k motrenju in k uživanju ob spoznavanju. Tomizem kot modrostno védenje, ki je po svoji univerzalnosti strogo aktualno in nudi odgovore tudi današnjemu človeku.

Dr. Komar je preučeval tudi moderno filozofijo, posebno se je posvetil študiju Cristiana Wolff-a. Raziskave o tem avtorju so ga privedle do trdnega prepričanja, da je potreba na novo in na drugačen način periodizirati zgodovino moderne filozofije in da je treba preseči pogosto poenostavljanje razlag, ki so kar v modi. Srednjeveški nominalizem kot seme poznejših miselnih poti, za katere je bilo značilno postopno oddaljevanje od biti; žilavost renesančnih in poznejših izrazov krščanske filozofije; razvoj filozofije imanence v racionalizmu, razsvetljenstvu, idealizmu, marksizmu in pozitivizmu - ter njena neizogibna izčrpanost, to je le nekaj tem, katere je dr. Komar osvetlil, ko se je ukvarjal z periodizacijo filozofije.

Izhajajoč iz realizma je dr. Komar jasno razbiral sodobno kulturo. Njegove srednjeevropske korenine ter poznanje različnih

jezikov, skupaj z globokim razumevanjem razvoja moderne filozofije mu je omogočilo, da je na poseben način dojemal smisel zgodovine in znamenja naše dobe, v kateri jih zagotovo ni lahko razpoznati. Njegovo izhodišče je: "motriti stvarnost iz (njih) korenin, ki so počela; to nam omogoča, da se jasno usmerjamo." Kolikokrat smo ga slišali napovedati zagotov razpad marksizma, zaradi njegovih notranjih nesoglasij, in to mnogo let pred padcem berlinskega zidu. Na številnih tečajih in seminarjih se je desetletja bavil s to tematiko. Navedla jih bom le nekaj, saj bi bilo predolgo naštevati vse: Krščanski personalizem in moderni individualizem; Doživetja in doživljanjstvo (vivencias y vivencialismo); Porabništvo in čustvenost; Korenine sodobnega erotizma; Živeti lastno življenje; Moderna in post-moderna doba; Zatemnitev razuma, prihodnji humanizem; Dunajsko vzdušje (?) esprit (?); in še ciklus, posvečen kardinalu Newmanu in Edith-i Stein.

Dr. Komar je obogatil tudi področja psihologije in psihiatrije. Prestižni psihistri in psihoanalitiki so zajemali iz njegovih predavanj, iz poglobljenih temeljev antropologije, ki sloni na osebi, kot nosilcu bogastva in izvirnosti. Saj dr. Komar vedno ponavlja – že preko mejá teh panog – da je osebno življenje središčno (osredotočeno?) in opozarja na nevarnost, da le-to shira v današnji tehnični in masificirani družbi, v kateri največkrat prevladujejo zgolj funkcionalni vidiki in mode. S tem osebno življenje izgubi na globini in na teži, družbene vezi pa na trdnosti in trajnosti, tako v ljubezni, v družini, v politiki in na splošno v občestvenem življenju.

Omeniti mora tudi, da je dr. Komar kot krščanski filozof prispeval k teološki vedi, na področju, kjer smo pogosto bili priče njegovemu svetemu ogorčenju – zakaj bi tega ne povedala –, ob pogostih zablodah. Nenehna skrb za razjasnjevanje ga sili, da vedno na novo vztraja na tem, da teolog ni svoboden pri izbiri filozofije, na kateri bo slonela teologija; katerikoli filozofski sistem ni ustrezen za teološko razmišljanje in najmanj imanentistične filozofije: "osebni in transcendentni Bog, krščanski Bog ne najde mesta v teh filozofijah."

Še drug vidik dr. Komarjevega udejstvovanja je njegov doprinos k vprašanju etike. Etika, pojmovana ne kot načitano, knjižno znanje, ampak kot modrostno znanje. S takega pristopa so črpali ne le tisti, ki gojijo filozofijo, ampak tudi neštevilni moški in

ženske, ki hrepenijo po poglobljanju notranjega življenja: duhovniki, redovniki in redovnice, starši, profesorji, učitelji... Njegov je nauk, da npravno dobro korenini v metafiziki, potem metafizični optimizem in neke vrste npravni pesimizem, prednostno mesto molka in kontemplacije. S silovitostjo, ki ga označuje, je kazal na krizo vrednot v današnji družbi, na njen ateizem, ki ima sicer teoretske korenine, a pušča za sabo neizprosne praktične posledice, pomanjkanje zavesti o grehu in moralni relativizem. Na tej črti je dr. Komar dosegel, da je bila filozofija dostopna vsem, ne samo učenim ljudem. Zato pa njegova predavanja o etiki ne razsvetljujejo le razuma, ampak tudi hranijo za življenje.

Na začetku sem rekla, da je opus dr. Komarja predvsem teoretskega značaja, a ni samo to. Zajema tudi plodno razsežnost. To je njegovo pedagoško delovanje kot vzgojitelj, v katerem je dr. Komar brez dvoma utelesil lik učitelja.

Na ta način je neugnano in vsepovsod sejal razumski nemir (*inquietudes intelectuales*), je budil zaspane duhove, učil, kako je treba razločevati, motriti jasno in predirljivo. Izobraženci, profesionalci, umetniki, učitelji in nešteto ljudi, ki hočejo, da bi globlje razumeli stvari, je dobivalo pri njem spodbude in navdušenje, vodstvo in oporo, da so mogli napredovati v tem prizadevanju.

Dr. Komar je posebno poudarjal, kako važna je razumska vzgoja. Pa ne kot zunanje kopičenje podatkov in znanja, ampak kot počasno vztrajno utelešanje habitusov, torej kreposti. Predvsem umske kreposti, mnogokrat nepoznane kot take, ampak pogrešane in vedno potrebne, kadar kaka naloga zahteva sposobnost za opazovanje in za uvide, smisel za kritičnost, logičen razum, strogost pri analizi, znanstven duh (*espíritu*), smisel za zgodovino, čut (občutljivost) za humanistično dojetje, med drugimi lastnostmi. A tudi npravne kreposti, brez katerih ni mogoče doseči višje stopnje umskega življenja. V tem smislu je dr. Komar poudarjal vlogo štirih poglavitnih kreposti. Zmernosti, zato da znamo biti deležni pristinega veselja, ki izhaja iz globokega razumevanja stvari, da se tako izognemo hedonizmu površnosti, novosti zaradi novosti same in lahkomišelnosti uspešnosti. Pogumnosti, da bomo mogli hoditi trdno in vztrajno po poti resnice, ki je vedno strma in polna zaprek, notranjih in zunanjih, kot so malodušnost, skušnjava po lahkkih in eklektičnih rešitvah,

bol ob nasprotovanjih (?) Pravičnosti, da zmoremo priznati drugim – živim ali mrtvim – velikodušno in brez skoposti njihove zasluge. Končno preudarnost (razumnost), da prilagodimo umsko delo konkretnim zahtevam stvari, ki jih raziskujemo, in da ne zaupamo preveč v razne metodologije.

Naposled ne morem opustiti še enega vidika tega kiklopskega vzgojnega udejstvovanja. Dr. Komar je bil in je še stalen pobudnik filozofskih poklicev. Spodbuja, zahteva napor, svari pred nevarno miselnostjo lahkotnosti (facilismo), svari pred modami in toliko drugimi možnostmi, ko se umsko življenje degradira. In usmerja – predvsem usmerja – z avtoriteto, ki mu jo dajejo njegova obširna in trdna humanistična ter filozofska podkovanost in resnost njegove osebne prehojene poti.

Vsi vidiki, ki jih navajam, so opazni v knjigi *Red in Skrivnost*; le-ta obsega vrsto člankov, ki jih je dr. Komar napisal med leti 1972 in 1984.

Ako jih navedem po kronološkem redu, knjiga vsebuje prve štiri snopiče (entregas) spisa *Apuntes filosóficos*, kjer dr. Komar obravnava – predirno ter z jasnim in jedrnatim peresom – različne teme: Wolff Hegel in negativnost; Napredek in zgodovina; Homo duplex; teze o Adornu, Horkheimerju, Croce-ju in Fabru, med mnogimi drugimi.

V prispevku *Juliette ali Iluminizem in Morala*, napisanem leta 1974, razčlenjuje zorni kot razsvetljenske morale, ki je brez metafizične zakoreninjenosti – ter njene praktične posledice: dobro živeti v smislu samoobvladanja in ne kot krepost. Tako nima posluha za resnične težnje človeške narave.

V *Almus Thomas*, tudi iz leta 1974, dr. Komar pokaže na bogate možnosti, ki jih nudi misel sv. Tomaža za povezavo filozofije z religioznim. Ta pot vodi k molitvi.

Sledi "*Para una filosofía de la filiación*" (Za filozofijo o sinovstvu), ki je tudi iz leta 1974. Tu dr. Komar razčleni skrajno sodobno temo: kaj pomeni biti sin – v različnih ozirih, in težave današnjega človeka, da sprejme in prevzame očetovstvo v vseh razsežnostih. Potem takem je več kot dvajset let odkar dr. Komar opozarja na krizo očetovske avtoritete; krizo sinov, ki nočejo ubogati in staršev, ki ne znajo biti starši. Kriza, ki prehaja tudi v druge vrste nasledstva, kot je intelektualno; ta pa je v zvezi z mladinskim oporečništvom in uporništvom.

"Vera in Kultura" je predavanje iz leta 1979 in moram reči, da mi pomeni neizmerno bogastvo. Neprenehoma me je hranilo, kakor mati vzgojiteljica. Vedno se vračam k temu članku, saj je, kakor v njem berem, bistvena naloga vzgoje voditi otroka ali učenca v srce celovite resnice. Ta možnost ni privilegij niko-gar, dopusti pa, da odpremo srce redu, ki je v stvarnosti; ta nas vabi in privlači po svoji bogati vsebini. Na ta način zablestijo vrednote. Ta članek je nepreneh vir navdiha za tiste, ki so zavezani z vzgojo.

"Red in Skrivnost", tudi iz leta 1979, daje naslov knjigi, ki jo predstavljam. To je metafizično razmišljanje o trdnosti zaseb-nega bitja, kakor ga pojmuje realizem, – in njegova protipostavka v hegeljanskem pojmovanju. Dve nasprotni perspektivi, dva načina v pojmovanju končnega bitja: kot posebna podstat ali kot posebnost celote.

Predavanje *"Uteleshanje vrednot"* (morda 'uresničevanje'?) iz l. 1981 je na isti črti kot *"Vera in Kultura"*. Je važen doprinos za starše in vzgojitelje. Tema vrednot je bistvena pri vzgoji. Vrednote privlačijo, ker vsebujejo energijo, ker se v njih nahaja dobro. Zaradi tega so tudi vir duhovne energije. Uresniče-vanje vrednot predpostavlja, da sprejemamo srce v smislu ponotranjenosti (interioridad). Za gojitev vrednot ne odgovarja nobena tehnika, metoda, še več, skoro da jih ogroža. Da jih uresničimo, so plodna samo mala dejanja iz vsakdanjega živ-ljenja, če jih ponavljamo voljno in v poslušnosti stvarnemu redu. Končno, v spisu *"Brezkončni napredek in njega možna filozofija"*, izdanem ob koncu leta 1983, dr. Komar razbira po filozofsko tezo o brezkončnem gospodarskem napredku.

Na začetku sem rekla, da pri dr. Komarju dvoje stvari izraža njegovo temeljno naravnavo: tako njegovo odlično delo za filo-zofsko razjasnjevanje kot neutrudno vzgojno udejstvovanje iz-ražata njegovo brezpogojno zvestobo resnici. Prav to hočem poudariti, ko končavam ta nagovor. Njegov nauk je v tem smislu jasen: ko resnico, kot odraz Boga samega v stvareh, spoznamo, nas ta osvobodi, a tudi zadolži. Obveže nas, da jo iščemo in sprejmemo; obveže nas, da jo udejanjamo v vseh položajih prak-tičnega življenja; obvezuje nas, da jo razširjamo, posredujemo še drugim. In ta zadolžitev ne dovoljuje polovičarstva in tudi ne koncesij zaradi drugih dobrin, četudi bi bile zelo pomembne. Intelktualno življenje torej zahteva zvestobo, služenje in boje-

vanje (militancia). Taka je, ponavljam, tretja lekcija dr. Komarja, katero je posredoval na mnogo načinov, a predvsem s svojim zgledom.

Ponovno se zahvalim Fundaciji Fraternitas iz Rosaria in založbi Emecé iz Buenos Airesa za izdajo dela *Orden y Misterio*; hvala dr. Milanu Komarju za toliko luči, ki nam jo je posredoval, za njegovo plemenito učiteljstvo, za njegovo nespremenjeno pričevanje. Zahvala Bogu, ki nam je naklonil privilegij, da ga imamo med nami.

To je vse!

IACÓBUS GALLUS, EVROPSKI GLASBENIK 16. STOLETJA

Za današnje predavanje sem dobil gornji naslov, ki ga bom razdelil v tri dele: 1. Šestnajsto stoletje, 2. Evropska glasba, 3. Iacóbus Gallus.

1. ŠESTNAJSTO STOLETJE

Morda veliko več govorimo o glasbi 16. stoletja kot o tisti iz 15. ali 17. stoletja. Zato se mi zdi, da je kot močna luč med dvema svečama. Primerjava je sicer pretirana, pa vendar.

Začnimo s stanjem na verskem področju. V prvi polovici 16. stoletja srečamo Lutrovo reformacijo. Za njim nastopijo Henrik VIII. v Angliji ter Kalvin in Zvingli v srednji Evropi. V drugi polovici stoletja naletimo na katoliško obnovo kot versko gibanje in protireformacijo (ponesrečen izraz), ki ima izrazito političen značaj. Katoliška obnova prinese Tridentinski koncil (1545-1563), ki ni zaslovel samo po dogmatičnih izjavah, ampak predvsem po predpisih glede bogoslužja in s tem glede cerkvene glasbe. Na osnovi koncilskih sklepov je papež Pij V. objavil *Breviarium romanum* (1568) in *Missale romanum* (1570), ki sta z nekaterimi spremembami ostala v veljavi do ustreznih knjig *Liturgia horarum* (1971) in *Missale romanum* (1970), ki ju je objavil papež Pavel VI. po Drugem vatikanskem cerkvenem zboru (1962-1965). Kar štiristo let! Katoliška obnova prinese s seboj ustanovitev raznih redov, med katerimi lahko na prvem mestu imenujemo jezuite, pa tudi prenovo nekaterih drugih, na primer karmeličanov. Ti redovi so dali vélike svetnike 16. stoletja: sv. Ignacija Lojolskega in sv. Frančiška Ksaverja med jezuiti, sv. Terezijo Avilsko in sv. Janeza od Križa med karmeličani, če omenim samo nekatere.

Kaj lahko rečemo o umetnosti tega stoletja? Da se ne bi spuščali v podrobnosti, omenimo samo nekaj vélikih: Michelangela

Buonarottija v sikstinski kapeli, Rafaella Santija v ložah apostolske palače, Bramanteja v baziliki sv. Petra in pozneje Berninija na trgu pred njo.

2. EVROPSKA GLASBA

Proti koncu 15. stoletja je po vsej Evropi prevladala nizozemska umetnost. Povsod je uveljavila svojo kompozicijsko tehniko, tako da je dobila mednarodni značaj. Treba pa je pripomniti, da so mnogi nizozemski umetniki sprejeli značilnosti dežele, v kateri so delovali dovršen del svojega življenja. Ko sčasoma postanejo te značilnosti bolj izrazne in se spojijo z bistvenimi načeli nizozemske umetnosti, postanejo rodovitna tla za razvoj polifonije v Franciji, Španiji in Nemčiji, zlasti pa v Italiji. Tu so nove silnice in nove umetniške zamisli predstavili tako genialni glasbeniki, da so Nizozemcem odvzeli dotedanjo prevlado nad Evropo. V drugi polovici 16. stoletja vzniknejo torej po Evropi razne šole: rimska, beneška, španska, ostane pa še naprej nizozemska šola.

a) Rimska šola

Za ustanovitelja rimske šole velja Costanzo Festa (+1545), katerega življenje je le malo znano. Njegovi sodobniki so ga hvalili kot enega najznamenitejših polifonikov. Sledi mu Giovanni Animuccia (+1571) s svojim jasnim melodičnim izrazom, ki omogoča dobro razumevanje bogoslužnega duhovnega besedila. Vrh rimske šole pa pomeni Giovanni Pierluigi di Sante (1525?-1594). Vsi ga poznamo: rodil se je v Palestrini, kjer je postal stolni organist, leta 1541 je šel v Rim in tam ostal do smrti. Njegove postaje so cappella giulia, lateranska bazilika, bazilika sv. Marije Velike, collegium romanum in od 1571 dalje ponovno cappella giulia. Palestrina je bil izjemen duh z značilnim verskim navdihom. V svoji glasbi je v popolnosti osvojil vso tehniko nizozemske polifonije in izrazil čutenje vsega svojega obdobja. Palestrinova umetnost pomeni vrhunec polifonije v njeni najjasnejši vokalni zasnovi. Po drugi strani pa je Palestrina sprejel linearno-imitativni slog Nizozemcev in ga ublažil s harmonijo po načelih homofonije, ki so harmonski nasledek melodičnega gibanja glasov. Palestrinova najljubša oblika je bila maša. V vsej zgodovini glasbe ni nikogar, ki bi ga v tej zvrsti prekosil po lepoti glasbe in po številu skladb (po zadnjih odkritjih kar 110). Enako znani so njegovi moteti in duhovni madrigali za oratorij sv.

Filipa Nerija. Po poročilu njegovega prvega življenjepisca Giovannija B. Bainija naj bi bil prav Palestrina na Tridentinskem cerkvenem zboru rešil cerkveno glasbo, saj so hoteli polifonijo pregnati iz bogoslužja.

b) Beneška šola

Njen začetnik naj bi bil Nizozemec Adrian Willaert. Izredno dobro se je znal prilagoditi duhu Beneške republike, ki ga je gostila, in izkoristiti posebnost bazilike sv. Marka, kjer so bili pevci postavljeni ob dvojnih orglah. Največjo slavo pa je beneška šola dosegla z obema Gabrielijema, stricem in nečakom. Andrea Gabrieli (1510-1586) je bil Willaertov učenec. Potem ko je bil nekaj časa organist zunaj Benetk, je bil leta 1566 izvoljen za prvega organista na drugih orglah bazilike sv. Marka. Učil je svojega nečaka Giovannija, njegova učenca Hans L. Hassler in Jan P. Sweelinck pa sta glas o beneški šoli ponesla po vsej Evropi. Andreju Gabrieliju se je posrečilo doseči dotlej neznane učinke zborovskega zvoka, ko je z mojstrsko iznajdljivostjo sestavljal kar najbolj raznolike skupine glasov in z izredno rahločutnostjo ustvarjal nove harmonske odtenke. Vse te lastnosti odlikujejo zbirko *Psalmi Davidici*, ki je zbudila velikansko občudovanje med sodobniki; tudi skladatelj sam jo je imel za svoje najboljše delo. Giovanni Gabrieli (1557-1612) je kmalu zaslovel po vsej Evropi kot odličen skladatelj. Po stričevi smrti so ga imenovali za naslovnega organista prvih orgel pri Sv. Marku. Najbolj znan v vrsti njegovih učencev je Heinrich Schütz, ki je mnoge slogovne posebnosti beneške šole prenesel v Nemčijo. Polifone skladbe Giovannija Gabrielija se odlikujejo po neprekosljivem barvnem razkošju. V zbirki *Sacrae Symphoniae* je najpogostejša oblika motet, ki ga oživlja neponovljiva fantazija. Število glasov raste, s tem pa se razširijo tudi glasbeni okviri, ki so pogumno začrtani in zanesljivo izpeljani.

c) Španska šola

Cerkvena polifonija v Španiji je dobila v 16. stoletju odlične predstavnike. Cristóbal de Morales (1512-1553), ki ga je treba šteti med najbolj nadarjene Palestrinove predhodnike, je bil preprost in ni imel strogega značaja. Občudovanja vreden je njegov responzorij *Lamentabatur Iacob*. Med glasbeniki, ki so v Palestrinovem času imeli neposredne stike z rimsko šolo, izstopa Tomás Luis de Victoria (1540-1613), ki je bil najprej pevec v ávilski

stolnici. Leta 1565 je odpotoval v Rim in postal kapelnik v germaniku, v španski cerkvi Montserrat in v oratoriju Filipa Nerija. Leta 1587 se je vrnil v Španijo in se posvetil kontemplativnemu življenju. Leta 1596 je postal organist in vodja kapele cesarice Marije Avstrijske. Victoria, najboljši predstavnik Palestrinove šole, je znal v svojih mašah ohraniti ognjevitost španskega značaja. V motetih doseže silno zanosne učinke, ki so njegova največja odlika.

d) Nizozemska šola

Zadnji véliki nizozemski polifonik je bil Orlando di Lasso, vsestranski in raznolik duh, globoko v italijanski kulturi zakoreninjen umetnik. Orlando di Lasso (1532-1594) je prepotoval vso Evropo. Njegove postaje so: Sicilija, Milano, Rim, Anglija, Francija, Anvers. Proti koncu leta 1556 ga je na Bavarsko poklical vojvoda Albert V. in mu leta 1560 zaupal vodstvo svoje znamenite glasbene kapele na münchenskem dvoru. To službo je opravljal do smrti. Veličino Lassove umetnosti lahko mirno vzporejamo s Palestrinovo, čeprav sta različni. Pri Lassu občudujemo neskončno raznolikost vidikov. Njegov opus je čudež plodovitosti: 52 maš, 100 magnifikatov, okrog 1200 motetov, pa še psalmi, lamentacije ter brez števila madrigalov in kancon v italijanščini, francoščini in nemščini. Njegov *Magnum opus musicum*, ki so ga objavili sinovi, vsebuje 516 motetov za zasedbo od dveh do dvanajst glasov in dokazuje skladateljevo neverjetno glasbeno mnogostranskost.

3. IACÓBUS GALLUS

a) Življenje

Zelo znana je podoba Iacóbusa Gallusa objavljena v nekaterih izvodih četrtega zvezka zbirke *Opus musicum* leta 1590, leto dni pred smrtjo. Ne moremo se zanesti, da je bila Gallusova zunanost res taka, saj smemo dvomiti v risarjeve sposobnosti; zato pa je toliko pomembnejši napis okrog podobe, ki nam daje dragocene podatke o glasbeniku: IACOBVS HÄNDL : GALLVS DICTVS : CARNIOLVS : AETATIS SVAE XL : ANNO M.D.X.C. Njegovo krstno ime je bilo torej Iacóbus, Jakob. V cerkvenem koledarju sta dva Jakoba, oba apostola. Jakob Starejši goduje 25. julija, Jakob Mlajši pa skupaj s sv. Tomažem 3. maja. Pretežna večina slovenskih cerkva posvečenih sv.

Jakobu praznuje 25. julija. V Gallusovem času so ljudje še romali na apostolov grob v Kompostelo. Vemo tudi, da so tedaj, in tako je bilo še pred kratkim, nosili otroke h krstu že dan ali dva po rojstvu in da so jim dajali imena po najbližjem svetniku. Ne bomo se veliko zmotili, če trdimo, da je bil Gallus rojen kak dan pred 25. julijem. Njegov priimek je Handl z vsakršnimi različicami samoglasnika: Handl, Hándl, Händl in Händl. Na osmrtnici se pojavi latinizirana oblika Handelius. Ta priimek je v Sloveniji skoraj neznan, zato so mnogi mislili, da se je po slovensko pisal Petelin. Ob priimku ima skladatelj še psevdonim ali umetniško ime. Na upodobitvi stoji besede *dictus*, v zgodnejših dokumentih pa je *vocatus*. Izraz imenovan pomeni, da si ni sam privzel psevdonima, ampak so mu ga dali drugi. Tako so ga klicali. In zakaj Gallus? Ni nujno, da je to prevod priimka Handl. V tem primeru bi bolj ustrezalo Galluculus, Petelinček. In res je v 15. stoletju živel neki skladatelj s tem imenom. Ali pa je njegov glas morda spominjal na petelinje petje? Vemo, da so bili glasbeniki v 15. stoletju najprej in predvsem pevci. Pozneje so postajali organisti, kapelniki, skladatelji. Naslednji podatek pove, da je skladatelj Carniolus, se pravi, da je doma iz vojvodine Kranjske, ki je obsegala v glavnem osrednji del današnje Slovenije. V zgodnjih dokumentih se imenuje Carniolanus, pozneje pa Carniolus. Zdi se, da je prva beseda pridevnik, druga pa je geopolitično ime. Po narodnosti bi moral biti Slovenec, saj je bila slovenska večina prebivalstva na Kranjskem. Ne vemo pa, kje je bil rojen. Nekatere sledi nas vodijo v Ribnico na Dolenjskem. Umetnikova podoba je nastala v letu 1590, ko je imel 40 let. Ni težko izračunati, da je bil rojen leta 1550. Po njegovi obleki lahko sklepamo, da je sodil v najvišji družbeni sloj. V tistem času se je namreč vsakdo moral oblačiti primerno svojemu stanu. Lahko torej sklepamo: Iacóbus Handl se je rodil kak dan pred 25. julijem 1550 na Kranjskem. Kdaj pa je umrl? Prijatelji so natisnili njegovo osmrtnico, ki pravi: IN TVMVLVM IACOBI HANDELI MVSICAE PRACTICAE ARTIFICIS QVI PRAGAE IIII (POST) IDVS IVLII PIE IN CHRISTO OBDORMIVIT ANNO M.D.X.C.I. Žal je tu napaka. Gallusovi prijatelji so sicer pripadali praškimi klasičnim krogom, niso pa poznali rimskega koledarja. Gallus je umrl 18. julija 1591, kar bi bilo »die XIV kalendas augusti«. V osmrtnici pa piše »IIII idus iulii«, kar bi bilo 12. julija. Da bo vse prav, postavimo besedico »post« v oklepaj in tako dobimo 18. julij, kar ne ustreza klasični, ampak le pogovorni latinščini.

Čeprav je bil Gallus Kranjec, se je vse njegovo življenje odvijalo v tujini: najprej v Avstriji, nato na Moravskem in končno na Češkem. V prvi polovici sedemdesetih let ga srečamo v benediktinskem samostanu v Melku, ki je tisti čas slovel po svoji glasbi. Treba je povedati, da Gallus ni bil duhovnik in da tudi ni bil nikoli oženjen. V Melku je bil skupaj z Johannesom Rueffom, ki je kasneje postal opat v Zwettlu in ki mu je posvečen četrti zvezek maš. V predgovoru se spominja časov, ki sta jih preživela skupaj.

Po Melku ga v drugi polovici sedemdesetih let srečamo v premonstratskem samostanu v Zabrdovicah pri Brnu, ki so se danes že spojile z mestom. Žal ne moremo povedati točnega datuma, kdaj je prišel v Zabrdovice. Opat je bil Kaspar Schönauer, ki je bil - to lahko mirno rečemo - velik Gallusov prijatelj. Z nobenim predstojnikom ni imel Gallus tako tesnih prijateljskih zvez kot s Kasparjem. Njemu je posvetil tretji zvezek maš, omenja ga mnogokrat v raznih predgovorih, ob njegovi smrti pa je zložil skladbo *Epicedion harmonicum*.

Na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta ga najdemo v Olomoucu, kjer je vodil glasbeno kapelo škofa Stanislava Pawlowskega. Ob imenovanju ali ob škofovskem posvečenju je Gallus zložil hvalnico *Undique flammatis*. Že v prvem letu svojega delovanja v Olomoucu je Gallus izdal štiri knjige maš: *Selectiores quaedam missae*.

Potem ko je pet let zvesto služil škofu, je dobil odpust in odšel v Prago. Zdi se, da je bil razlog v skrbi za tiskanje ostalih skladb. Zadnjih pet let je preživel v Pragi, tedaj prestolnici cesarja Rudolfa II., kot kantor v cerkvi sv. Janeza na Bregu, kjer je ostal do smrti pri 41 letih. Iacóbus Gallus ni bil samo odličen skladatelj ampak tudi zelo spreten urednik. Če odšteto omenjeni priložnostni skladbi (*Undique flammatis* za škofa Pawlowskega in *Epicedion harmonicum* za opata Schönauerja), so vse njegove skladbe izšle v treh zbirkah, ki ustrezajo trem glasbenim oblikam, ki jim je posvetil svoje življenje: maši, motetu in madrigalu.

b) Delo

Selectiores quaedam missae je naslov zbirke maš, ki je izšla v Pragi leta 1580. To je Liber I, prvi zvezek, toda drugi ni nikoli izšel, saj je skladatelja prehitela smrt. Maše so izšle v štirih zvezkih. V prvem zvezku so osemglasne (ena je sedemglasna,

toda agnus je osemglasen za dvojni zbor), v drugem zvezku so šestglasne, v tretjem petglasne in v četrtem zvezku štiriglasne maše. Vse so parodične maše. Skladatelj si ni izposodil le motiva ampak celoten vzorec, ki ga praviloma ponavlja na začetku vsakega dela. Vzorci so skladbe raznih skladateljev, v petih primerih pa je vzel lastne motete: *Pater noster, Elisabeth Zachariae, Elisabethae impletum est tempus, Locutus est Dominus in Undique flammatis.*

Opus musicum je naslov zbirke motetov, urejenih po bogoslužnem letu. Razdeljeni so v štiri zvezke, ki so izšli: prvi leta 1586, drugi in tretji leta 1587, četrti pa leta 1590. Vsi imajo enoten naslov: *Tomus primus operis musici, harmoniarum quatuor, quinque, sex, octo et plurium vocum, quae ex sancto Catholicae Ecclesiae usu ita sunt dispositae, ut omni tempore inservire queant. Ad Dei Opt. Max. laudem et Ecclesiae sanctae decus. Authore Iacobo Handl.*

Vsak zvezek je razdeljen na več delov. Prvi zvezek: 1. In adventu Domini nostri Iesu Christi. 2. De nativitate, circumcissione et epiphania Domini. 3. A dominica septuagesimae per quadragessimam de poenitentia. Drugi zvezek: 1. De passione Domini nostri Iesu Christi. 2. Lamentationes Ieremiae prophetae. 3. De resurrectione et ascensione Domini nostri Iesu Christi. 4. De Spiritu Sancto. Tretji zvezek: 1. De sancta Trinitate et de Corpore Christi. 2. In dedicatione templi et a dominica tertia post pentecosten usque ad adventum Domini. Četrti zvezek: 1. Harmoniae octo vocum. 2. Harmoniae sex vocum. 3. Harmoniae quinque vocum. 4. Harmoniae quatuor vocum. S tretjim zvezkom Gallus zaokroži bogoslužno leto od adventa do adventa. V četrtem zvezku so moteti v čast Devici Mariji in svetnikom. Ta zvezek ni razdeljen po vsebini, ampak po številu glasov. Vsi štirje deli pa imajo naslednje poddelitve: moteti v čast Devici Mariji, apostolom in evangelistom, mučencem, spoznavalcem, devicam, svetnicam in svetnikom. Prva dva sta za osem glasov in dva zbora, zadnja dva pa za 24 glasov in štiri zборе (po šest glasov). Pravo veličastje. Zadnji motet ima besedilo 150. psalma. Tako se četrti zvezek, z njim pa tudi ves *Opus musicum*, sklene z istim besedilom kot Knjiga psalmov.

Harmoniae morales je naslov zbirke madrigalov. Gallus je proti koncu življenja dal iz rok prve tri zvezke, prvega leta 1589, drugega in tretjega pa leta 1590. Vseh madrigalov je 53 in vsi so štiriglasni. Štiri leta po skladateljevi smrti je njegov brat Jurij izdal četrti zvezek z naslovom *Moralia*. V njem so pet,

šest in osemglasni madrigali. Gallus sam je želel, da bi se njegovi madrigali imenovali *moralia* in tako je brat Jurij opremil zbirko z novim naslovom. V četrtem zvezku je 47 madrigalov, skupaj s 53 iz prvih treh zvezkov jih je točno sto. Prav je, da tu opozorimo na Gallusov občudovanja vreden čut za red. Izšle so tri zbirke (maše, moteti, madrigali), vsaka s štirimi zvezki, urejenimi po določenem merilu, najraje po številu glasov: osem, šest, pet ali štiri. Tako so urejene maše, tako je urejen četrti zvezek *Opus musicum*, tako so urejeni (delno) madrigali v zbirkah *Harmoniae morales* in *Moralia*.

c) Slog

Potem ko smo spoznali Gallusovo življenje in delo, lahko na kratko omenimo najbolj značilne lastnosti njegovega skladanja. Uporabljali bomo zgodovinsko manj točne izraze, ki pa so bolj razumljivi današnjemu človeku.

Gallusova *melodija* kaže značilne melodične poteze: padajoča lestvica, povezava različnih lestvic, prevlada malih intervalov nad velikimi v posameznih glasovih; redki so melizmi, kromatično barvanje in okraševanje. Dosledna je diatonika. Redkokdaj uporabi nenavadne skoke, kot je zvečana sekunda (*Pater noster*: b-cis) ali zmanjšana kvarta (*Hoc est praeceptum meum*: cis-f, *Mirabile mysterium*: fis-b). V tesni zvezi z melodijo je kontrapunkt, ki pri Gallusu ni sam sebi namenjen, ampak služi izrazu, zato skladatelj zelo svobodno uporablja razne kontrapunktične prvine. Iz tega razloga njegove imitacije niso dosledne, strogih kontrapunktičnih oblik pa sploh ne uporablja. Na splošno je Gallus trdno zasidran v polifoniji, vendar se ne omejuje s kontrapunktom in uporablja sredstva, ki ga presegajo, če z njimi poglobi izraz. Iskal je način, kako povezati izročilo z novostmi, ki so jih prinesli novi časi. Velikokrat pa tudi dokaže, da obvlada najstrožji kontrapunkt: taki primeri so razni kanoni, katerih ključ ponudi na izredno duhovit način. Primer: *Adoremus Trinitatem in unitate*, strogi kanon za tri glasove, kjer je enotnost v skupno melodiji in trojnost v treh glasovih. Vrhunec Gallusove umetnosti pomeni motet *O vos omnes*, ki je dvojni rakov kanon. V *harmoniji* v Gallusovih skladbah lahko govorimo le v zelo širokem pomenu. Po eni strani je zelo zakoreninjen v izročilo, po drugi strani pa se zavestno oddaljuje od njega. Na to kaže pogosta raba novih modusov, jonskega in eolskega, ki prevladujeta nad starimi modusi. Gallus živi v času prehoda od mo-

dalnosti k tonalnosti, saj je na prelomu stoletij zmagal dur-molovski sistem, ki prihaja prav iz jonskega in eolskega modusa. Gallus že prepozna funkcionalnost akordov, ki so bili do njegovega časa samo srečanja vzporednih melodij, že sluti nove zakone, po katerih se akordi povezujejo. Zelo pogosta so prečja, ki dajejo njegovim skladbam značilno barvitost. Do teh prečij pride s terčnimi vezavami akordov (značilno je prečje f-fis v zvezi F-dura in D-dura). Motet *Mirabile mysterium* je morda najbolj barvita Gallusova skladba, v kateri je pokazal vse svoje znanje modalne harmonije. O tem motetu so pisali mnogi glasbeniki in muzikologi vse do danes. Na svoje znanje harmonije je morda hotel opozoriti tudi s prvimo besedama moteta: *Mirabile mysterium*.

Gallus zavestno pušča ob strani vse metrične in ritmične zaplete in uporablja samo binarno in ternarno mero. Prav tako ne uporablja ligatur, ki so v njegovem času zelo oteževale glasbeno branje. V vseh skladbah uporablja samo tri ritmične znake, razen v motetu *Subsannatores subsannavit Deus*, v katerem jih je kar dvanajst. Z njimi je Gallus hotel dokazati, da jih obvlada. Besedilo tega moteta govori o Bogu, ki bo osmešil svoje zasmehovalce, Gallus pa hoče osmešiti svoje kritike.

V grobem lahko rečemo, da Gallus uporablja samo dve glasbeni obliki: motet in madrigal. Res je, da piše tudi maše, toda te so zanj, čeprav so posebna oblika, vendarle samo veriga motetov. Je pa težko razlikovati med motetom in madrigalom, saj sta njuni definiciji že tako zelo široki, pri Gallusu pa se mnogokrat tudi pokrivata. Nekateri madrigali so tako resni, da so bolj podobni postnim motetom kot kakim madrigalom, po drugi strani pa so nekateri moteti zelo podobni madrigalom ali pa vsaj imajo madrigalizme. V obojih uporablja Gallus ista kompozicijska sredstva za melodijo, harmonijo in ritem. Celo jezik je isti, saj so vsi madrigali v latinščini, kar je zelo nenavadno. V njegovem času so skladatelji za madrigale uporabljali italijanščino, francoščino ali nemščino. To je tudi opazna razlika med motetom in madrigalom: motet v latinščini, madrigal pa v živem jeziku. Pri Gallusu ni tako. V zbirki *Harmoniae morales* piše: »Latinščino, ki je kraljica vseh jezikov, vidim v tej zvrsti skoraj zapuščeno. Njej, ki je najbolj znana, najbolj razširjena in povsod domača, ki vse zajema iz nravi, ki črpa iz umetnosti in iz same narave, pa tudi iz različno pomešanih besed, izmišljotin in dejanj, začentam zdah zaupati vse, kar morem pesniško zasnovati, in tudi to veseljaško pesnitev, ki jo uvrščam na mesto

madrigalov. Dajem jim naslov *Moralia* in želim, da se poslej tako imenuje.« Podobno slavi latinščino z besedilom nekega madrigala: »Med vsemi jeziki je najbolj odličen latinski, kdor ga ne zna, ta barbar bo ostal; če si Italec, Francoz, German, pa morda Poljak, umetnost bo rekla samo: ti si navaden prostak. Kdor pa latinsko ne zna, mu vsaka umetnost je tuja, ničesar ne ve, ničesar ne zna, barbar bo ostal.« Edina razlika med motetom in madrigalom pri Gallusu je v besedilu. Besedila motetov je izbral iz bogoslužja in iz Svetega pisma, medtem ko je besedila madrigalov našel pri latinskih klasikih ali pri svojih sodobnikih. Nekatera je sestavil sam in s tem pokazal, kako visoko humanistično izobrazbo je imel. Zelo posrečeno piše Ivan Florjanc: »Njuno stilistično prepletanje (moteta in madrigala, op. prev.) se pri Gallusu izvrši prav zaradi odnosa med besedo in glasbo, ko glasba dobi vlogo duše v telesu, to je vlogo oživljajoče moči. Motet, govornjena beseda, je pri Gallusu pod vplivom madrigala, glasbe iz čistega veselja, razvedrila, duše življenja. Tako gledanje je morda ključ za umevanje celotnega opusa z mašami vred. Privede nas v srčiko Gallusove poetične in lingvistične usmerjenosti.« Gallusova glasba je zelo izrazna. Besedilo je naslikano z glasbo. Glasbeno obliko zelo posrečeno uskladi z besedilom, ki ga obleče z glasbo. V zvezi z besedilom postane njegova glasba dramatična ali lirična. Opuščati začne svojčas običajna kompozicijska sredstva in poseže po njih le, če jih potrebuje.

Zanimiva je tudi različnost *zborovskih skupin*. Gallus ima 374 motetov. Od tega sta dva za 24 glasov, trije za 16, devet za 12, dva za 10, eden za 9, 74 za osem, trije za sedem, 91 za šest, 87 za pet in 102 moteta za štiri glasove. Razdelitev po zborih pa je takale: trije moteti za štiri zборе, osem za tri, 78 za dva in 285 motetov za en zbor. Do osem glasov ima en zbor, od osem naprej jih razdeli na dva zbora, od dvanajst dalje na tri in od šestnajst glasov naprej na štiri zборе. Daleč največ skladb je namenjenih zboru, ki mu danes pravimo mešani zbor, precej pa jih je tudi za zbor *ad voces aequales*, visoke ali nizke. Kaka skladba je napisana za dva zbora *alternatim*, kjer pa je dvojni zbor nerealen, saj zbora pojeta izmenjaje. Samo štirje moteti so *ad modum echo*.

SKLEP

Na koncu bi rad sklenil krog in povedal nekaj besed o Gallusovih zvezah z glasbeniki 16. stoletja, omenjenimi v točki, ko je bil

govor o evropski glasbi. Le nekaj besed, saj se tu ni mogoče spuščati v podrobnosti. Omenil bi nekaj zvez, kakor mi pridejo na misel. Primerjal bi (ta beseda je tu premočna) Gallusa s sodobniki Palestrino, Lassom in Gabrielijem. Gallus je umrl leta 1591, Gabrieli pet let pred njim (1586), tri leta za njim Palestrina in Lasso (1594). Pri letnicah smrti torej ni velikih razlik. Drugače pa je z letnicami rojstva. Najstarejši je Gabrieli, rojen leta 1510, sledi Palestrina, rojen okrog leta 1525, zadnji je Lasso, rojen leta 1532. Gallus se je rodil šele leta 1550, torej 40 let po Gabrieliju, 25 let po Palestrini in 18 let po Lassu. Gallus in Palestrina izhajata (bolj ali manj) oba iz nizozemske šole, toda na precej različen način. Palestrina se je oblikoval v Rimu, Gallus pa v Avstriji. Oba iščeta velike melodične linije. Palestrina dosledno uporablja samo dovoljena sredstva, Gallus pa gre preko njih, preko pravil, kadar je to potrebno zaradi izraza. Palestrina se mi zdi uglajen gospod, ki se zna gibati v visoki družbi. Gallus je, nasprotno, nekoliko grob. Ne ozira se na melodični okvir, smer melodije spremeni po zvečani kvarti, po septimi ali po noni, česar bi Palestrina nikoli ne naredil (ali zelo redkokdaj). Tudi v skokih je Gallus zelo svoboden. Omenili smo zvečano sekundo in zmanjšano kvarto. Tudi v zunanjih glasovih napiše skok vélike sekste. Da o prečjih sploh ne govorimo! Pri Palestrini jih skoraj ni. Lahko se vprašamo, ali jih Gallus ni obvladal, ali mu niso bila pomembna. Kdo je večji: tisti, ki se drži pravil, ali tisti, ki zavestno napravi izjemo? Morda v glasbi smemo uporabiti pravilo, da cilj posvečuje sredstva. Oba skladatelja dosežeta to, kar si zamišljata, imata pa precej različne cilje. Medtem ko je Palestrina dokaj zakoreninjen v modalnosti, Gallus, kot smo videli, že misli skoraj tonalno. Pri Palestrini so akordi točke, kjer se stikajo melodične linije, pri Gallusu pa imajo zelo svojski pomen in funkcijski odnos. Odtod barvitost, potreba po modularanju (prehajanju iz modusa v modus), odtod prečja.

Kot kažejo najnovejša odkritja, je Gallus poznal dela Andreja Gabrielija. Doslej so muzikologi domnevali, da so to njegove skladbe, pa ni tako. To so zbirke italijanskih skladb, med njimi je kar 44 skladb Andreja Gabrielija. Doslej še ni bilo mogoče določiti, katera njegova dela je Gallus poznal. Nadaljnji študij bi bil zelo zanimiv. Če ne prav z Gabrielijem pa je bil z beneško šolo povezan v dveh pogledih: harmonska barvitost, o kateri je že bil govor, in porazdelitev zborovske mase v posamezne samostojne skupine. Čeprav je ta praksa vzniknila sto let prej

v Parmi, se je prav razcvetela šele v beneški šoli. Zaradi svoje bizantinske arhitekture ima bazilika sv. Marka v Benetkah kar štiri kore. Že Willaert je znal izkoristiti to danost, za njim pa Andrea in še bolj Giovanni Gabrieli. To pa ni bila le beneška posebnost, saj so isto počeli tudi v Rimu, tudi *ad modum echo*. Najbolj plodovit od vseh omenjenih skladateljev je bil Orlando di Lasso. Število njegovih skladb je neverjetno visoko. Gallus je zelo veliko delal in je v komaj dvajsetih letih objavil okrog 500 skladb. Lasso pa je napisal v 40 letih 1500 motetov, kakih 50 maš, 100 magnifikatov (zanimivo: Gallus nobenega), da ne govorimo o madrigalih v italijanščini in nemščini. V Gallusovi zapuščini najdemo precej Lassovih skladb. Zdi se, da ga je dobro poznal. V Lassov krog so deloma štel tudi skladatelje, ki so skupaj z Gallusom delovali v Pragi. Najpomembnejši je bil Philippe de Monte, kapelnik na cesarskem dvoru, ob njem pa Jakob de Kerle, morda resnični rešitelj polifone glasbe. De Kerle je bil v spremstvu kardinala Truchseß von Waldburg, ki mu je bil naročil *Preces speciales*, da so jih prepevali pred koncilskimi očetmi v Tridentu ob sakem zborovanju. Otto Urprung je prepričan, da so se ob teh *Preces speciales* koncilski očetje odločili, da ne bodo pregnali polifone glasbe iz cerkve. Tako De Monte kot De Kerle sta imela velik vpliv na beneško glasbo glede porazdelitve zborovskih skupin kot glede barvanja harmonije. Škoda, da še nihče ni preštudiral, kako so drug na drugega vplivali trije veliki glasbeniki, ki so hkrati živeli v Pragi: De Monte, De Kerle in Gallus.

Nazadnje se vrnimo še k prvi točki, k 16. stoletju. Bilo je stoletje velikih pretresov v krščanstvu, ki pa je iz vseh težav izšlo z novo silo in z obnovljeno močjo, stoletje velikih arhitektov (bazilika sv. Petra), velikih kiparjev (Michelangelova *David ali Pietà*), stoletje velikih slikarjev (Sikstinska kapela, pa ne samo Poslednja sodba). Bilo je tudi stoletje velike glasbe, stoletje Palestrine, Gabrielija, Lassa, Gallusa, stoletje *Misse Papae Marcelli*, pa tudi moteta *Ecce quomodo moritur iustus*.

(Predavanje na srečanju zborovodij Benečije-Julijske krajine -
Pordenone, 12. oktobra 1991 - je iz italijanščine prevedla
Angela Tomanič)

SVETOVNA CERKEV ZA SVETOVNO VERO. SVETOVNA VLADA

(Zarota proti katoliški veri in Cerkvi)

Krščanstvo je, kot vse kaže, v najhujši krizi, kar jih je uboga človekova narava povzročila v vsej zgodovini. Ta kriza spremlja in pogloblja zablodelost vsega človeštva. Množe se in posplošujejo grdobije, kakršne so ugonobile Sodomo in Gomoro. Božje usmiljenje svari in po Mariji napoveduje svojemu ljudstvu kazni, ki si jih pripravlja.

Satan marljivo izkorišča našo slabotnost. Pri tem kar z lahkoto pridobiva pokorne hlapce. Posebno vliva strast zakletim sovražnikom katoliške Cerkve, združbam, ki hlepe po njenem zatoru. Mojstri so v zavajanju njenih članov, v vnašanju posvetnega duha, v vsem, kar slabi življenje po veri, vero samo.

V tem imajo preskušeno spretnost *prostozidarji* (*fra/masoni*). Dandanes imajo zaveznike – ne zmeraj istih mnenj in načinov "dela" –, večkrat so tudi tekmeci za dosego velikega cilja: osvojiti si človeštvo. To hočejo doseči s tem, da nalože svetu eno, svojo Cerkev, in eno, svojo vlado. Človeštvo naj zavrže Boga in Njegovo Cerkev (V to je nadvse drugo naperjeno sovražstvo njihovega vodnika in navdihovalca).

Marca 1. 1997 je londonska revija *Christian Order* odprla pogled na to delovanje. (Članek *One World Church Expected This Year* je napisla *Cornelia R. Ferreira*, str. 135-145). Podajam najvažnejša dejstva.

Organizacija za spojitve verstev

Nad 150-letno podtalno masonsko rogoviljenje za zgradbo svetovne Cerkve je zdaj na tem, da dobi urejeno obliko kot Organizacija združenih verstev (*United Religions Organization = URO*). Nadrobnosti dokončne zgradbe so v rokah episkopalnega škofa *Williama Swinga* (Kalifornija), voditelj *Gorbačova*

Ustanove v ZD, in nekaterih katoliških voditeljev Svetovnega sveta za vero in mir (World Conference on Religion and Peace = WCRP).

Načrte o URO je prvi razodel Swing na *sinkretistični* (način, ki hoče spojiti različna verstva v skladno celoto) *obredni prireditvi* (1995) ob 50-letnici podpisa na listini Združenih narodov. Navzoči so bili predstavniki vseh verstev pa politični in duhovni odličniki kot angleška princesa Margareta, anglikanski nadškof Desmond Tutu iz Južne Afrike, takratni poljski predsednik Lech Walesa, tajnik ZN Boutros-Ghali. Po poročilu lista San Francisco Chronicle so darovali molitve, pesmi in hvalnice dvanajstim božanstvom. V posebnem panteističnem obredu so otroci od vsepovsod po svetu mešali vodo iz "30 svetih voda" (iz Gangesa, Amazone, Rdečega morja, Jordana, Lurda). S tem so spremljali mednarodni otroški zbor, ki je pel žalostni del iz bogokletne Missa Gaia.

Swingov prijatelj je bivši dominikanec *Matthew Fox*, zdaj episkopalni duhovnik. Konec l. 1994 je imel v San Francisku "*planetarno mašo*", prirejeno po "*delirijski*" anglikanski maši. Časopis je opisal to "*mašo*" kot bogoskrunski obred, mešanico krščanskega obredja, okultisma, bogoslužja Zemlji, teozofije, ustvarjalne duhovnosti in kot "*celonočno delirantsko češčenje Boga in Matere Narave*".

Gorbačova Ustanova

Swing ima podporo na visokih mestih. Trdi, da so mu dali "*zeleno luč*" mnogi veljaki, npr. južnoafriški Desmond Tutu, Dalai-lama, islamski predsednik vrhovnega sodišča v Pakistanu. Lani pomladi je obiskoval po vsem svetu pomembne osebe kot kralja Husseina, bil je v Rimu, Canterburiju, Kairu, Jeruzalemu. Po tem romanju je z obema sodelovcema, Gorbačovo Ustanovo in Svetovnim svetom za vero in mir (WCRP) junija priredil vrhunski medverski sestanek v San Francisku. Obravnavali so svetovna verstva in prihajajočo globalno civilizacijo.

Gorbačova Ustanova je nastala več mesecev pred zlomom ZSSR kot Mednarodni oddelek Centralnega komiteja KP Sovjetske zveze. Komunizem je kot masonsko orodje ena oblik, odločena za temelj svetovnega verstva in edinosti. Septembra 1995 se je v Gorbačovi Ustanovi v San Francisku sprožil petletni postopek za "*izdelavo osnovnih nujnosti vrednot in dejanj za*

vodstvo človeštva, ko se razvija prva globalna civilizacija". Gorbačov je predlagal "globalno možgansko povezavo" – *elitno vodstvo*. V tej povezavi so bili mdr. turški ministrski predsednik Tansu Ciller, George Bush, Margaret Thatcher, Vaclav Havel, Matthew Fox, Ted Turner. Osrednji predmet razpravljanj je bilo nadzorovanje poseljenosti, reševanje pred preobljudenostjo.

Globalna etika

Drugo zasedanje Svetovnega vodstva l. 1996 je razvijalo humanistično globalno etiko, sklop "temeljnih vrednot", skupnih svetovnim verstvom. Vodstvo pri izdelavi globalne etike ima *Hans Küng*, propali katoliški teolog; po njegovem bo sporazum, soglasje odločilo vsebino globalne etike. Po več letih Küngu še ni uspelo doseči tega soglasja.

Globalni etiki (snovalci te vrste etike) se zgledujejo pri *Heleni Blavatsky*, ustanoviteljici gibanja Nova doba (New age).

Sodelovanje katoličanov

Svetovni Svet za vero in mir (WCRP) je drugi glavni Swingov sodelavec. Nastajal je l. 1970. Zamislili so ga štirje ameriški verski voditelji, med njimi kardinal Wright; prvi njegov mednarodni predsednik je bil katoliški nadškof v New Delhi Angelo Fernandes. L. 1979 so opravili *medversko obredje* v newyorški katedrali sv. Patricija pod vodstvom kardinala Cooka. UR povzema cilje WCRP; eden teh je *svetovni parlament verstev* za vzdrževanje "skupnega blagra vsega ljudstva".

WCRP *propagira svetovno vlado*, nekateri govore že o "planetarnih državljanih". Kot nevladna organizacija ZN, WCRP tesno sodeluje z UN, UNICEF in UNESCO.

Novembra 1994 je bil Vatikan gostitelj prvega sestanka *šeste skupščine WCRP* z 900 predstavniki. Téma: "Zdravljenje sveta: verstva za mir." Tedaj je sv. sedež prvič pogostil uraden medverski svet. Med udeleženci so bili *Gustavo Gutiérrez*, eden začetnikov osvobodilne teologije; predsednik *Rockefellerjeve Ustanove*; *Hans Küng*, eden mednarodnih predsednikov WCRP.

Končna izjava tega zborovanja ugotavlja, da se oblikuje nova svetovna skupnost: priznava "svetostnost Zemlje in našo edinost z njo", ter priporoča medsebojno poznavanje svetih besedil,

spoštljivo spoznavanje drugih verskih izročil in udeležbo pri skupnih premišljanjih – kar utegne prispevati medsebojno obogatitev in navdihovanje. To so natančno misli UR; WCRP jih pomaga utrjevati.

Svetovno verstvo – Mir – Svetovna vlada

Vaba sinkretičnega gibanja je *mir*. Svet gre za komerkoli, ki ga obljublja. Ni verjetno, da ga bo dala ZN do leta 2000, kot je napovedala New Age. Torej naj ga dosežejo verstva. V enem verstvu združeno človeštvo naj krotko sprejme svetovno vlado. V tem napovedanju tiči skrito upanje, da bo Cerkev, resnična tarča vse protikatoliške dejavnosti, končno razbita na miren način – z mlačnostjo, brezbriznostjo njenih članov.

Kritika

Avtorica, ki preučuje sodobne dejavnosti protikatoliških temnih sil, vелеva katoličanom, naj prepoznajo in zavržejo tri zgrešena vodila, na katerih temelji Nove Dobe (*New Age*) zamisel miru.

Prvo je utvara, da bodo mir uresničili ljudje, ki so gluhi za angelski spev Slava Bogu na višavah. *Mir na zemlji lahko dosežejo samo ljudje blage volje*, tisti, ki izpolnjujejo vse božje zapovedi, med njimi največje: prvo.

Drugo vodilo sinkretističnega gibanja je trditev, da so verstva odgovorna za spore in vojske. Ta bedasti očitek katolicizmu je obsodil Pij IX. v znamenitem Syllabu (1864), zbirki po Cerkvi obsojenih modernih zmot. (40. točka obsodi trditev: "Nauk katoliške Cerkve je nasproten blagru in koristim človeške družbe.") V resnici je *vojska proizvod greha in krivic*, je božja kazen za greh.

Tretje zmotno vodilo sinkretizma zatrjuje, da bodo združena verstva prinesla mir. *To more edino katoliška vera*. Eno edino svetovno verstvo bi bilo panteistično, skrivno verstvo Satana, "morilca od početka".

Kako je z mirom na zemlji?

Nikakor ni poslanstvo katoliške Cerkve prinašati svetu mir. Njeno poslanstvo je dosepati vsem ljudjem večno odrešenje s krščevanjem in učenjem Evangelija.

L. 1988 je kardinal Ratzinger razlagal, da je udeležba Cerkve na medverskem zboru nemogoča stvar – prav zaradi njenega pravega bistva. Ne more se preobraziti v nekako gibanje za politični mir. Za to cerkveni voditelji niso prejeli naročila od Jezusa. Opozoril je na to, da so naporji za doseg svetovnega kraljestva miru z združitvijo verstev podobni tretji Jezusovi skušnjavi ("Vse to ti dam, če pred me padeš in moliš."). V tej zvezi postane mir summum bonum, vsi ostali cerkveni nauki pa zgolj sredstva. Bog, ki bodi sredstvo domnevnih višjih ciljev, ni več Bog.

Spomnil je, da se bo *Antikrist predstavil kot glasnik miru in varnosti* (1 Tes 5, 3: "Ko bodo govorili "Mir in varnost", tedaj bo nenadoma prišla nadnje poguba, kakor pride porodna bolečina nad nosečnico, in ne bodo ubežali." Tako naj bi se "Kristus" Nove dobe (New Age) že kmalu pojavil svetu.

Zdi se, da *utegne biti URO Antikristova Cerkev*. To naj bi bilo kmalu, po načrtu voditeljice New Age Alice Bailey; l. 1919 je napovedovala, da se bo "Vesoljna Cerkev, spoj okultizma, masonstva in krščanstva", pojavila konec tega stoletja.

Kako pa bo z načrtom nebeškega miru, kot ga je začrtala Kraljica Miru v Fátimi in ga spopolnjuje v Medjugorju in na Kureščku? O tem bova odgovarjala tudi midva – ti in jaz.

* * *

Predmetov tega članka se tesno dotikata knjigi *New Lies for Old* (1984) in *The Perestroika Deception* (1995). Pisec Anatolij Golitsyn je bil visok opravnik v KGB. Leta 1961 je prebežal v ZD in neprestano opozarjal ameriško tajno policijo (CIA) in vodilne kroge na to, da sta Perestrojka in Glasnost silno nevarna past. Ni ju iznašel Gorbačov leta 1985, marveč sta končna stopnja načrta izdelanega med 1958 in 1960. Teoretična podlaga so mu bili nauki A. Gramscia – nov, izpopolnjen model marksizma-leninizma in NEP (Leninove ekonomske politike). Predvideva ne toliko preobrazbo sovjetskega sistema kot celotnega ustroja svobodnega sveta; je sovjetska strategija za "drugo oktobrsko revolucijo" z nadzorovano lažno demokracijo in strateško dezinformacijo. Zahod naj zavojščijo disidenti in opozicionalna gibanja v službi KGB. Voditelji Pere-

strojke imajo v vidu uporabo duhovnikov kot posrednikov za pogrezanje krščanskega sveta v versko mlačnost.

Potem ko je razglasil Perestrojko, je Gorbačov naročil svojim komunističnim kadrom: Nobenega popuščanja ne sme biti v vojni proti religiji. Dokler namreč verstvo obstaja, komunizem ne more zavladati. Verstva moramo iztrebljati še bolj korenito.

Po krščanskem svetu se vera v Boga nadomešča z vero v človeka, kar olajšuje komunistični vpliv na razkristjanjene duhove. Zvesti katoličani smo manjšina, vodi pa nas, polne poguma in zupanja, Jezusov poziv: Ne boj se, mala čreda!

Nekaj del o obravnavanih stvareh

Masonerijo (prostožidarstvo) je v Duhovnem življenju (okt. dec. 94) predstavil dr. Lojze Kukovica. H koncu pravi: "Kdor je kaj več bral o masoneriji, ve, da navedeno ni nobeno pretiravanje. Nasprotno, podana slika je še vse premalo temna, še premalo črna.

V Argentini je obširno delo o masonstvu napisal *Anibal Atilio Rottjer: La masonería en la Argentina y en el mundo.* (Historia de los hermanos Tres Puntos). Origen - Expansión - Organización - Proselitismo - Doctrina - Objeto - Acción - Historia y condenación de la masonería). Prva izdaja je izšla l. 1957. 4. izdaja (1973) ima 435 strani in 19 ilustracij.

Pierre Virion je o tem zbral dragoceno gradivo in razkril silno dejavnost temnih sil, ki naj razdenejo katoliško Cerkev in vzpostavijo Satanovo verstvo: *El Gobierno Mundial y la Contra Iglesia.* Argentinska izdaja je izšla tik po koncu koncila (1965). V Uvodu je najti, kako je tedanji general Jezusove Družbe p. *Pedro Arrupe* cerkvenemu zboru naznanil strahotno nevarnost "popolno načrtovane strategije neke 'ateistične družbe', katera nadzoruje svetovne organizacije na področjih financ, cinematografije, radia in tiska s ciljem porušiti Cerkev." Zanimivo je, da je o teh stvareh francoska policija pod Petainovo vlado odkrila velikansko zalogo po framasonskih ložah in po domovih vodilnih framasonov.

O gibanju *New Age* (Nova Doba) razpravlja dr. Lojze Kukovica: *New Age - Nova Doba, Duhovno življenje, št. 9 in 10, oktobra in novembra ter decembra 1992.* Prim. *Fra John Carlo Rosales. FFI, A Closer Look at the New Age Movement, Christian Order,*

januar 1996 str. 23-33, s koristno bibliografijo. – Ustanoviteljici gibanja *Heleni Blavatsky* je sledila *Annie Wood Besant*. Gibanje je pognala članica Teozofske družbe *Alice A. Bailey* (1880-1949). Do leta 1975 je New Age ostala skrita, tega leta pa je stopila v javnost. Skrivni nauki *Alice Bailey* so zbrani v *The Plan for the New World Order*. Ta vsebuje Vlado Novega sveta in Novega sveta verstvo.

NEKAJ O PREDINDOEVRPSKEM SUBSTRATU V EVROPI

Zgodba je stara kot človeštvo, posebno na Balkanu in Srednji Evropi. Vsakdo si pripisuje, da je njegov narod med najstarejšimi in da mu je zaradi tega treba pripisovati tudi vse najboljše lastnosti. Najstarejši antecedent tega dobimo v sredini in proti koncu Srednjega veka, ko so si vsi evropski narodi, posebno pa še vladajoče družine pripisovale, da so potomci vsaj Rimljanov, če ne tudi Grkov in Trojancev. Niso še dobro izlezli iz blata, že so si dajali pisati rodovnik, ki je moral segati vsaj do rimskih časov in do grške antike, kot da bi bili s tem ne vem koliko na boljšem.

Tudi Slovenci v tem nismo bili na boljšem in še do danes iščemo dokazov, da smo bili še in še starejši, avtohtoni na svoji zemlji in smešni verzek: Buge vas primi gralva Venus! bi radi prenesli do kralja Sama v dokaz, da smo imeli že svoj jezik, pozdravljali pa smo v latinščini, tako smo bili olikani, da smo imeli svojega kralja in svoje plemstvo; Venus je treba omeniti precej, čeprav vemo, da Karel Veliki sploh ni znal latinsko, brisal si je mastne prste pa kar v lase, ker tudi glavnik ni poznal. Vsakdo od nas si misli – glej ga spaka, tam je vse koroško plemstvo govorilo, pa se štajersko povrhu slovensko, tisti, ki so ga pa pozdravljali, so pa ravno dokaz, da je vsaj polovico Evrope govorilo, pisalo in celo pesnilo v slovenščini.

Pri nas nam je solil pamet že Adam Bohorič, da ko so v Rimu hodili še v opankah in se zavijali v cunje, smo mi Slovenci z drugimi podobnimi že pokorili Jadransko morje, bili pravi morski razbojniki, ker nas je grška kri silila na morje na rop – to je bil takrat in je še danes najbolj dobičkanosen posel, poleg pobijanja drugih narodov, kar je pa že dišalo po upravičeni časti.

Pa zlata bula? Kateri je že bil tisti papež blaženega spomina, ki je naročil, kaj, ukazal, nemškim cesarjem, da se morajo učiti jezikov vseh podložnih narodov. Sramota! Ob cesarja in kralje smo že prišli! Nekoliko se bo popravilo, če nemške cesarje naučimo slovensko! Glej ga cesarja Maksimilijana, kako ponavlja za staro koroško sabljo – plug bi preveč dišal po kmetavzarstvu-a,e,i o u, krava gre domu, krave bezlajo, ovce ne znajo! Kakšna čast za nas!

O Primožu Trubarju, Juriju Dalmatinu, Adamu Krelju in drugih protestantskih pisateljih bukev je boljše, da molčimo, saj kdo danes ne spiše vsaj pol ducata knjig? Res je, da so spisali 26 knjig v dobrih 25 letih, sreča še, da se je slovnica zgubila, katekizem pa ohranil, če ne bi se morali guliti slovnice, pa še protestantske, že takrat, tako je pa mati odnesla v župnišče par jajčk, pa je bilo urejeno zaradi katekizma, če ti ni šel. Ni ti "ležal", bi danes rekli.

Tomaž Linhart je samo ponovil pravljico o starosti slovenskega naroda in jezika, toda ne smemo pozabiti Janeza Vajkarda Valvazorja, plemiča z Bogenšperka, ki je vse svoje premoženje pustil v knjigah, bil poleg zgodovinarja še strokovnjak za turizem, heraldiko, ponarejene dedne listine in pravice, zanimal se, kdaj je pri tej cerkvi zazvonilo, da se je mlado in staro sleklo in poskakalo v Cerknjsko jezero lovit ribe. Tudi o drugih nenavadnih stvareh je vedel toliko povedati pri nas, da so Angleži kar zijali in ga vpisali v svojo Kraljevsko akademijo, namesto da bi mu odkupili nekaj knjig ali pa dali nekaj ficka, da bi nadaljeval delo. Angleži so bili že takrat "stradeljni", čeprav Valvazor tega ni maral obešati na veliki zvon, ampak je šel in knjige prodal Hrvatom, ker so kranjski hinavci trdili, da ni denarja zanje.

Da se je zanimal Jernej Kopitar za slovenščino in slovenski narod, da ga povzdigne, imamo dokaz v tem, da je šest mesecev prečepel tajno v vatikanski knjižnici, kjer je študiral izvor slovenščine in drugih slovanskih jezikov, skrivaj pa je baje pisal slovnico starocerkvene slovščine – toda služba je služba – tudi če mu niso za tisti čas ničesar plačali, ravno prej pa je izgubil še 10 tisoč goldinarjev, kar tudi niso bile ravno mačkine solze. Poleg tega je bil pa že dvorni knjižničar, pri imenovanju katerega je imel besedo sam cesar. Tudi služba cenzorja mu je morala kaj navreči, saj drugače ne bi tako v nič deval očeta slovenske himne. Morda mu je pa le kaj navrgla

Cerkev, da ni zastoj premetaval prašnih papirjev in smrdljivih pergamentov. Če pa ne, naj bo vse v slavo božjo in slavo slovenskega naroda.

Močan sunek naprej je dobila slovenščina s Frantzem von Mikloschitsch ki se je zavzel za primerjalno jezikoslovje, takrat so pa že istili jezik in narod. Zaril se je v katastrske mape, za slovarsko gradivo, za besedno etimologijo in semantiko, za kar so nam še danes tujci nevoščljivi, čeprav jih stane izgovarjati Miklošič. K njemu pritiskali še Matijo Murka, za katerega ni bilo mesta doma, tako da je prilezel celo do Univerze v Odesi, nato se vrnil na Poljsko, čeprav "krajšnje" ni pozabil nikoli. Ko mu je bilo treba pisati osmrtnico, Slovenci niso vedeli niti za polovico njegovih del. Oh, mari bi bil šel krampat!

O Matiji Majerju-Ziljskem bom molčal, saj je bil samo kaplanček, čeprav naši politiki še do danes niso uresničili njegove zamisli - Zedinjene Slovenije.

Vsem tem možakarjem, vse časti vrednim, ki so slovenščino likali, oblikovali, čistili, ji prinašali spodobnih izposojenk, je sledila vrsta hribolazcev, ki so pa bili še bolj zavedni Slovenci, kot pa tisti, ki so v dolini natepavali klobase, žgance in zelje, pri tem pa se trkali po prsih, da je še tisto malo narodne zavesti ušlo, kar so je imeli.

Tam pa so se po hribih potili Tume, tretji rod Čehov in odkrivali v vsakem imenu gore ali reke skušali najti slovensko deblo, jezikovno, drugih so imeli odveč za kuhanje čaja. Davorin Trstenjak, katerega priimek še danes ne pusti spati zdomstvu, da molčim o Cafu zaradi duha. (Kozel)

Zamolčati bi moral že zaradi hvaležnosti Nahtigala in Prijatelja, tudi Kidriča Franceta, čeprav bi zaenkrat Borisa pustil ob strani. Prva dva sta z grdim obrekovanjem dobila plačano za vse kar sta storila- res da v pokojni Avstriji - toda za Slovence, če je bil pa med njimi kakšen "Jugosloven", mu pa tudi Bog ne bo štel v greh, saj pravih Slovencev je bilo malo. Morda sta več škode napravila Bogo Grafenauer, Ljudomil Hauptman s svojimi protislovenskimi teorijami, kakor pa kdo drug, čeprav se je med kupom slame našlo tudi zrno resnice. Milka Kosa ni treba omenjati, ker ni obdelaval samo slovenskih urbarjev, ampak je pustil tudi potomstvo, ki to nadaljuje. Vsaj še Pavla Zablatnika, Vilka Novaka, Simona Rutaja in Antona Breznika bi dodal dolgi listi domačih zgodovinarjev in slovničarjev, cela vrsta pa jih je delala za tujce.

Potem smo se šli klerikalce, socialiste, komuniste, kar je zgodovinsko znanost precej zavrlo. Če so klerikalci širili univerzalizem, je bil komunizem še bolj strupen do narodnosti, za jezik pa že vidimo, kaj so napravili iz njega. Vendar jezik ni bil ravno na tehtnici. Nanj je pazil z nasršeni obrvmi Ramovš, Rigler je vohal za slovenskimi govori, Bezljaj je pridno zbiral slovenska vodna imena in debela starinskih besed, še pred kratkim umrlemu Logarju je treba priznati, čeprav je bil naš nasprotnik, da je storil več kot mu veleval je stan.

Če se vrnemo samo malo nazaj, ne smemo pozabiti Berlota in Trobca, ki sta z etrusščino res zašla, to priznala, se vrnila v slovenski hlevček ponižno; Franca Jezo, ker je iskal naš narodni in jezikovni izvor celo v Skandinaviji, potem pred kratkim umrlega Mateja Bora, Joška Šavlija in Ivana Tomažiča, ki so hoteli ravno pred osamosvojitvijo dati malo več ugleda Slovencem s povezovanjem slovenske starožitnosti z Veneti, Retijci, Noričani in kar se je še tam narodov vrtelo okrog srednjeevropske osi. Ne samo srednjeevropske: od Belega morja do Apulije, čez Vendéjo do Bretanje in po nemški obali do Baltika. Vse to je vezala jantrna pot, ki je sekala Evropo. Čeprav pot, ki so jo vzeli, ni bila prava, so pa zbudili z venetsko teorijo narodno zavest, da smo se lažje ločili od one druge, ki je bila prav tako umetna, samo gospodarsko, kulturno in politično na dolgi rok še bolj nevarna. V teoriji najbolj človekoljubna in bratovska, je postala v praksi najbolj izkoriščevalska tako naroda ko posameznika.

Stopimo nazaj z Berletom in Trobcom k etrusčansko-slovenski teoriji, ki je bila dosti bolj jasna pred dva tisoč petsto leti kot je pa danes. Že leta 1885. je italijanski zgodovinar in jezikoslovec žalostno vzdihnil: "Kdor bo še naprej raziskoval etrusščino, bo samo dokazal, da je izkolesil in da teče za prividom. Etrusščina in njene izkopanine so postale za Italijo turistična privlačnost, ki je dajala skoraj več kot Rim. Usoda, ki je zadela etruske najdbe, je podobna slovenski. Pečnik se je imel za velikega arheologa, vsak Italijan je že zgodovinar, jezikoslovec in umetnostni kritik, toda že tisočkrat se je ponovila stara resnica: Denar je sveta vladar! Najdbe iz naših krajev je vojvodinja mecklemburška še pravočasno odvlekla v Švico in tam so ostale do leta 1928, ko jih je kraljica Marija podarila ameriškemu prijatelju, ta pa Univerzi v Harvardu in je še upanje, da pridemo do njih kot vojne odškodnine, medtem ko so etrusčanske raztresene po celem svetu.

Če je bil uvod dolg, bo pa vsebina bolj kratka, saj je malo o čem govoriti.

Če začnemo najprej z imenom, moramo reči, da Etruščani sebe niso imenovali Etruske, ampak Rasennae, Grki so jih imenovali Tirrennae, Rimljani Tusce, celo Turchae: Oski, Umbri, Talijski, Mezapijci, Liguri, vsak je imel drugačno ime za Etruske. Etruski ali Rasennae, najbrž bo pravilno drugo ime, kjer je izpadla protetična črka "k", s čimer bi dobili Krasennae, ki pa pomeni prebivalca kamnitega, apnenčastega sveta. Slovenski Kras, nemški Karst, Italijanski Carso imajo isto etimologijo, kar je pa še večje važnosti, je, da jo ima drugi najstarejši narod Evrope – Baski – ki so poleg debla "carea" – kamen, ustvarili tudi glagol "carsoilldu", posekati gozd, da ostane samo kamen.

Če na Rasennae začnemo gledati na ta način, dobimo še več podobnosti v leksiki, seveda s pomočjo in posredstvom euzcare, ker gre za dva semitska naroda, katerih eden se je ohranil čist zaradi višje kulture, drugi pa se je mešal z drugimi narodi in dobimo v njem polno izposojenk iz samskrita, ki je najbližnji sorodnik indoevropskim jezikom.

Iz mitologije, ki je včkrat podlaga zgodovini, vemo, da se je semitski kralj Pigmalion, kralj Cipra, tako zaljubil v ženski kip, da ni nehala nadlegovati Afrodita Zeusa, da naj ga oživi, da bo mir. Zeus ga je res oživil, tako da je Pigmalion dobil svojo igračo. Stvari pa niso ostale več kakor so bile. Pigmalion je imel sestro Dido in Bog, narava ali svakinje so krive, da se med seboj sovražijo. Nova kraljica je izrinila Dido iz Tira, torej so imeli Grki prav, da so jih imenovali Tirrennae, torej je Tir – Feničani – bil pod Ciprom. Obema je manjkalo zemlje, rdeče-kožci, to pomeni ime rdeče ribe, po kateri so dobili ime Feničani, ki so že prej bili odlični trgovci, ki so obredli Črno, Sedozemsko in Baltijsko morje – nekateri trdijo, da so obkrožili celo Afriko – so povsod ustanavljali trgovska oporišča. Bili so izvozniki in uvozniki in so vso evropsko in afriško obalo dobro poznali. Z izgovorom, da ima Tir premalo prostora, se je prebivalstvo razdelilo: eni so odšli z Dido po afriški obali do Kartagine, drugi so ostali s Pigmalionom in njegovim živim kipom, ki je pa živ bil tako rodovit, da so s Feničani tako razmnožili, da jih je bilo kot listja in trave. Zraven tega nam zgodovina pripoveduje, da se klatizitezi niso radi spuščali v boj, rajši so pa kradli otroke, ki so, odraščeni, zanje delali in se borili.

Dido je s svojimi rdečkožci priplula do Kartagine in tam je malo z zvijačo, malo s trgovino kupila kraj na obali, ki so ga imenovali Kartagina, kar pomeni volovska koža. Hotela je za gotovino toliko zemlje na obali, kot jo obseže volovska koža. Kralj, če je sploh kralj bil, je denar pobasal v mošnjo, Didini čevljarji, če so sploh bili čevljarji, pa so začeli rezati kožo na tako tanke jermene, da so bili dolgi kilometre in kilometre in tako je Dido prišla do najboljšega kosa obale, ki je bila dolga kot jermeni. Iz volovske kože! Da so razširili obalo v globino že prvo noč, ni treba še posebej omenjati. Nastalo je mesto, ki so ga imenovali Kartagino, prebivalce pa Punce zaradi zvitosti, visokomernosti, prebisanosti in rdeče kože. Punce. Ime se je rabilo v punskih vojnah, ostalo pa je tudi pri nas, tako da smo ga posredovali celo Rusom, ki ga rabijo v prvotnem pomenu "rdeč" še danes.

Ko se spravimo na študij zgodovine, moramo imeti vedno pred seboj triperiodalni Mommsenov sistem: prazgodovina, srednji vek in novi vek. O prazgodovini vemo zelo malo – opirati se moramo pri tem na pisane zapiske, kamnitne in lončene najdbe, kaj so pisali ali kaj so menili o narodu in jeziku njihovi sodobniki, kaj kronike.

O prazgodovini Puncev vemo le to, da so bili Semiti, pomešani s Kanaanci, prav tak je bil najbrž njihov jezik, čeprav tudi v semitskih jezikih ni zapustil dosti sledi, kar pa jih je, so napravile še večjo zmešnjavo: semitski in nato tudi arabski niso pisali samoglasnikov, zato jih izgovarja vsak, kakor se mu ljubi. Za etrusščino je pa že takrat Dionizij s Halikarnasa rekel: "vemo, da so zelo star narod, ki ni podoben nobenemu drugemu, ne v jeziku, ne v načinu življenja."

Druga avtoriteta antike – Aristotel – pa pravi, da je etrusščina v jeziku in v vsem drugem podobna kartaginščini in da je družbeni ustav isti pri obeh. Sploh da sta en narod. Odtod tudi tako dolg uvod, da se slišijo mnjenja vseh poznavalcev. Arabski jeziki se še pišejo brez samoglasnikov, Dionizij je živel, ko so Punci bili na vrhu svoje moči, Aristotel pa ko je ta moč že začenjala upadati.

Držati se bomo morali torej hipotez, ki so več ali manj gotove. Etruščani so prišli v deželo pred železno dobo, torej prej, preden so Grki poselili vzhodno špansko obalo. Morebiti so se celo umikali pred njimi. Trgovska oporišča so imeli na Črnem morju, na nekaterih grških otokih. Kartagini in Etruriji,

odkoder so se razširili od Neaplja do Benetk, zasedeno pa so imeli tudi Korziko in Sardinijo. Vse drugo so že takrat ali pamalo kasneje zasedli Grki z Rodosa in Evbeje, ki so bili bolj podjetni, medtem ko so se drugi Grki: Atičani, Špartanci, Tebanci in Macedonci z veseljem pobijali med seboj. O bojih v mirnih časih med Etruščani in grškimi kolonisti ni bilo slišati, čeprav so Grki prav pred nosi Etruščanov vlekli tako polne ladje srebra, da so imeli celo sidra srebrna.

Vse drugače pa je bilo z Rimom. Zadnji trije rimski kralji so bili Etruščani, ki so počasi zavzemali rod za rod in šele, ko so Tarkvinijusa Ošabnega izgnali s Kapitola, so Etruščani stisnili pesti. Naslonili so se na Kartagino, z njo podpisali dogovor o medsebojni pomoči, ki so ga obnovili leta 510, ravno ko so zabrisali zadnjega etrurskega kralja. Obstoji še seznam stvari, s katerimi bodo pomagali Puncem, če jih napadejo Rimljani. Do bojev je res prišlo, enkrat so zmagovali eni, drugič drugi, red pa je napravil šele Maksimus Cunctator, ki je Punce toliko časa vodil za nos, da so oslabei. Ob takrat naprej se ni več govorilo punsko, ker je izginil narod in jezik. Stara rimska praksa, ki so jo potem prevzeli tudi Španci – pobiti vse, čeprav ne ostane zapisana niti črka. Lani smo praznovali 500 letnico odkritja Amerike, za katero so predlagali odkritje dveh kultur. Bolje bi bilo reči organiziran pobjoj nosilcev teh kultur, ki gre v milijone.

Zemljevid, ki ga prinaša knjiga Giuliana in Larisse Bonfante, profejev na Princetownu, ki sta etrurščino raziskovala vse življenje, objame tudi Benetke in tako moramo po sili razmer vtakniti že zaradi pisave in jezika Mateja Bora, Joška Šavlija in Ivana Tomažiča od Slovencev. Od drugih narodnosti jih dobimo pa še več. Bor je umrl lani, Šavli in Tomažič pa še živita. Danes samo lahko rečemo, da so storili veliko uslugo narodu pri prebujenju narodne zavesti, če je bila njihova teorija o Venetih pravilna ali nepravilna. Benetke na zemljevidu so in spadajo v etrursko jezikovno sfero, severne in vzhodne Evrope pa sploh ni na zemljevidu.

Euzcare, jezika Baskov, se ni do sedaj nihče dotaknil v zvezi z etrurščino, zato pogledimo, če je zveza sploh možna.

Euzcaro se ni študiralo nič manj kot etrurščino, prišli pa so do istih zaključkov. Danes vemo, da je bil tudi substrat euzcafa semitski jezik, ozemlje pa feničansko ali punsko, kjer so se ljudje bolj mešali kot pa v Etruriji, ki je imela višjo kulturo.

Krivda pri euzcari je, da ker niso rešili vprašanja izvora naroda, so opustili tudi študij jezika in ta je ostal neurejen, brez slovnčnih pravil, čeprav je prevod sv. pisma ustalil jezik pri večini narodov, je pri Baskih sledila ista zmešnjava kot prej ali pa še večja, ker so iz Novega sveta izgnani jezuiti jezik euzcaro primerjali z indijanskim jezikom. Samovolja je prišla do take točke, da so lažislovničarji prepovedali vse besede, ki so se začenjale z "r" (reka=erreka), odpadla je črka "w", ker se v angleščini začjenja ženska z "w", slovnico so dobili šele l. 1728, čeprav so imeli sv. pismo prevedeno že pred Slovenci, za slovar pa so morali čakati do leta 1882. ko jim je Astarloa priredil trojezični slovar: iz grščine, latinščine in euzcara. Vse to je zmešnjavo še povečalo, ker je pri teh dveh jezikih sanskritsko deblo še dobro razberljivo, medtem ko so pri euzcaro morali jezik prisiliti, da so prišli do podobnosti. Jezik je ostal s 23 skloni, ki so navezani na 23 predlogov, še danes se kregajo, če je sufiksalni "a" nedoločni zaimsek, določilnik spola ali še kaj. Vse te teze je spodbil argentinski zdravnik Etcheverría, ki je že v Argentini odkril, da gre za predzgodovinski narod, izpred železne dobe, ki se je jezikovno sicer mešal z drugimi, narod pa je čisto drugega izvora. Podlaga njegove teorije je bila, da imajo Baski 32 % Rh krvnega dejavnika, medtem ko ga imajo drugi evropski narodi komaj 6-8%, Indijanci pa sploh nič. Če ne bi v svoji požrešnosti in verski vnemi Španci tako hitro pobili Gvance s Kanarskih otokov, bi najbrž prišli do istih rezultatov.

Pri etrurščini se srečamo z istim pojavom, čeprav ni bilo časa, da bi ga študirali, le da se ni mešal s sanskritskimi debli, ker se naroda - rimski in punski nista dotikala, ali kakor trdi Roman Jakobson, nista kjub dolgim stoletjem stvorila jezikovne lige. Bonfantija se nista ozirala na Ilire in kulturo žarnih grobišč. Pri obravnavanju etrurščine in venetščine pa se je pojavil prav ta problem: Kateri narod je pokopaval svoje mrtve z okraski v velikanske gomile, ki gredo od Alp na vzhod? Kateri narod je začel sežigati najprej svoje mrtve? Kateri narod je zgradil Stone Henge? So dolmeni res keltskega izvora? In mrtvaški spomeniki "stečki", ki jih bomo hodili občudovat v muzeje, če jih prej ne bodo uničili?

Za slovenščino je pokojni France Bezlaj trdil, da so reke in kraji Bojana, Košana, Biljana, Barbana, Kožana predindoevropskega izvora. Rešiti se mi je dalo Dreko, v italijansščini Drenca,

ki ima svoj izvor v litvanskem glagolu "drekinti" - namakati. Prav tako so neznanega izvora Ozeljan, Čepovan, Piran, Abukan – večina mest na Primorskem. Reši se zopet Ankaran, ki pomeni v litvanščini sidro. Vsem tem rekam in mestom moramo prišteti italijansko Livenzo, Piacenzo in še toliko drugih, ki so imela svoja imena še pred prihodom Keltov na naše ozemlje. Začetnik pankeltizma, George Graber je povsod videl keltsko kulturo, obenem je tudi utemeljitelj nacizma. Ni bilo takih transalpinskih Keltov, kot jih je on videl na Bavarskem, bili pa so Noričani, ki so bili samo njihov substrat: Norik, Norek, Nork pa pomeni v euzcara še danes prebivalca naseljenca, tistega, ki je, istočasno pa ima pomen biti. To je začetku veljalo samo za notranji Norik, potem so pomen razširili tudi na zunanji Norik-Koroško. Prav tako so v rabi še danes v euzcara gora, gori, Gurina, garay, vse to za visoka mesta, medtem ko Gorá Jauna! pomeni gori z Bogom! Potem je v slovenščini ostal še pomen žareti – goreti za rano, ki skeli in goreti – iti gori.

Pisava etruščine

Oba Bonfanteja dajeta preveč pomena etruščanski pisavi, po drugi strani pa premalo; če so na zemljevidu Benetke, bi človek pričakoval, da bo tudi Gurina, Vinča pri Beogradu, napisi do otoka Rujane, saj so bile razlike v pisavi malenkostne. Konzonantna in vokalna redukcija sta se zgodili že v II. stoletju pr. Kr. od grške abecede so odrezali štiri črke, v šestem stoletju pr. Kr. pa so ji dodali še črko "f", ki je romala potem do Nemčije celo tisočletje, Slovencem se je pa po mnenju ravnatelja Dolenca sploh ognila, ker da nimamo nobene pristne slovenske besede, ki bi se začela s "f", še ljubljanski fičko nas ne reši, ker je iz FIATA.

Da gre za semitsko pisavo, vidimo v načinu pisanja, od desne na levo, pisalo se je pa tudi od leve na desno, poleg bustrofedonične pisave v krogu. Vidi se, da je bila v navadi "scriptio continua", t.j. brez ločil, le na otoku Lemnosu so ločila dosledno v uporabi. Matej Bor je celo mislil, da so Veneti pisali in brali tudi od spodaj gor in od gori dol.

Skupne s sanskritom so imeli nazale, ki so pa tudi skoraj istočasno izginili okrog 6. stol., tako da se je glagol "vid" izgovarjal vind ali wend=najti, kar je storilo toliko preglavic slovenistom.

Od alfabeta so izgubili črko samet "e" ali "x", črko ajin "o" pa so nadomestili z omikronom. Črka žejin "z", ki je stala sredi abecede, se je premaknila na zadnje mesto v skoraj vseh evropskih abecedah in je tam tudi ostala. Ker jim je manjkal laringhal "g", so soglasniku "c" dodali še črtico in iz "c" je postal "G"

Etruščani so bili aristokratsko ljstvo, zato ne moremo pričakovati, da bi nam zapustili izraze za kmetijstvo, planšarstvo in živinorejo, kar so storili tisti, ki so se na našem ozemlju s tem bavili. To so bili prebivalci žarnih grobišč, ki bi jih radi stlačili na dalmatinsko obalo in v Istro, drugi pa so raztegnili njihov vpliv od Urala do Finisterrae. To so bili Iliri, katerih vpliv je toliko nihal v zgodovini. Živel so na vzvišenih hribih, ki so jim prej odbili vrh, tako da so imeli prostor za bivališče, shrambe in živino v vojnem času, istočasno so pa pobočja napravili bolj strma in nedostopna. To je bila naselbina, mesto in država, kot so bile grške polis, ki so se povezovala z drugimi podobnimi polis. Če je naselbina ali mesto pogorelo, so navadno zgradili drugo na istem mestu, ko so pa naše kraje zavzeli Rimljani, so ta tip mesta obdržali vse do prihoda Slovencev, ki so uničili prej cvetočo ilirsko kulturo, potem pa rimsko.

Ta mesta niso imela kraljev, vendar so bili Etruščani zadnji trije rimski kralji. Morda je mislil Takvinius Superbus-Ošabni, ki so ga Rimljani izgnali in proglasili republiko, iz navade hotel, da bi ga klicali kralj tudi v Takviniji, toda izraz lúcumolauchné-kralj dobimo samo enkrat.

Prve čase so torej Etruščani živeli v prijateljstvu z Rimljani, kulturno so bili Etruščani na višji stopnji, potem pa so se zapletli v vojno z njimi in Grki, ki so imeli trgovske kolonije na vzhodni obali Španije. Če pogledamo danes nazaj, je bila kaznovana Španija za grehe, ki jih še ni storila. Grške ladje so izvozile milijone ton zlata, bakra in srebra, tako da so imele vesla in sidra iz srebra, ko so se vračale v domovino. La Cava, hči poveljnika Ceute, je spustila Arabce čez Gibraltar v Španijo, kjer so ostali 800 let pod njimi. Židovske bankirje in arabske poljedelce, ki so bili edini delavni element, so izgnali iz Španije prav leto po zavzetju Novega sveta in kljub temu, da so od tam privlekli ladje zlata, je to vedno končalo v Amsterdamu in drugih hanzeatskih mestih, Španija pa je ostala gola in uboga kot cerkvena miš.

Od etruskih napisov je ostalo 15 tisoč različnih kosov, vendar ker gre skoraj pri vseh za nagrobne napise in znake, nam je ostalo komaj nekaj uporabnih. Najpomembnejša najdba so ovoji igipčanske mumije, ki se nahajajo v Zagrebu, od katerih dobimo komaj 600 uporabnih. čeprav ima 1500 besed, ker so ene prekrite, druge zabrisane. Večina znakov je sakralnega značaja, nerazumljivih, čeprav jim je Léjeune spisal slovar.

Zadnja leta se je zopet poživil študij etrusčine, posebno še na italijanski strani, prav tako venetščine, ki jo hočejo spraviti v zvezo z njo, pri tem so pa pozabili na Vinčo, ki ima isto pisavo in bi upravičeno spadala v to jezikovno vejo.

Kaj je sploh ostalo od etruske kulture? Vsi alfabeti, ko se začno rabiti, so fonetični, tako da vsaki črki odgovarja en glas. Za etrusščino je to neumnost trditi, ker so jim že itak manjkali vokali. Poleg drugih so jim manjkali okluzivi d, t, l, tako da ne moremo pri taki obilici besed biti gotovi samo za punca, puncovij v ruščini), teta v pomenu babice, árimos – opica, nefts nečak (nepotes v lat.), uninum – vino, ruva – brat, ata – mati, diphthéra – črka, tablica, tuscum – toscó (neroden). Od resnične civilne dejavnosti je ostala tretja oseba ednine zinaxe, ali cinaxe – je dosegel, je dobil.

Etruščanska kultura:

Brez dvoma so imeli Etruščani svojo in lepo razvito kulturo, le preveč uperjeno v sakralne objekte. Haruspeks je bila najvišja vojaška in duhovska čast, za katero so morali študirati v Caere, Fanum in Volterra. Iz leta ptičev ali iz njih drobovine so morali prerokovati ali predvidevati prihodnost. Iz Vetulonije izvira prvi etruščanski denar, ki ima na eni strani delfina, kar pomeni tesno zvezo z morjem. Najbrž to morje pomeni baltijsko, ker so etruščanske grobnice bile polne jantarja, ki je prihajal od tam. Torej se niso toliko posluževali jantarske poti, kot se je mislilo prej, ali pa je ta kasnejša.

Slovnica.

Posebnost etruščanske slovnice je, da se sklanjajo samo imena oseb, ne pa tudi stvari, isto velja za spol, ki je določljiv samo pri osebah. Zato osebe moškega spola dezinenca "a", medtem ko se ženski spol končuje na a ali ti. Množina se je tvorila z dezinenkami -ar, -er, -ur.

Druga zanimivost, ki je najbrž zapeljala Trobca in Berlota, je, da sta nominativ in akuzativ enaka, medtem ko sedaj rabimo za kategorijo živosti drugačno končnico, za zanikanje pa genitiv, ki ga danes-po petdesetih letih že zamenjujejo. Namesto vokativa so poznali emfatični akuzativ, vokativ pa je z malimi izjemami vedno enak nominativu. Medtem ko je euzcara sklanjatev – 23 sklonov – skoraj vsa odvisna od predlogov, jih ima sanskrit komaj pol ducata, etrusščina jih je morala tudi poznati, toda manj zaradi začetkov sklanjatve. Sploh pa praška jezikovna šola trdi, da je sklon tisti, ki zahteva predlog, kar je še za slovenščino dvomljivo.

Alfabet spada med zahodne grške alfabete iz Eubeje in ga je na kratko z obširnim pomenom imenoval Antonio Tovar levantinski, t.j. z vzhodne španske obale ali pa Male Azije.

Med besede, ki jih navadno prištevajo k etruskim so še: mal (grič), tota ali teuta (mesto) in tur (hrib, breg).

Roman Jakobson je dejal, da ko dva jezika dolgo živita skupaj, nastane lingvistična lega, zamenjava jezikov pa je najotipljivejši izmed pojavov, ki spremljajo prehod ene narodnosti v drugo. Torej vdor jezika v jezik. Naglas je bil v začetku na prvem zlogu, z vokalno in konzonzantno redukcijo se je pa pomikal proti koncu besede, čeprav pravega oksitonalnega naglasa Etrurci niso poznali. Šibkost vokala je tudi oznanjala njegovo izginotje. Poznali so diftonge, ki so pa začeli izginjati pred 6. stol.

Za ilirski substrat pri Etruščanih so bili Italijani, Battisti, Pellegrini, Prosdocimi; od Avstrijcev Hans Krahe, ki je to kulturo imenoval "illyrischealteneuropäische indoeuropäische Kultur". Pritegnil mu je še Kretschmer in teorija je dobila pristaše tudi na Poljskem-Leszynski, med Hrvati pa Rendiča, Mirčevića in Katičiča. Jezik Etruščanov je govorila vsa rimska aristokracija, pogosti so bili prevodi iz enega jezika v drugega, za učitelje pa so imeli tudi Grke. Če so ob etruščanskem porazu Rimljani odnesli 12 tisoč kipov, so jih pa ob grškem kar 40 tisoč. Ni čudno, da je tako malo ostalo.

Zynaya, cynaya! Dosegel sem, dobil sem!

PREVODI

JORGE LUIS BORGES

VSILJIVKA

Pravijo, da je zgodbo povedal Eduardo, Nilsenov najmlajši, ko so kropili Cristiana, najstarejšega. Ta je umrl naravne smrti okrog leta 1890 ali nekaj malega pozneje v občini Morón. Res je menda to pripovedoval nekdo v dolgi noči med srebanjem čaja, pozneje pa je pripoved ponovil Jaki Dabove, od katerega sem jo potem jaz zvedel. Čez kakšno leto sem jo spet slišal v Turderi, kjer se je vsa stvar zgodila. Ta druga pripoved je malo točnejša, potrjuje ono, ki mi jo je povedal Jaka z majhnimi spremembami in dodatki. Zdaj jo zapišem, ker se v njej - če se ne varam - razkriva kratka in žalostna zgodba nekdanjih revnih vaščanov. Skušal bom biti pošten, a se mi zdi, da me bo pisateljska skušnjava zapeljala, da bom povdaril ali dodal kakšno malenkost.

V Turderi so jima pravili Nilsen. Župnik mi je povedal, da je njegov prednik videl pri teh ljudeh rabljeno Sveto pismo s črnimi platnicami, z gotskimi črkami. Na zadnjih straneh je opazil z roko napisana neka imena in datume. To je bila edina knjiga pri hiši. Nejasna zgodba Nilsenovih se zgublja kot se zgublja vse. Velika hiša, ki je ni več, je bila iz neometane opeke. Od vhoda je bilo videti tlakovano dvorišče z rdečimi ploščicami in za njim še drugo, netlakovano dvorišče. Semkaj je malo kdo prišel. Nilsenova sta branila svojo samoto. V neurejenih sobah sta spala na zasilnih ležiščih. Njuno razkošje je bil konj, sedlo, kratko bodalo, bleščeča oprava ob sobotah in pijača s prepirljivci. Vem, da sta bila visoka in rdečelasa. Danska ali Irska, o kateri nista nikoli nič slišala, se je pretakala po krvi teh kreolcev. V naselju so se jih bali, Rdečih. Ni nemogoče, da sta bila kriva kakšne smrti. Nekoč sta se oba borila s policijo. Pravijo, da se je mlajši zagrabil s Juanom Ibera in se ni slabo odrezal, kar je dosti, kakor povedo tisti, ki stvar poznajo. Bila

sta tudi poganjača, voznika, goljufa, igralca in živinska tata. Bila sta na glasu kot skopuha, razen kadar ju je pijača ali igra spremenila v velikodušneža. O njihovih potomcih se nič ne ve, tudi nihče ne ve, od kod sta prišla. Imela sta voz in par volov.

Telesno sta bila različna od družčine, ki jima je dala vzdevek Ubežnika z divje obale. To in še marsikaj drugega, česar ne vemo, nam pomaga razumeti, zakaj sta bila tako zelo med seboj povezana. Če se je kdo zameril le enemu, je imel takoj dva sovražnika.

Nilsenova sta bila lahkoživca, a njuni ljubezenski doživljaji so bili omejeni do takrat le na vežo ali na javno hišo. Kajpak ni šlo brez čenčanja, ko je Cristian pripeljal k hiši Julijo Burgos. Res je tako dobil postrežnico, a prav tako je res, da so je obsipal s cenenim nakitom, ki ga je potem nosila na veselicah. Na ubogih veselicah v javni hiši, kjer je bilo prepovedano nesramno vedenje ali ljubimkanje in se je plesalo še za dne. Julka je bila temne kože in stisnjenih oči. Če jo je kdo le pogledal, se je nasmehnila. V skromnem naselju, kjer delo in zane-marjenje trpinčita ženske, ni bila grda.

Eduardo ju je skraja spremljal. Nekoč pa je moral v Arrecife po nekem opravku. Domov grede je srečal neko dekle in jo je pripeljal s seboj. Čez nekaj dni pa jo je že spodil. Odslej je postal bolj grob. Vdajal se je pijači in se z vsemi kregal. Zaljubljen je bil v Cristianovo žensko. Vaščani, ki so to verjetno prej opazili kot on sam, so se zabavali ob skrivnem tekmovanju med bratoma.

Neke noči se je Eduardo pozno vrnil iz vasi in je videl Cristianovo senco na podstenju. Starejši brat je čakal na dvo-rišču slovesno opravljen. Ženska je hodila z matejem sem in tja. Cristian je rekel Eduardu: "Grem na zabavo k Fariasu. Tukaj jo imaš Julijo; če hočeš, porabi jo."

Zvenelo je pol ukaz, pol vabilo. Edaurdo je gledal, ni vedel, kaj bi. Cristian se je poslovil od Eduarda – od Julije ne, saj je bila le stvar – zajahal in počasi odjezdil, brez naglice.

Od takrat sta si jo delila. Nihče ni kaj več vedel o tej nečisti zvezi, ki je žalila spodobnost naselja. Pogodba je dobro potekala, vendar ni mogla dolgo trajati. Med bratoma ni bilo slišati imena Julija, tudi pri klicanju ne. A brata sta iskala in tudi našla povod za prepir. Prepirala sta se zaradi prodaje nekih kož, a v resnici je bil prepir zaradi čisto druge reči.

Cristian je često kričal in Eduardo je molčal. Nevede sta bila ljubosumna. V grobem okolju predmestnih mož se ni omenjalo, da komu žena pomeni kaj več kot željo in posest, – a oba sta bila zaljubljena. To ju je na nek način žalilo.

Nekega večera je na trgu v Lomasu Eduardo srečal Juana Iberra. Ta mu je čestital k uspehu. Mislim, da je bilo takrat, ko se je Eduardo užalil: nihče se pred njim ni mogel norčevati iz brata.

Ženska je stregla obema z živalsko vdanostjo, vendar ni mogla skriti, da ji je bil ljubši mlajši, ki ponudbe ni zavrnil, a je tudi ni iskal.

Nekega dne sta brata naročila Juliji, naj prinese dva stola na prvo dvorišče, potem sta ji rekla, naj se umakne, ker se morata nekaj pogovoriti. Pričakovala je, da bo pogovor dolg, zato je legla k počitku. Čez nekaj časa sta jo pokicala. Naročila sta ji pobrati vse njene stvari v vrečo, tudi rožni venec in križ, ki ga je imela še od matere. Brez vsakega pojasnila sta jo naložila na voz in podali so se na počasno in zoprno pot. Bilo je po dežju in poti so bile težavne. Šele ob petih zjutraj so prispeli v Morón. Tam sta žensko prodala lastnici javne hiše. Pogodba je bila že prej sklenjena. Cristian je dobil denar in potem ga je z bratom delil.

V Turderi sta se Nilsenova, ki sta doselj živela v štreni pošastne ljubezni, skušala spet navaditi na stari način življenja. Moža med možmi. Spet sta igrala, se prepirala, hodila v družbo vrstnikov. Morda sta kdaj verjela, da sta rešena, a neredko sta vsak po svoji strani, neopravičeno ali zelo opravičeno izostajala zdoma. Malo pred potekom leta je mlajši rekel, da mora po opravkih v glavno mesto. Cristian pa je šel v Morón. Pri vratih v hišo, ki jo že poznamo, je spoznal bratovega konja. Vstopil je. Tam je brat čakal, da pride na vrsto. Menda mu je Cristian rekel:

“Če bo šlo tako dalje, bova uničila konja. Bolje bo, če jo bova imela doma, pri roki.”

Govoril je z gospodarico, potegnil nekaj denarja iz pasu in odpeljala sta jo. Eduardo je vzpodbodel konja, da bi po poti ne gledal brata in Julijo.

Spet se je začelo staro življenje, kot je bilo rečeno. Nesramna rešitev se ni posrečila. Oba sta se vdala skušnjavi in sta si na-

stavljala pasti. Kajn je prežal. A bratovska ljubezen med Nilseni je bila močna. Kdo ve, kakšne težave sta skupaj prestala in sta svoj obup stresala nad drugimi: nad neznanci, nad psi, nad Julijo, ki je prinesla med njiju razdor.

Marec se je bližal koncu in vročina je pritiskala. Neke nedelje – ob nedeljah se ljudje zgodaj umaknejo domov – je Eduardo ob povratku iz krčme opazil, da je Cristian zapregel vole. Cristian je rekel bratu:

“Pridi, morava odpeljati kože k Pardu. Sem jih že naložil. V hladu bo prijetna pot.”

Pardova trgovina je bila, mislim, bolj proti jugu. Napotila sta se po Cesti čred, potem po stranski poti. Polje se je utapljal v temo.

Zavila sta okrog travnika. Cristan je vrgel pravkar prižgano cigareto v travo in rekel:

“Na delo, brat. Pozneje nama bodo pomagali krokarji. Danes sem jo ubil. Kar tu naj ostane s svojimi kunjami. Ne bo več delala škode.”

Objela sta se, skoro jokaje. Zdaj ju je vezalo še nekaj drugega: umorjena ženska in dolžnost pozabe.

CIGANKINA NOČ

*"The moon shines bright. In such a night as this,
When the sweet wind did gently kiss the trees,
Ad they did make no noise, in such a night
Troilus methinks mounted the Troyan walls
And sighed his soul towards the Grecian tents
Where Cresseid lay that night.
In such a night..."*

*The Merchant of Venice,
WILLIAM SHAKESPEARE*

"Luna sije. V noči, tej enaki, / ko mehek veter sladko poljublja drevesa, / ki ne delajo hrupa – v prav takšni noči je bilo, / ko je Troilus moral plezati na trojanske zidove / in je njegova duša vzdihovala proti grškim šotorom, / kjer je tisto noč spala Creseida. / V prav takšni noči..."

Noč se je po dolgi poti vrnila v njegov spomin. Nenadoma se je pojavila na vogalu naselja, kjer je živela njegova mati, po desetih letih.

Tudi takrat je bila poletna noč, bilo je zelo pozno, zelo utrujen je bil. Avto je moral pustiti na edinem prostem kraju, v garaži v ulici Solís, koračil je s suknjičem v roki, odrahljaval si je kravato, prav nič ni mislil, le na teh dvesto metrov, ki jih je še moral prehoditi.

Dvesto metrov tekoče vročine, polne zadušljivega smrada, razmesarjenih vreč smeti, hišnih pragov, razgretih kot peči, ki jih ugašajo, ko pade mrak, japonska restavracija z rumenim izrezljanim papirnatim okraskom v izložbi in visoka drevesa na novem trgu, vse to ga je še ločilo od stare domače hiše, starega hlada ob vhodu, od matere, ki se je tiho starala.

Križal je bil cesto, ko je opazil barvast preblisk in se je obrnil.

Bil je velik plakat, ki je naznanjal dražbo. Sodnijska dražba, dve besedi, ki sta pokrivali balkon velike sobe cigank. Ves ostali del plakata je bil spačen rdeč madež. Preveč svetlo rdeč, preveč kričeč. To ni bila mirna rdeča barva stenskih preprog, ki so pokrivalo vse štiri strani sobane, žametna in nakodrana rdeča barva preprog, blazin, zastorov tiste ogromne sobe z vedno odprtimi polknicami, s cigankami, ki so brez postanka hodile po sobi, krila kot odrezane rože, ki se obračajo v rdeči vodi.

Kašna škoda, si je dejal, da bi izrazil začaranje, ki mu ga je izzivala soba, ko je bil še majhen in se je bal cigank.

Vendar ni šel naprej. Čeprav je bil utrujen, je storil nekaj, kar se mu je zdelo neverjetno. Snel si je kravato in sedel na prag hiše na drugi strani ceste.

Takrat jo je videl, tisto noč pred desetimi leti, kot da bi bila človek.

Tisto noč se je vračal s fakultete, kjer je polagal izpit, ga položil in ga proslavil s svojim dekletom pri mizi v Berna.

Bilo je pozno, vročina ga je omamila. Mislil je le kako bo prišel domov in se vrgel na posteljo. Mislil je, da so bili zadnji izpiti, zadnja dva bloka pred diplomo, pred poroko, predno bo začel novo, resnično življenje, življenje moža, s celo, dolgo nočjo.

- Prosim, - je zaslišal glas iz teme. Ne, si je rekel. Ne bo se ustavil, ne bo dal denarja, ne bo poslušal, saj je bil pijan utrujenosti, ne piva, omamljen, ne od vdihanega ali vbrizganega mamila, in manjka mu še dvesto metrov.

- Prosim, mi poveš koliko je ura?

Ura, no dobro. Kaj ga stane. Vendar je moral stopiti korak nazaj, bliže siju luči z vogala, s stegnjenimi nogami na pločnik.

- Čez pet minut bo enajst.

- Čez pet...? Sem mislil, da je že pol dvanajstih. Kaj naj počnem do dvanajstih. In brez ure.

Tudi njega je presenetila ura. Samo enajst? Prisegel bi, da bo že kmalu jutro, prazne ceste in avtobus, ki gre mimo počasi, brundajoč.

- Ne vem. Kaj moraš početi ob dvanajstih?

Odprl je oči, vsaj zdelo se je, da jih je odprl, da bi ga bolje videl. Osuplo je trznil, saj je bil prepričan, da je bil eden od predmestnih klatežev, ki je zgubil tovariše ali so ga oni zgubili v kakšnem podvigu. Nekdo med skromnimi skinheads iz Montserrat, slabo obritih glav, smešnih uhanov, navlake iz predala mamine komode in nasilja prikrite jeze, ki jo komaj ločiš od nasilja in obupa, ki sta lastni revščini vsakdanjega življenja.

Ta človek ni bil skinhead in sedel je na umazani stopnici v veži kot da bi sedel na udobni zofi, mehko stegnjenih nog, roke stegnjene na tilniku in si čemerno podpiral glavo. Čevlji, njegovi črni mokasini, so se bleščali kot novi in dragi.

Mokasini, kupljeni pri Guido, čuden slučaj, je mislil, z nagonsko zavistjo, saj sta imela enake čevlje, le da so bili njegovi že zelo ponošeni. Guidovi mokasini in poleg mokasinov trebušasta steklenica, zavita v svilen papir.

Oni je opazil, da gleda steklenico in je rekel:

- Zmenjen sem s svetlolaso ciganko - in je dvignil steklenico, jo potresel v zraku in se zarežal: Šampanjec, champagne! -

Krohotal se je besedi in izgovorjavi.

- Champagne, champagne, champagne: - je zategoval še in povdarjal nje, mlaskaje.

Bolje bo, da grem, si je dejal. Ni razumel. Ni mu bilo všeč, da ne razume. Že spet izpit, je mislil. Takšen skinhead, nasprotno, ta ga zna na pamet.

- Champagne, cigankina barva.

- Svetlolasa ciganka - je pritrjeval, ko se je nagnil nazaj, da bi se pripravil, da bi se podal na pot teh dvesto metrov, ki so še manjkali.

Popravlil si je suknjič na rami.

- Greš? Prav res se zdim sam sebi tepec, ko bom čakal tukaj sam do dvanajstih.

Bil je dolg, slok, njegovih let, oblečen je bil kot za diplomski izpit. V resnici bolje oblečen kot on, ki je imel moder suknjič, ki ga je rabil ob porokah prijateljev. Smeh je bil nalezljiv.

- Nikar ne reci, da si zakvačil svetlolasko - se je nasmehnil.

- Zakvačil? Ob dvanajstih sem domenjen z najlepšo žensko na svetu in mislil sem, da je prav in pošteno, da to praznujem z mehurčki tega izrednega Baron B. Nocoj sem izredno srečen. -

Tudi on se je smejal, a motil ga je način govorjenja tega človeka, ki je čakal ciganko. Ni bilo naravno. Tako se ne govori. Ne reče se "najlepša ženska na svetu" in ne "sem mislil", ne "izredno srečen". Reče se...

- Ti si nor. Kako si nasedel... Veš, da ciganke...

- Skrivnost je, mislim, v drugih rečeh. Slučaj. Gledal sem jo. Kdo ne gleda z zanimanjem svetolase ciganke, ki je tenka kot bilka, brez majhnih otrok, čisto drugačna od drugih cigank, ki so že od malega debele, posmehljive, ošabne. Ciganke. Dvignil je obraz in vprašal nestrpno: - Jo poznaš?

Mislil je, da obraz ni v skladu s takšnim načinom govorjenja. Preprost obraz. Tak, ki nima sreče pri ženskah, ne pri obleki, ne s steklenico, ne z rečmi, ki bi se mu morale posrečiti.

Kakor da bi se vse zgubilo, je premišljal. In spet je začutil utrujenost zaradi knjig, tujega jezika, ki je v njem govoril s profesorji, v katerem je pisal na izpitne liste, tuj jezik, ki ga je bral brez užitka, v katerem se je vzgajal in ki ga bo pozabil čim konča univerzo.

- Poznam jo, - je previdno odgovoril in zavedel se je, da oponaša način pogovora v materini hiši, kadar so bili v hiši gostje, starejši in pisateljski.

Prijalo bi mu, če bi se mogel izražati v svojem žargonu in se upreti naivnosti bledoličneža s kratkovidnimi očmi, ki so živčno mežikale in skušale najti njegov pogled. Rad bi mu v krepkih besedah razkril resnico o ciganki.

Slučaj, le kakšen slučaj. Kot tovorni avto je svetlolaska, Skrivnost, le kakšna. Tovorni avto prihaja med množico tovornih voz, z debelimi cigankami, ki takoj sporočijo ciganom, če te katera ujame, da se z njo zмениš. Razstavno blago je svetlolaska. Ti misliš, da nima otrok, ker ne hodijo z njo. V teh letih jih mora imeti že tisoč. In moža s poročnim prstanom in z britvijo. Poročena, preporočena, prenadzorovana. Ostala jim je lepa, jo čuvajo, da ostane tenka, morda jo stradajo, jo razkazujejo in ti gledaš lase, ki so v resnici svetli, gledaš tisto kar je niže doli, vse dobro in sveže od obraza do nog in te spretno smuknejo v roke stari ciganki, ki ti bere iz roke, te prijazno treplja kot kakšna kmečka ženica in ti izmakne denar, ki si ji ga dal za to, da ti je povedala srečo, in denar, ki so ti ga izmaknili otroci, ko si govoril svetlolaski, - kakšna sreča, kakšen slučaj, ona pa ti je porinila v žep papirček z nekim naslovom in uro. Gotovo, v tem času je hiša polna ciganov z britvami, svetlolaska pa spi kot klada, ti pa sedi tukaj dokler ne zmanjka šampanjca, ki si ga že začel piti sam.

- Je zelo lepa -, je rekel.

Preganil je suknjič, ga položil na stopnico in sedel.

Noč je bila hladna in črna na pragu. V sobi pri cigankah je bila meglena luč in topla kot soj žerjavice. Z druge strani ceste je bilo videti kot izredno blizu, kakor da bi sedela v drugem prostoru, manjšem prostoru iste hiše in bi čakala. Kar tako. In bolje.

Tako je bilo in zdelo se je, da se bo nekaj zgodilo. Gledal si z druge strani ceste in si mislil, da se mora nekaj zgoditi, nekaj posebnega, kar te bo potegnilo, da boš prečkal cesto, vzal te reči v dušku in se boš spremenil v nekoga drugega ki je živel nekje drugje. Vendar ne.

Vsa okna odprta, balkon en meter od pločnika, prižgana luč v lestencu s obešenimi žarnicami, a ciganska soba je bila bolj zaprta kot čez dan, ko so se ciganke sprehajale po njej

sem in tja kot druge ženske, zalivale rože v lončkih in kletpetale s kanarčkom, ki je bil v kletki, obešeni na kavljju na oknu. Dopoldne niti svetlolaska ni vzbujala pozornosti, zgubljala se je v barvah ostalih cigank, ni bila prav nič lepša kot dekleta, ki so na cesti čakale avtobus. Imela je podobo starega kovanca, ki se je premetaval vso noč v žepu, ki so ga gledali, prijemali in spet spuščali v dno žepa, polnega smeti in žetonov za podzemno.

Škoda, je mislil. Vendar tega ni rekel svojemu kolegu na pragu. Saj bi ga itak ne posušal. Kolega na pragu je navdušeno govoril sam s seboj. Govoril je tako lepo, duhovito, da če bi ne bilo zaradi noči in utrujenega miru, bi niti ne opazil, da mu oni pripoveduje svoje življenje.

- Imam srečo, da...

Tako je začel, tako je povezoval vse doživljaje, ki so ga privedli do srečanja s ciganko. Prepričan je pač bil, da bo o polnoči stopil v sobo v spremstvu svetlolase ciganke.

Imel je izredno srečo, je govoril.

Srečo, da se je rodil za brezdolje. Nekoristen čovek na prehodu. Mehika, Columbia, Venezuela, New York in seveda Evropa, vsa glavna mesta, da ne pozabimo kopališč poleti in gora pozimi. Kadar je prišla na vrsto Argentina, je tudi obhodil vse hiše. Bil je v stanovanjih, ki so imela razgled na reko in ki niso imela razgleda na reko, videl vile v San Isidro in prenočišča v prizidku na veliki farmi v Pilar-ju, prenovljene hiše na jugu mesta in atelje-je na terasah na severu mesta. Tudi ljudi. Poznal je dosti ljudi.

Imel je srečo, da je po krstnem imenu klical cel svet slavnih priimkov. Lepe ljudi ali vsaj lepe za tiste, ki niso imeli sreče, da bi jih dnevno srečevali. Slikarji, kiparji, pisatelji, igralci, režiserji v kinu, gledališču, glasbeniki.

- Razgibano praznovanje - se je pritajeno smejal. - Ne vem, če si bral. Stari Hemingway je dobro vedel, zakaj se je po-smehoval kulturnim praznovanjem. Na mnogih je bil.

Šele tedaj je razumel, da Razgibano praznovanje pomeni naslov knjige. Knjiga je bila v knjižnici njegove matere, na polici črke H. H, kakor Hemingway.

- Paris je bil praznik, - je rekel navdušeno, ker se je spomnil naslova. - Nisem bral.

Čutil je dolžnost opravičiti se, z zmesjo posmeha in ponižnosti, ki je tako jezila mater.

- Študiram znanost...

- Jaz nisem nikdar mogel študirati. Imam srečo, da sem duhovit bedak. V dveh minutah se naučim karkoli in v eni minuti spet pozabim. Govorim in izpuhti. Medtem ko govorim, delam videz pametnega bitja, dobro vzgojenega. Pa ni res - je rekel.

Šole, učitelji, tečajji so spremljali razgibanost praznovanja od prve minute, ko so se odprla vrata, slavne minute radovednosti in razburjenja do poslavljanja, omahujočega in medlega, ki se ga nihče ne spominja.

- Tudi jaz se ne spomnim. Edino tistega se spomnim, kar sem se naučil kot otrok. Čakanja pod kupom plaščev, tistih plaščev ki so se grmadili v moji sobi, na postelji, ker jih je bilo vedno preveč za obešalnik v dnevni sobi. Kup je rasel, se večal, težek, ogromen kup. Jaz pa sem delal načrte. Vsi so bili enako usmerjeni. Premišljal sem, kako bi prišel izpod kupa plaščev preden ga bodo raznesli. -

Vendar se nisi izkopal, je mislil, če se še tako smeješ temu, kar pripoveduješ, nisi prišel izpod kupa plaščev. Še vedno praznujejo tvoji stari.

- In ti?

Vprašanje je prišlo tako iznenada - prepričan je bil, da je oni tam samo zato, da bi ga poslušal do dvanajstih - da je odgovoril prvo, kar mu je padlo v glavo.

- Jaz ne.

- Kaj ne? - In ga je gledal mežikaje, v napetem pričakovanju.

- Dobro, polagam zadnje izpite.

- Ti gre dobro?

- Kar dobro. Naveličan sem izpitov, ampak kar gre.

Na obrazu mu je bilo videti razočaranje zaradi odgovora, ki se je izmikal izpovedi. Vendar ni imel sreče, da bi pregledal račune svoje nekoristnosti. Odkrito rečeno, če govorimo o tem, kako ceni samega sebe, bi se reklo, da še ni zadovoljen in konec. Vendar kako rabiti govoricu, ki bi jo oni razumel.

Zasmejal se je.

- To, sprememba glasu. Pri desetih, enajstih, se je začelo. Meni je bilo kot da bi bil bolan. Kot tista znamenja moje višine na vratih omare. Škoda, da se nov glas ni ustavil na zadnji črti. Višal se je in nižal. Najprej oster, potem težek. Če sem govoril po telefonu, so me spraševali: Kako? Si ti? In ko so mi začeli hvaliti nov mogočen moški glas, mi je prišel iz grla drug glas, enak kot oni moje sestre ali mamin, glas katerekoli ženske v hiši. Tako sem bil, da sem si želel en sam glas, globok ali visok.

- Ura.

- Kaj?

- Je že ura.

Ni imel časa, da bi pogledal na uro. Oba sta obenem vstala molče, ko je ciganka izginila.

- Ona je bila.

Prečkala je sobo kot po prstih in se ni ozrla proti balkonu, z nobeno kretnjo ni pokazala, da ve, da jo nekdo čaka. Nagla in razsvetljena. Pozvanjala je z zapescnicami in ogrlicami. Bosa.

Bila je resnica, je mislil, slišal je bitje srca kot da mu bije v glavi. V resnici je bila najlepša ženska na svetu. Nikdar je ni bil videl. Onemu drugemu pa sta bili dovolj dve minuti, nekaj besed, da je prebredel vse mesto s steklenico šampanjca. Tedaj je skoraj žalosten zaradi ponižanja spoznal, da ni imel sreče, da bi naredil takšno neumnost kot je bila ta.

Počasi se je dvignil, pograbil suknjič in ga razgrnil. Bil je umazan s prahom in bolj zmečkan kot prej. Oba sta obenem vstala.

- Dobro, - je začel in ni vedel, kako bi začel.

Dobro, prej bi mu moral reči, ko je šel proti domu in mu je manjkalo samo dvesto metrov, dobro, suhec, do sem sva prišla. Videl si jo, svetlolaso ciganko, konec. Spanec me zmaguje, ti ostani če hočeš. Saj nimaš kaj početi, imaš srečo, da lahko čakaš vso noč, da ti odpre vrata, jaz ne, jutri vstanem zgodaj in se pripravim za naslednji izpit. Oprosti mi, vendar ciganka, ki ti je privolila v zmenek, ti ne bo odprla. Samo mimo je šla. Ciganska navada. Tukaj v Monserratu se sprehajajo po sobi v ulici Solis. Hodijo celo v spanju. Resno življenje živijo drugje. Za stenami, ki se vidijo. Za tapetami, za zavesami, za rdečimi preprogami. Kaj misliš, zakaj puščajo okna odprta noč

in dan? Ker tukaj ne žive. Ne jedo, se ne oblačijo, ne zbolijo, ne jokajo, ne delajo otrok. Hodijo mimo.

- Dobro...

- Ena minuta je.

Videl ga je, kako je segel z roko v notranji žep in se je ustrašil. Ustrašil se je, da bi ga prosil kaj več kot to, da ga posluša. Nenadoma ga je popadla utrujenost in z utrujenostjo misel na dvesto metrov, ki manjkajo, da bo doma. Zdaj pa ni bil več prepričan.

Oni je potegnil iz žepa nalivno pero.

- Moj naslov in moj telefon - je veselo rekel s peresom v eni roki. - Papir, rabim papir.

Iskal je po vseh žepih.

- Čudno. Vedno imam pri sebi zvešček. Če bi se primerilo kaj važnega, nekaj, kar bi bilo vredno zapisati v praznini mojega bivanja. Do nocoj povsem brez zapiska. Ali ni čudno, da sem pozabil zvešček. Tudi uro sem pustil.

Stoje je bil bolj neroden kot sede, je premišljal, s temi neuravnanimi gibi, z opletajočimi nogami kot dirkač na startu. Nalivno pero je bilo Montblanc in kar sline so se mu nabrale v ustih. Nenavaden okus peresnikov, a tako močan, da se je zaklel, da se bo zadolžil, da si bo mogel kupiti en Montblanc, ko bo diplomiral. Ni vedel, če je bilo pero boljše kot njegov stari Pelikan. Da, bilo je zelo cenjeno. Vendar je bil Montblanc, prav kakor mokasini Guido in človek čuti, da...

- Na, napiši tukaj, - je nestrpno rekel, ko je trgal kos papirja, s katerim je bila zavita steklenica.

Človek čuti, je mislil, ko se je spet povrnil k prejšnji misli, da je popoln bedak. Ali mileje rečeno, da še ni dorasel, da ni naredil zadnjih izpitov, da še ni začel resničnega slavlja.

Cigankin suhec je pisal ves zamišljen.

- Prosim, preberi, - je rekel ponosno, in mu dal papirček.

Pisava je bila velika, jasna, vendar otroška. Kot tista v priročniku prvega razreda osnovne šole.

"V cigankini noči, moji priči", - je bral. Pod tem je bil velikanski krivoljast podpis s starinskimi lepopisnimi okraski, iz katerih je mogel razbrati ime - Pablo. - In v tiskanih črkah naslov in telefon.

- Priča česa?

- Ko se bodo odprla vrata - in je pokazal ciganska vrata, - bom križal cesto. Ko bom križal cesto, bom pustil na tej strani vse, kar sem se naučil. Saj ne služi za nič. Pomagalo mi je samo imeti potrpljenje. Za čakanje takšne noči, takšne ženske. Začetek.

Ponudil mu je roko.

- Hvala! - je rekel in grd obraz, preveč bel, je zardel kot luč v ciganski sobi.

- Ne vem, za kaj... - je odgovoril, osramočeno.

Vendar je stegnil roko in ginjenost onega je za hip okužila tudi njega.

- In zakaj vendar ne?, - se je vprašal. Zakaj ne bi verjel, da bo svetlolasa ciganka odprla vrata, ga sprejela v objem. Da jima je bilo sojeno, da se bosta srečala to noč. Prvi, ki je prišel tako daleč in ona, ki je prišla samo iz te sobe. In da sta morala imeti pričo. Nekoga, ki bi mogel to povedati naprej.

To je bil le trenutek. Potem se je pogumno nasmehnil, ni maral, da bi se opazilo njegovo sočutje, rajši ga je navdušeno pozdravil kot prijatelja, ki je dobil diplomo ali se je poročil.

Potrepljal ga je po rami in rekel:

- Srečo!

In še zadnjikrat, da je bilo slovo popolno, je pogledal proti ciganski sobi. Zgledala je kot gledališče igračk. Lutk, se je popravil.

Zdaj se spominja, po tolikih letih, lutkovnega gledališča v dvorani San Martín, predstave, pri kateri je jokal, ker je še zelo majhen in ni znal drugače izraziti groze pred togimi lutkami z nitkami, ki so jih premikale, z glasovi, ki so jim prihajali iz zaprtih ust, njegov preplah, da bi bili vsi ljudje takšni, privezani in obešeni na odru in bi delali stvari, ki jih nočejo delati in govorili tisto, kar nočejo govorti.

Ciganska soba je lutkovno gledališče, je mislil.

Videl je lutko, oblečeno kot ciganka, pokazala se je na balkonu; z roko, polno žvenketajočih zapestnic pokazala vrata, potem pokazala z roko na prsi, pa se oddaljila v ozadje rdečih tapet. Druga lutka, ona v modrem sukničju in z mokasini Guido in s steklenico šampanjca je malomarno šla čez cesto, se opotekla, ko je stopila na rob pločnika, zgubila ravnotežje, pa se v skoku spet ujela.

Tako smešno je bilo. Romeo in Julija v lutkovem gledališču v Montserrat. S suknjičem na rami, pripravljen na krohot, ju je opazoval.

Prišla je k vratom. Ponoči je res lepa, je mislil. Morda je upanje dalo obrazu ta lesk, to penasto zlato. Celo tovariš s praga je bil videti manj neroden, kot da se je ob prehodu ceste utrdil. Nista se objela. Skupaj sta vstopila. Lepo složno. Vrata so se neverjetno mehko zaprla.

Pogledal je na uro. Dvanajst in tri minute. Kakšna točnost, se je nasmehnil. In zanj, kako pozno. Kakšno zgubljanje časa. Kako lahko. Toda kako se je motil o nedosegljivi ciganki, o neumnem suhcu. Kako dobra noč. Tako dobro se je počutil. Isti občutek svobode, olajšanja, osuplosti, kot takrat, ko so mu dali oceno po izpitu, ko ni verjel, da bo izdelal, pa je bilo odlično.

Škoda, da bi zdaj šel, v takšni noči kot je ta.

Takrat se je zgodilo. Ciganke v trenutku v sobi, vrtnec kril, ogrinjal, spuščениh kit, kup žensk, ki so se noro vrtele v rdeči luči, prestrašene, tihe.

Pojav cigank, vseh skupaj, ga je vrgel na pločnik. Tišina ga je prestrašila. Niti med seboj niso govorile, slišalo se je samo žvenketanje zapestnic, ki so se v zraku zaletavale.

Nekaj trenutkov za tem se je soba izpraznila, gledal je, s suknjičem čez ramo, napeto pričakujoč, hišna vrata.

Oni bi moral priti ven. Kmalu. Nekaj se je tam notri zgodilo in nič dobrega, med cigankami v neredu. A kaj?

Nekaj naravnega, je mislil. Ni se igrati s ciganko. Ne moreš kar tako, igraje, stopiti v hišo, ki je za pročeljem, v življenje, ki je zadaj, bolj daleč, popolnoma temno. Odkrili so ju, je mislil. Vrgli ga bodo na cesto, pretepenega. Oropanega, če je imel denar pri sebi. Nihče ni prišel ven. Opazil je, da že dolgo stoji na nasprotnem pločniku, prepoten in premražen od utrujenosti. Spet je pogledal na uro. Dvajset minut. Precej časa v takšnem stanju. Vprašal se je, če bi ne bilo treba stopiti čez cesto in potrkat na vrata.

Ne, si je rekel. Ne bo se vtikaval, ni bila njegova stvar, on je imel druge reči, dekle, izpite, omizje v Berni, prijatelje od nekdaj, dom od nekdaj, mater, ki skrbi še vedno in pred seboj toliko noči in ulic, ki jih mora križati, tisočkrat bolj važne kot ta, in predvsem njegove.

Kajti o nečem je bil prepričan. Da ni imel in da nima pravice živeti v prehodu in kljub nekaterim slučajnim podrobnostim kot so mokasini, peresniki, način pogovora, prihajata iz dveh zelo različnih svetov. Končno je oni, ki je bil zmenjen s svetlolaso ciganko, bil nekakšen skinhead, odločen, da se bo omamil, ne s pivom, drogo, krinko in barvo, ampak s cigansko zgodbo.

In zatrjujoč si "ne, jaz nikdar, moral bi biti nor" je šel čez cesto in potrkal na vrata. Najprej je pobutal s pestjo, potem je butal z nogami, z vsem telesom, pa vpil, naj mu odprejo ali pa bo šel na policijo, saj postaja je dve ulici naprej.

Vrata so se odprla. Vrgel se je nazaj, brez sape. Hodnik je bil črn kot noč. Bil je poln divjega duha, smrada, žaltave masti, mokrih kož.

Videl ga je, stal je tam zadaj, miren. Mislil je: sreča, nič mu niso napravili, čudež, pravočasno sem prišel. V veselju, da je njega našel, ni videl nje. Zagledal jo je šele, ko je prišel že do konca hodnika.

Bila je na tleh in kot da spi. Oni je stal s steklenico šampanjca v roki, jo gledal zdaleč kot da jo čuva, ko spi. Oba je obkrožala gruča nepremičnih cigank. Samo ena, najstarejša, je klečala in s tenkim robčkom poskušala ustaviti kri, ki je pokrivala obraz svetlolasi ciganki kot gost rdeč pajčolan.

Kaj se je zgodilo?

Stara ciganka je dvignila glavo. Usta je imela stisnjena, oči polne sovraštva.

– Odvedi ga. Odvedi svojega brata. Odvedi ga zdaj.

Kaj se je zgodilo?

– Odvedi.

Kaj je bilo, kaj se je zgodilo? Kaj se je zgodilo dekletu, kaj so ji storili, je vpraševal in niso mu odgovorili. Vendar ko se je hotel približati, so se ciganke postavile predenj, stena sovražnih in mutastih cigank.

Uprl se jim je. Čutil je ogorčenje, ki mu je vrelo iz notranjosti kot dekletova kri, rdeča, topla, slepeča. Ne, ne bo šel kar tako, treba je poklicati bolnico, iskati zdravnika; če jo pustijo ležati na tleh, lahko umre. Lahko tudi umre, jim je vpil.

– Ne boš klical. Pojdi. Odidita oba od tukaj, – je rekla stara ciganka in slišati je bila zelo utrujena.

Vendar je bilo to povelje. Nič se ni dalo napraviti z odločnimi cigankami. Pač pa zunaj. Zunaj na cesti bo premislil, kaj. Zunaj, dvesto metrov naprej, doma, se bo spomnil česa boljšega kot žaliti in zmerjati. Tam ima telefon, gotovo je kakšna številka za slučaj...

– Bila je nezgoda.

Ni on tega rekel. Oni drugi je rekel. Obrnil se je in začudeno pogledal bel obraz, ki se je smehljal v prazno.

– Kaj?

Stara ciganka je pljunila. Pljunila je na tla, na eno stran, ne da bi se dvignila.

– Se ni posrečilo, – je rekel suhec.

Slišal je ta mirni glas nekoga, ki se je vdal, da je nekaj slabo izpadlo, slišal, ker ni razumel, kaj je bilo slabo, samo grozo teh besed "se ni posrečilo" na obrazu, polnem krvi svetlolase ciganke.

Se je ponesrečilo, je ponavljal. Ni se jasno spominjal. Bilo je zelo temno. Nek moški je vstopil in ga zagrabil za roko. Ustrašil se je, uganil je, da ga mož namerava udariti, dvignil je steklenico in takrat, je rekel, se je dekle postavilo vmes.

– Tukaj ni moškega, je rekla stara ciganka.

– Laže, ne verjemi ji. Bil je en moški.

– Tukaj ni moškega. Ta je bil.

Kako dolga noč, je mislil.

Najrajši bi se vrgal na tla, poleg ciganke, zaspal s pokritim obrazom, dokler se ne bi zdanilo, do tiste ure, ko začno avtobusi voziti po cesti, ko začno ciganke hoditi po sobi, on hoditi čez Solis proti fakulteti, z ohromelimi živci zaradi izpita, ki ga čaka, vendar bi šel k izpitu, enemu od zadnjih, ki ga čakajo pred diplomo, ko bo začel življenje brez izpitov. A ne.

Manjka mu še dvesto metrov. Ni imel sreče, da bi lahko zdaj zapustil sam sebe.

Brez besede je porinil onega proti vratom. Ciganke so se strnile nad najstarejšo in najmlajšo kot ena sama mesena roža. S ceste jih je bilo slišati, kako so jokale.

– Ponesrečilo se je. Kaj je treba napraviti, kadar se nekaj ponesreči? – je vzdihoval iskalec noči z isto nedolžno svežino kot je vprašal, koliko je ura, z isto osuplostjo, silno in trenutno,

ko je spoznal, koliko časa mu manjka do izpolnjenja usodnega srečanja s svetlolaso ciganko.

- Kaj je treba storiti?

Rad bi mu dal udaren odgovor. Razbil bi mu obraz, nič drugega. A oblekel je suknjič in porinil pesti v žepe.

- Ne vem.

In je začel hoditi.

Deset let pozneje še vedno ni vedel.

Preden je sedel na prag, da bi gledal sobo cigank, plakat z razglasom dražbe, je mislil, da mu manjka samo dvesto metrov. Ne ena zgubljena noč. Noč, ki o njej ni pripovedoval. Tudi o dneh, ki so bili potem, ne. O mesecih, ko je čakal, da bi videl ciganko na balkonu, na cesti, iskal jo je med vsemi cigankami, ki jih je srečeval v mestu, kot da je mesto ena sama soba, dokler slika ni zbledela in zdaj bi je že gotovo ne spoznal med drugimi svetlolasimi ženskami.

Ni vedel, a dobro se je spomnil. Spominja se, da je prišel domov, da je prijel telefon in je hotel klicati policijo in obvestiti, da je na ulici Solis številka ta in ta nekdo ranjen, ko se je spomnil na staro ciganko.

Mislil je, kakor ona, da se ljubezen in smrt morata varovati pred vdorom tujih oči, ostati morata čisti v svoji neizogibni temi. Mislil je, da so prav delale ciganke, ki so imele odprto okno sobe, kjer je življenje samó potekalo. In je obesil slušalko.

Kar se tiče onega, ga ni več videl. Buenos Aires je velik, slučajev je zelo malo, strgal je papir z naslovom in naivnim posvetilom "Moji priči", da bi ga ne zamikalo, da bi ga iskal, da bi se ne priznal za sokrivca. In zdaj se spominja nanj z bolečo otožnostjo, umazano s sramoto. Kot dvojnik njegovega značaja, ki čaka na kateremkoli vogalu. Kot da sta prej, preden sta se ločila, preden ga je vrgel na cesto in v prezir, enako sanjarila. Želela morda isto lepoto in doživetje, ki se obljublja in se izmika vsak dan. Nekaj, kar je vredno zapisati v začetku te plehke zrelosti, brez dolžnih izpitov, brez cigank, v tej toploti in v tej trudnosti. A kaj? Kaj sta imela v resnici skupega?

- Spremembo glasu, - je rekel glasno, z glasom, ki ga je slišal v cigankini noči.

Žalosten glas zaradi ciganke, ker ni vedel, kaj je treba narediti, če potečejo stvari drugače, kot si jih videl v sanjah, potečejo, minejo v sobi, ki je zaprta tvojemu spoznanju, ker gledaš z druge strani ceste. Žalosten glas zaradi tako kratke noči in on tako mlad, pa se odloča, kakšen glas bo imel odslej.

-Prav, - je rekla mati, ko je zaprepaščena poslušala zgodbo izpred desetih let. - Zamenjan glas, Prav.

- Ne vem, - je rekel

In v resnici ni vedel, če je želel spremembo za vedno.

VLADY KOCIANCICH se je rodila v Buenos Airesu leta 1941. Njen rod po očetu izhaja iz Slovenije. Študirala je jezikoslovje in angleščino skupaj s pisateljem Jorge Luis Borges. Delala je kot novinarka, literarni kritik in prevajalka. V vseh njenih knjigah opazamo vpliv potovanj, občudovanje anglosaksonske literature in poseben prikaz mesta Buenos Aires. Njene knjige so prevedene v razne jezike.

Izdala je več knjig: *La octava maravilla* (1982), *Ultimos días de William Shakespeare* (1984), *Abisinia* (1985), *Los bajos del temor* (1992), za katero je dobila nagrado Sigfrido Radaelli, *El templo de las mujeres* (1996), knjige zgodb *Coraje* (1971) in *Todos los caminos* (1990), za katero je dobila nagrado Torrente Ballester v Španiji. Leta 1988 je dobila nagrado Jorge Luis Borges, iz Državnega umetniškega fonda. *Cuando leas esta carta* je njena zadnja knjiga zgodb. Zdaj piše knjigo razprav in nov roman.

Cigankina noč je vzeta iz njene zadnje knjige, *Cuando leas esta carta*.

PISMA ZA ZGODOVINO

Pod to rubriko začena Meddobje objavljati korespondenco nekaterih za slovensko diasporo pomembnih osebnosti iz prvih let našega izseljenstva. Izbrali smo taka pisma, ki vsebujejo za tista obdobja aktualno tematiko in v katerih avtorji razpravljajo o večkrat polemičnih vprašanjih na področjih politike, kulture ali popolnoma eksistenčnih problemov. Njihova mnenja, zapisana v zaupnih prijateljskih pismih, so torej popolnoma subjektivnega značaja in je treba razumeti nekatere ostrine in ironije kot odkritosrčnost in značajska posebnost avtorjev.

Uredništvo Meddobja je prepričano, da je obelodanjenje teh dokumentov po štiri ali petdesetletnem obdobju ne le primerno kot instrument za osvetlitev nejasnih točk naše polpretekle zgodovine, ampak v precejšnji meri pripomore k razumevanju osebnih, ali bolje rečeno človeških nagibov in teženj ljudi, ki so v tej dobi prispevali svoj delež pri oblikovanju slovenske kulture v zdomstvu.

V tej številki pričenjamo z objavo pism enega naših največjih kulturnikov Ruda Jurčeca svojemu prijatelju Adu Zobru. Jurček je poznal Ada Zobra še iz Ljubljane, ko sta se oba ukvarjala z žurnalizmom. Ado Zober je že pred mnogimi leti v stari Jugoslaviji dal spremeniti svoj priimek in ime iz Rudolf Zitterschlager v Adolf Zober, ker je bil zaveden Slovenec in sodelavec na različnih področjih politike uradnega katoliškega tabora. Med vojno je nemški gestapo Zobra aretiral maja 1941 in zaprl za mesec dni, nato pa spet oktobra 1944 do nemške kapitulacije. Po vojni sta se z Jurčecem našla v Rimu, kjer je Zober deloval v vodstvu slovenske emigrantske pisarne na via dei Colli, in sta to njuno prijateljstvo ohranila in ga poglobila s skoraj intimno miselno in politično opredelitvijo. V Buenos Airesu je Zober takoj po prihodu sodeloval pri organiziranju nove naseljske skupnosti, a se je kmalu preselil na ponujeno mesto pri petrolejski firmi Shell v Comodoro Rivadavia v Patagoniji, kjer je že delala večja skupina rojakov. Večina pism, ki mu jih pošilja Ruda Jurček, je bila poslana v to daljno puščavsko naselje v letih 1947-50.

V drugem delu pa objavljamo izmenjavo pism med dr. Vinko Brunonom in Rudo Jurčecem, kjer se tematika nanaša na začetke dejavnosti v Slovenski kulturni akciji.

RUDA JURČEC - ADU ZOBRO (1947-1950)

Rim, dne 27. september 1947

(to pismo je poslal Jurček iz Rima Adu Zobru,
ki se je takrat že naselil v Argentini)

Dragi Ado,

prav lepo se Ti zahvaljujem za Tvoje pismo, ko mi izrekaš sožalje ob smrti moje mame. Vidim, da se je doli to hitreje

izvedelo in mi je bil zato tem bolj drag prijateljski glas od tam, če ga je že tukaj bilo malo manj.

Tukaj se je zdaj te dni zelo izpraznilo in izgleda, da se bo v začetku novembra znašlo v Bs. As. vse tisto, kar je bilo tukaj slovenskega. Prof. Remec je med tem že moral priti tje doli, pa tudi generali in slični so najbrž že na varnem. Predvčerajšnjim je še M.⁽¹⁾ odpotoval v USA; gospa je ostala še tukaj in odšla v Vicarello, kjer bo počakala, kako bo M. tam zanjo kaj uredil. Kajti ga. je seveda le zelo nerada sama ostala in si želi čimprej za svojim soprogom.

V ponedeljek zvečer je pa odšel s postaje Prenestine dolg vlak živinskih vozov v Bagnoli⁽²⁾ pri Napolju. Največ vagonov je bilo Slovencev, le dva vagona Srbov in nekaj vagonov Ukrajincev, zadnji vagon pa je bil spet poln Slovencev, tudi Cuderman je bil baje med potniki, dasi ga nisem nikjer na peronu videl. Najbrž si je "nabral" toliko robe, da je kar v vagonu ostal na svojih kovčegih; Miloš⁽³⁾ in vsi drugi so šli tje doli, polni strahu pred taboriščem, kjer je nad 5000 takih, ki čakajo na odvoz: baje so še Kitajci in črnci med njimi tam. Boje se seveda tatov, pa se bodo že tako oganizirali, da jim ne bodo mogli drugi blizu.

Na vlak je prišel tudi S., od vseh najbolj "trd"; toda kmalu nato se je v vagonu s svojima svakoma tako sprl, da je bil na mah trezen in potem je po peronu vsakemu pravil, da bo prvo, kar bo tam doli storil, oba "zaklal". Odvoz vlaka je prišel dirigirat sam Findlay,⁽⁴⁾ ki je bil presenečen, da je šlo s Slovenci tako v redu in miru; drugi dan je M. omenil, kako vesel da je delovanja naših pisarn, itd. Miloš se je odpeljal kar tako "tje v en dan" bi mi rekli; že drugič so mu vožnjo odklonili, toda Findlay je akt vtaknil nekam v miznico in M. obljubil, da ga bo dal naprej v obravnavo, ko bo Miloš že na širokem morju. Če se pa potem ugotovi da Miloš ni bil "eligible", potem bo pa pač Miloš "plačal" 200 dolarjev IRO, kadar bo mogel. – Silno so se proti Milošu vrgli v tej stvari stražarji, ki so Roycea nahujskali v tej smeri. Na kolodvor so prišli kontrolirat, če bo Miloš res šel in so se izražali, da v Napoliju na ladjo le ne bo prišel, M. je pred odhodom rekel, da ne verjame, da bi jim to uspelo.

Če bi pa Miloša res izintrigirali, tedaj bo verjetno skušal priti na tisto ladjo, s katero bom jaz odpotoval; ne vem, če bo lahko, ker so baje ladje do sredine februarja drugega leta že razprodane; v Genovi pa je laže in se že kaj dobi, ker v

zadnjem trenutku kdo ne more odpotovati in potem vozovnico proda.

Iz domovine pa se sedaj težko kaj izve, kar so titovci mejo tik pri Trstu zaprli. Baje se doma širi propaganda, da bodo sedaj vse begunce iz Italije dobili domov zaradi določb mirovne pogodbe. Tukaj govore, da italijanske oblasti ne bodo grdo postopale z nami; le nekatere, ki jih imajo po svoji strani zabeležene, bodo izgnali. Dosedaj je dobil tako povelje, da mora v 30 dneh zapustiti Italijo, samo Černe; če sam ne zapusti, ga bodo zaprli in odgnali na jugoslov. mejo. Vendar njega ženejo ne zaradi pol. očitkov ampak ker jim dela konkurencu na Colonna.⁽⁵⁾

Tako sem Ti nekaj napisal, upam pa, da se vidimo kaj kmalu, če Bog da srečo. Lep pozdrav.

Ruda.

OPOMBE: 1. Miha Krek.

2. begunsko taborišče kjer so se zbirali potniki za Argentino.

3. Miloš Stare.

4. polkovnik Findlay je bil šef IRO (Internacional Refugee Organization)

5. Piazza Colonna v Rimu, kjer je bil center denarne črne borze.

Ruda Jurčec

Ado Zober

Buenos Aires, dne 29 aprila 1949

*(to pismo, kakor tudi vsa naslednja, je pisal Jurčec iz Buenos Airesa
Adu Zobru v Comodoro Rivadavia, kamor se je ta preselil)*

Dragi Ado,

prav lepa hvala za Tvoji pismi. Le čudno se mi zdi, zakaj si tako melanholičen, saj še nisi imel časa in prilike zabubiti se v knjige, dasi jih boš najbrž moral kmalu poklicati na pomoč, če se že ne boš raje odločil objemati ali "whiskijevih" steklenic ali pa kaj bolj mehko oblikovanega. Toda saj sta zdaj celo dva, ki si v Buenos Airesu nista izbrala in odnesla tistega, kar bi melanholijo prekinilo s "kuhlami" ali pa s šivankami za krpanje nogavic. – Zato pa najbrž ne bo ostalo drugega ko dolge cigare med zobe, grenko pijačo predse in prikrito skrb, kako mošnjiček primerno napihniti. Pa misli, da se slednje v tem svetu tu in tam pri Vas najbolj spleča. Ker to kaže tudi pri Vas, se vsekakor več ko dovolj spleča biti tam.

Tukaj je sedaj ta teden prišlo do pomembnejših dogodkov. "Unión Eslava"⁽¹⁾ je razpuščena in z njo so po dekretih ukaza o razpustu postavljeni pod progon ne samo društva, vključena v to zvezo, ampak tudi posamezniki, ki so bili kdaj s temi ljudmi v zvezi. V ponedeljek zvečer je izšel dekret, v torek zjutraj pa so že zaplenili prostore vseh levičarskih društev in to je doletelo tudi "Samopomoč", ker sedaj silno jamrajo, zakaj niso nam dali vsega; seveda je prepozno. Bili pa so sami silno čudni, in nazadnje ne veš, kdo je bil tam gospodar. Gotovo je le to, da so bili zelo, zelo minirani.

Za naprej je gotovo to, da bodo vsi tisti naši, ki niso člani našega društva na Víctor Martínez 50, proglašeni za "vogelfrei"⁽²⁾. Imam dovolj razlogov, da lahko to povdarim. (Saj se je celo zgodilo, da je te dni ležal na notranjem ministrstvu akt, da je tudi Janez Hladnik komunist in to ne samo tukaj v Argentini, ampak da je bil že to doma v Sloveniji. Silno je moledoval nato pri raznih ljudeh, da naj podado izjave v nasprotnem smislu, toda le malo jih je prejel – tako se mi zdi. Sedaj mu je kardinal Copello sporočil, da je zadeva urejena, toda za naprej mu priporoča, da naj se več toliko javno ne udejstvuje in da naj se pomakne v zatišje. Mislim, da je na ta način že propadel kot kandidat za župnika v Lanusu.) Med starimi Slovenci je sedaj silna zmeda in na Veliko noč jih je že mnogo prišlo k naši maši na Belgrano, Ferfolja je bil med prvimi takoj za zastavo, ki so jo prinesli na procesijo.

Seveda bo v nekem oziru sedaj Víctor Martínez cvetel v neko "konjunkturo". Ne vem, kdo bo imel od tega največ koristi; liberalci že letajo okoli "samopomoči" in se ponujajo, da bi lahko vse rešili, najbrž sebi v korist. – Iz USA nimam še nobene odgovora; sicer pa sem sam poprej zelo dolgo čakal. Za Veliko noč sem seveda poslal čestitke in bogve če bo Godina le zmogel tistih nekaj reglementarnih vrstic.

Kako pa kaj z listom – ali ga prejemaš. Ali ima društvo tam svoj pododsek. Menim, da bi lahko tam reguliral tudi Ti svoje stike s to korporacijo. Menim, da je zelo pametno!

Kadar boš poslal tiste pese, stori potom gira in ne navadno v priporočenem pismu; je le bolj umestno. Lepo Tebe in druge pozdravlja.

Ruda.

OPOMBE: 1. Društvo predvojnih jugoslovanskih imigrantov.
2. pregnanci.

Bs. As. dne 7. junija 1950

Dragi Ado,

Koncert ge. Golobove je mimo; včeraj je bila kritika v "Prensi", danes pa v "Freie Presse"; obe sta zelo dobri. Za druge kritike še ne vem, ker ne morem iskati po vseh listih, vendar bo "Svob. Slov." prinesla vse vsaj v izvlečku. – Bil si na koncertu v Rimu, ki je bil v tisti dvorani mednarodnih koncertov. Meni se je zdelo, da je bila tam ga. v boljši formi, ali pa je bila akustika v tukajšnjem gledališču tako spremenjena. Poznalo se ji je, da je bila silno nervozna; seveda je bilo za ta koncert postavljeno vse na kocko – in to se je v prvem delu koncerta poznalo, dasi je ga. že tolikokrat nastopila v gledališčih in po raznih odrih. – Udeležba premajhna, zlasti s strani slovenskih gobcev, ki bi z drugo organizacijo lahko dvorano vsaj do polovice napolnili. Toda mnenje je bilo, da je vse eno, ali pridejo "kranjci" ali ne; saj jim gre tako samo za to, da bi poslušali "Čej so tiste stazice..." in drugo tako bažo, ki pa za mednarodno kvaliteto podajanja ni primerna...Pa bi tudi na navzoče Argentinec čisto drugače vplivalo, ako bi bila dvorana dovolj zasedena. Gledališče ima 800 sedežev; vseh nas je bilo nekaj nad 200. – Lepa ekstravaganca: ata Remec so bili z Lado v ospredju parteja na dostojnem mestu, Bara pa je šla in kupila

vstopnico na skrajni levici galerije in njen samotni plosk tam gori je še posebno zanimivo vplival. Čudno, da je ni bilo strah same v tistih višinah...

Nama z ženo je uspelo spraviti v teater nekaj odločilnih osebnosti; njih sodba o umetnosti ge. Golobove je nad vse lepa in tudi iskrena. Kritika v "Prensi" je resničen izraz kvalitete podanega...Le vsi so silno obžalovali njen nemogoč fizičen nastop. Z ženo sva ji sugerirala, da naj nastopi zelo lepo oblečena in s čim več nakita (ponudila sva ji vse, kar bi hotela iz trgovine) pa je trdovratno odklonila in še k frizerju ni hotela iti. Tako je bil vtis s te strani porazen, toda ga. meni, da je to zanjo kot umetnico pač vseeno, ker ne nastopa v opereti, ampak na koncertu klasičnih mojstrov. Toda seveda je to zgrešeno in tako je bila sodba o njeni obleki in frizuri med drugim taka: obleka, kakor na pogrebu, glava in lasje pa kakor kup repe...Korak tak, kakor da vsak hip skup pada...Ljudje v dvorani so tudi to razumeli, toda neka dama je to karakterizirala takole: v skromnosti zunanje pojave je pač pokazala to, kar je...In to je seveda krivično, toda pri criollih kaj hitro rečeno in tega je škoda.

Pianist in njegov spremljevalec sta bila v predpisanih oblekah, Osana celo v odličnem fraku. Končno to tudi toliko ne stane, ker si lahko vse take stvari tukaj za razmeroma majhen denar za en večer izposodiš. Celo najkvalitetnejšo kožuho... Toda ne: kaj hočeš, to je pač produkt splašenosti in pa privzete gorenjske trmoglavnosti...Iz obojega se rode potem težave, ki niso razlog za tragedijo, ampak kvečjemu za žegen s palico. Toda za to v Buenos Airesu ni več časa in tudi ne več pravega življenskega soka. Palica ima svojo pravo vrednost, kadar pri udarcu kar zažviga in zapoje, pa oboje: rit in zrak v svetovju, ki nas obdaja. Pa je oboje že pretrdo, kaj hočemo. Potem pa jamramo in tarnamo, da je vse proti nam; tragedije, ki so obsojene, da ne bodo nikdar igrane.

Vidiš, da sem hud in oster in zato gorje, ako bi to kdaj le malo hotel kak naš zasoplejenec krojiti zase. Zato vedi, da sem tako nazoren, da boš imel čim bolj točno sliko o tem in drugem, kar je tukaj v nas in okoli nas...Nada más.⁽¹⁾

Sedaj se bo začel za go. drugi del pohoda: priti do dela in nato do karijere, ki jo zasluži. Menim, da sedaj ne bo več tako neznansko hudo, ker je bil na vidnem mestu dr. Milan⁽²⁾, ki je tako močan, da lahko marsikaj doseže. Le če ne bo spet

kakih takih nastopov čisto zunanjega pomanjkanja takta in nastopa; toda to so stvari bodočnosti in pri tem je tukaj v rokah "kizmeta", ki bo storil svoje.

Omenjaš nekaj notr. politiko; menim, da se tukaj v tem delu sveta ne bo kaj prida spreminjalo vsaj do izbruha tretje vojne. Na vodstvu bo tisti, ki bo preganjal rdeče in pripravljal notr. in zunanjo obrambo. Menim, da imajo sed. ljudje v tem smislu največ kart v svojih rokah. V vsem pa se moramo zavedati, da smo v Juž. Am.; zakon tukajšnjega zaporedja pa še vedno premalo poznamo, zato mogoče tudi sam nimam prav. Toda zdi se mi, da je najboljša, ako se uravnavamo nekako na to mero.

Torej: čuvaj vsebino pred pigmejci
Tebi pa lep pozdrav

Ruda.

OPOMBE: 1. nič več.

2. dr. Milan Stojadinovič, bivši jugoslovanski predsednik, ki je tudi živel v Buenos Airesu.

Buenos Aires, dne 12. junija 1950

Dragi Ado,

O koncertu je izšla kritika v "Prensi" in v "Freie Presse". Vsekakor je najboljša v "Prensi" in tam tudi največ zaleže. Sedaj pač delata z Milošem naprej, da to kritiko kar najbolj uveljavita. – Na vrsto pridejo sedaj koncertne in teatarske agencije in ima Miloš čisto prav, da je kritika v "Prensi" gotovo 10.000 pesov vredna, samo vnovčiti jo je sedaj treba znati. – Pa meni, da se bodo znali obrniti – in to jim tudi iz vsega srca želim.

V soboto je bil Adamič pri nas v trgovini in je kar brez sape povedal, da so "županovi" nazadnje vendarle odšli drugam stanovat. Bili smo veseli še celo mi, ker sedaj ne bo več treba poslušati tistih km storij o tem, kako šo se prepirali in pretrepali. Kajti sicer so zamerili, ako se nisi z njimi jezil na one županove; olajšani so oni in mi bomo nekoliko spočili svoja useša. Govorili so samo še o tem; ker jih sedaj ne bo več, ne vem, kak predmet si bodo sedaj izbrali za masažo svojih (in drugih) živcev.

Kadar boš pa kaj pri volji, pa piši; seveda ne maram s to vsiljivostjo motiti preblaženega ravnovesja, ki vlada tam okoli Vas v tistem dnevnem miru in nikdar prekinjenem pravilnem zaporedju vseh dnevnih potez in obrokov. Včasih Te zavidam za te vrste življenje; to pa sem omenil zato, ker najbrž Ti mene zavidaš za življenje v Bs. Airesu. In to sva "kvit".

Lepe pozdrave Vilku in Tebi,

Ruda.

Buenos Aires, dne 22. junija 1950

Dragi Ado,

Hitim, ker sem se pravkar spomnil, da Ti še nisem pisal; menil sem, da je bila v torek nedelja in tako sem mislil, da Te pismo z usodno številko še pravočasno ujame. Toda kakor vidim, bo najbrž šele v soboto pri Tebi. Pa nič zato; ako bo kaj, Te bo seveda zadela brzojavka v sredino Tvojega čustvovanja.

Sicer imamo tukaj bolj malo novic. Snoči se je iz Misionesa vrnil dr. Novačan. Osrečil nas je z nakupom chacre – seveda zase – in sicer je kupil 25 ha. zemlje z nekaj lesenimi galponi za bivališče: sobe brez stropa, med hlodi pa so roko debele špranje, da lahko gleda noč in dan naravnost na cesto, čakajoč redkega potnika, ki bo koračil tam mimo. Za chacro je dal 19 tisoč pesov, tako pravi on. – Govori silno glasno o tem, kako je vesel, da odhaja iz tega mesta, kajti zrak je tam čudovit in spi se tam spi...kakor da mu ni bilo dovolj spanja tukaj, ko ni božji dan ničesar delal. Vem, da vpije tako glasno o vsem, da bi svojo lastno negotovost prepil; kajti gotovo je poln strahu, da ga je najbrž zelo polomil. – Sam sodim, da se je tokrat hudo prenagil: stara človeka, da bosta šla obdelovat posestvo s 25 ha.; on sicer pravi, da ne bo treba delati, ker vse kar samo raste in rodi, ob žetvi Ti prinesejo denar kar v hišo in si sadeže sami pobero, itd. še krave pridejo dvakrat na dan same k hiši, da se dajo pomolsti, potem pa se gredo naprej past in kar same napajat, še to čudo, krave nimajo tam nobenih rogov...Upajmo, da bo vse to res, torej pravi eldorado. Le kaj bo v tisti silni samoti; od časa do časa se bosta pač

z družico tako skregala, da bodo trami rohneli; razen če ne bodo trami užaljeni, da bo v glasu takih samotarcev tako malo sape.

Madame^{m)} pa je na žalost hudo bolna in kar leži. Res težka je ta borba in kar hudo je človeku, ko vidi, da se na eno osebo zliva toliko tragedije; jaz bi obupal, razen ako bi imel v sebi neko čudno naravo, ki bi izzivala take situacije, v kateri bi bil z veseljem tragični junak. Res sam nisem za kaj takega in tako me resnično boli, ko vidim, koliko gorja se zliva samo na nekatere. Le to ne vem, zakaj se vendar nikdo ne zave poprej, predno pride tak val trpljenja in nesreče. Vsak ima na sebi ravno toliko gorja, kolikor ga more prenesti, torej imaš v sebi tudi toliko balzamov, da jih lahko prenašaš – in slednje me tudi v tem slučaju tolaži, ker menim, da sredstva najbrž le ne bodo tako tesna.

Sedaj pa moram hiteti, da odam tako, da bo še pred peto uro na moji lokalni pošti; po peti uri prazni vreče in odnaša na glavno pošto. Hvala za Vilkove pozdrave, ki mu jih seveda vračam vsaj v taki meri, da se me mora tudi sam spomniti s prav tako lepimi željami. – Zdi se mi, da Viv. že odšel. Ko sem ga prvič videl, sem se njegovega bleska v tistih očeh prestrašil; ko sem ga videl nato drugič, so bile oči prazne in v gestah manj histerije. – Prišel je najbrž na pravi kraj in v pravi misiji.

Lepo pozdravlja

Ruda.

OPOMBE: 1. operna pevka Franca Golob, dobra prijateljica in kasnejša žena Miloša Stareta.

Buenos Aires, dne 29. junija 1950

Dragi Ado,

hvala za pismo, ki sem ga včeraj prejel. Novic pa Ti bom kar nekaj nadrobil:

1. Bojan Ribnikar se odpravlja v USA in sicer – tako se govori – na poziv Mihe Kreka; marsikdo je zaradi tega prizadet. Liberalci seveda to dejstvo še napihujejo, ker se tako ob Miho postavlja liberalec kot njegov glavni "tajnik" ali nekaj takega. Oboje v sijaju tistega, kar je bilo leta 1918, ko je bil dr. Korošec

predsednik, dr. Žerjav pa njegov tajnik. – Upamo, da poslej ne bo novi žerjav sledil poletom svojega prednika. Toda s tem se gotovo računa, v prvi vrsti pa Bojan, ki vidno blesti od zadovoljstva.

V ta namen bodo imeli slovenski liberalci nekaj takega kot univerzalni slovenski liberalni kongres dne 9. julija tukaj v Buenos Airesu. Pripravljali so vse to s sijajno "tajnostjo" in zato Ti seveda lahko že o tem pišem s precejšnjo prehodno dobo, ali ne. Popolnoma nič pa ni bil informiran o vsem tem dr. Novačan, ki je kar bledele v svoji pomembnosti, ko je moral od mene izvedeti o pripravah za "kongres". Zdi se mi, da se ga hočejo kar odločno otresti in zato sem kar zadovoljen, da sem ga lahko nekoliko "informiral".

2. na kongresu mislijo potrditi ing. Bevca kot predsednika stranke, toda ves novi izvršni odbor bo obstojal samo iz članov, ki žive v Buenos Airesu. Tako bodo lahko vsi člani tega odbora, tudi dr. Zorec. Predsednik Bevc v USA bo imel vse lastnosti svoje pozicije, toda kar bo hotel storiti, bo moral delati po odobrenju odtod. – Med tem se Žitnik trudi ugotoviti tisti trenutek, kdaj bodo gospodje v Washingtonu uvideli, da je treba njega poklicati v USA. – Govore tudi, da bodo po tem kongresu lib. spremenili svojo garnituro v Narodnem odboru; katastrofa bo popolna, ako Zorec ne zleze v ta odbor.

3. madame je še vedno zelo bolna in leži. Res tragedija: sedaj bi bilo treba izrabljati uspeh koncerta, pa bedna situacija. – Upam, da v bistvu vse najbrž ni tako hudo zamotano, ker je Miloš še kar dovolj brezbrizen; ali pa je vsega tega že tako navajen (ali pa še česa hujšega), da je že dovolj za vse to – ali pa še kaj drugega – dovolj streniran. V bistvu pa se mi še vedno smili.

4. naslova dra. Novačana pa Ti še ne morem poslati, ker se mi ne zdi primerno, da bi ga vprašal, kakšen bo njegov naslov v Misionesu. Mož namreč sedaj sopiha od jeze, da se je zaletel in to kupil tam gori; kajti sedaj narašča veleaktualnost vseh velikih Slovencev – in kdo ne spada med nje – in njega tira usoda tje gori v puščavo. – Ne upam mu pa ničesar svetovati, ker bi potem hitro pograbil mene za besedo in me obvezal, da ga izvlečem iz stiske v smislu ev. svojega več ali manj pametnega nasveta. – Menim pa, da je dolžnost njegovih lib. prijateljev, da se vendarle spomnijo, da je on edini liberalni politik v emigraciji, ki je bil doma narodni poslanec.

Torej lepa hvala za pozdrave Vilku⁽¹⁾, Ti boš pa mislim kaj kmalu odgovoril. Od mene lahko sicer pričakuješ prih. pošto šele okoli 10. julija – res kar zelo odkrito povedano, ali ne – pa vem, da mi takih stvari ne zameriš.

Dobro se imej

Ruda

NB.: Ali Ti ime: dr. Bitenc Boris kaj pove?

in arh. Loos?

OPOMBE: 1. Vilko Cuderman.

Buenos Aires, dne 13. julija 1950

Dragi Ado,

hvala lepa za Tvoje pismo; mislil sem, da bom lahko odgovoril kaj obširneje, pa na žalost danes ne morem. Menil sem, da bom imel več časa popoldne, pa so mi telefonirali, da je ob pol petih pogreb sodnika Rezelja, ki je včeraj popoldne umrl, zadet od kapi. Bil je član starešinstva.

Sicer pa bom najbrž lažje prihodnjič kaj bolj obsežen, ker bom do tedaj izvedel, kako je potekel liberalni kongres. Novačana ni bilo do danes od nedelje nič k meni, da bi se kaj izklepetal. Izgleda, da so mu dali kak tak nagobčnik, ki bi bil dovolj močan; seveda ne bo, ker bo že enkrat spet kaj jezen nanje in bo vse povedal.

Dobro se imej; pišem pa več v sredo ali četrtek. Pozdrave

Ruda

Buenos Aires, dne 20. julija 1950

Dragi Ado,

Upal sem, da Ti bom lahko tokrat pisal kaj več zanimivosti, pa na žalost ni kaj posebnega. Novačan nam tukaj vsiljuje svojo misijonsko⁽¹⁾ grižo in je do včeraj enkrat govoril, da gre,

drugič pa spet da ne. Meni, da se je sedaj za nas – to je zanj – začela velika doba, ko se sestavlja "slovenska vlada", ki da je že dobila od Usarjev kar 22 milijonov dolarjev, itd. – Na zadnjem kongresu liberalcev pa ni bil, ker namreč pred tedni v hipu svoje jeze oz. ošabnosti bruhtil, da iz stranke izstopa; seveda so to ostali liberalci z veseljem vzeli na znanje, dasi se je pri tem njih število 9 zmanjšalo na 8. In ker je sedaj on ne. – oz. nadstrankar, ne ve, kako bo prilezel v vlado. Pravi, da sicer on sam že kot tak dovolj pomeni, ako pa treba, so pa za njim vsi oni, ki so doma, ker so tudi oni sedaj brez, in torej izven strank...

Včeraj pa je stanovanje prodal in sicer skoraj da sijajno; za 7500.- pesov. Ko mu je moja žena posredovala to stanovanje, je zanj plačal 4000.- pesov; torej je toliko zaslužil, da je dosedaj v njem takorekoč zastoj stanoval. Prodaj ga je nekemu Švicarju. Zanimala pa se je tudi ga. Golobova, ki mu je obljubila 7000.- pesov; stanovanje bi bilo zelo primerno za pevsko šolo, ki bi jo ona mogla imeti pri hiši. Toda za 500 pesov je raje prodal tujcu, kakor pa našemu. Ker je med tem še razstrosil, da kupuje ga. stanovanje, ker se namerava poročiti, je vzbudil proti sebi precej nejevolje.

Torej bo koncem prihodnjega tedna odšel v Misiones, ga. pa bo šla za njim kasneje. Pravil je, da je chacro kupil za 19.000, toda dejansko je dal zanjo 9000. – Tako visko ceno govori, ker že računa na prodajo in sicer jo ponuja za 21.000 in pri tem pravi, da 2000 ni kaj poseben zaslužek, bil bi pa dejansko 12.000. – Ako mu bo šlo tako po sreči, kakor pri stanovanju, bo lahko to res dosegel.

Želim Ti, da bi tokrat letalo ne imelo tolikšne zamude in Te prav lepo pozdravljam

Ruda.

OPOMBE: 1. Provinca Misiones na argentinskem severu, kamor se je Novačan hotel preseliti.

Buenos Aires, 1. avgusta 1950

Dragi,

Tukaj ni kaj posebnega. V soboto je odšel Novačan na svoje posestvo in njegova soproga gre okoli 10. avgusta. Stanovanje

je prodal zelo dobro in ako bo imel tam gori tako srečo, bo kar lepo vozil.

Ali je tudi pri vas hladno? Te dni tukaj precej prezebamo. Dobro se imej in lepe pozdrave Vilku in Tebi.

Ruda.

Buenos Aires, dne 16. avgusta 1950

Dragi Ado,

Kakih posebnih novic ni; Novačan je odšel v Misiones in je pred odhodom na kolodvoru še tiste lib. prijatelje, ki so se prišli posloviti ozmerjal, češ da so najbrž zelo srečni, da od-haja v pampo, itd.

Dr. Rib. obupuje, da bi mogel iti v USA; mislim pa, da bi lahko kaj kmalu šel, če bi se hotel tam prijaviti za prsto-voljca na Korejo. To pa mu ne diši – kakor tudi meni ne bi. Sicer so pa že trije Slovenci na Koreji v vrstah USA armade. Dva sta neka Rusova, bivša domobranca, ki sta iz Senegalije odšla v USA, za ime tretjega pa še ne vem.

Golobova še vedno bolna. Poslušal sem po radiu prenos koncerta altistke Andersonove, ki jo proglašajo za "voz del siglo". Pa sem bil še bolj divji, če se lahko tako izrazim, ker sem ugotovil, da jo Golobova kot umetnica podajanja in po moči glasu zelo, zelo prekaša. Seveda ima ona najbrž orga-nizacijo, mi pa čakamo, da se nam bodo prišli najprej drugi klanjat.

Srac⁽¹⁾ še ni začel z delavnico v centru; ne vem, kako je kaj tam, ker je Zorec razglasil, da je bolan. Kar ga poznam, ga še nisem videl bolnega in menim da tak konj le bolj težko zboli. – Marjan Zajc je pri Emi⁽²⁾ za kelnerja in zadolžen čez ušesa; Rudl Ž.⁽³⁾ lomi roke nad njim.

Tine⁽⁴⁾ je bil za te prazniške dni tukaj; revež je bolj nervozen kot kdajkoli prej. Tukaj govore, da so titovci začeli puščati prve ljudi iz Jugoslavije, za katere delajo llamado⁽⁵⁾ odtod. Eden je že dobil svojega očeta, živi pa v USA. V trgovini pa sem

govoril z ljudmi, ki so prišli legalno iz Jugoslavije na llamado od tukaj. So pa to Rusi.

Lepo Te pozdravlja,

Ruda.

OPOMBE: 1. Srečko Rus.

2. Ema Blejc.

3. Rudolf Žitnik.

4. Tine Debeljak.

5. "llamada" - ladijska vozovnica z dovoljenjem za vselitev.

SPLOŠNA OPOMBA: S pismom št.10 se zaključí prva objava Jurčeevih pisem!

RUDA JURČEC - VINKO BRUMEN

(1966-1967)

Dne 26. junija 1966

Dragi Vinko!

prilagam odtis članka – radoveden, koliko pomot boš še Ti odkril.

Izpeljava misli je lepa, toda: ali nisi nekaj prezrl. V Župančičevih verzih se besede: bil je še mlad, torej zato ni smel svirati resnice.

In potem naprej:

veliki zaklad mladine je, da ima ambicije. Sploh – mislim – pri nobenem narodu beseda ambicija nima pejorativnega pomena – najbrž je tudi ta beseda pri Slovencih iz njihove manjvrednosti kompleksnosti.

Gorje, če mladina ne bi bila ambiciozna. Končno: ali sv. pismo ne terja ambicij, ko terja za dva dana talenta, da jih boš moral vrniti vsaj četvero...ali kaže tedaj ambicijo dajati v isto kamrico kot napake – sicer stavek ni nujno tak, toda, saj veš: pri nas vsi najprej bero tisto, kar je med vrsticami.

“MLADOST” se mora jemati zelo široko in šestdesetletnik lahko mnogo mlajši kot pa tridesetletnik. Torej se more Ž. verz zelo raztegniti.

Vinko Brumen

Oprosti te pripombe – saj se da še marsikaj povedati, če se doda samo ena beseda ali pa kratek odstavek (le med odstavki naj ne bo vložkov, ker terja več dela.

Upam, da bo kdo Tvojih danes na koncertu in mu bom dal, da še nocoj pregledaš – in se bom jutri zjutraj okr. osme oglasil pri Tebi, da se naglo vrnem v tiskarno.

Pozdrav,

Ruda Jurčec

Dne 13. septembra 1966

Dragi Vinko!

lepo Te prosim, da mi teh vrstic ne bi napačno razumel. Priznam, da sem dolgo okleval in premišljeval, ker vem, kako se more podobno na žalost drugače razlagati. Toda nisem samo prijatelj, ampak tudi urednik, in moram "braniti" ne samo list, ampak tudi varovati mesto in ugled slehernega sodelavca Glasa.

Vem, da mi ne boš zameril, če boš uvidel razloge mojega ravnanja.

Gre pa zato:

Mogoče se motim - toda razpolagam samo s svojimi sposobnostmi. Zadnja Tvoja glosa je trpela na nekaj hibah⁽¹⁾, sedanji dve v 16. številki sta mogoče krenili še bolj v to⁽²⁾ smer. Vem pa, da bi bil avtor eseja o Vebru sposoben zagrabit drugače in bolj učinkovito. – Kaj in kako je pač zadeva avtorja samega.

Zato boš pač razumel, da nimam prav nič proti Tvojemu sodelovanju. Objavljal bom kot dosedaj – torej za to nikakor ne gre namreč za proti, dasi se tega najbolj bojim, ker bi se dalo tako razlagati in dovolj poznam svojo "pišočo" preteklost, da vem, kako smo naglo blizu takih trnov.

Mogoče bi se dalo preiti k drugačnim temam. – Morala je res zelo obsežno polje, toda se rada ponavlja – pri tem blede

glavna misel ali pa se živec umika, zakriva...Ali ne bi kazalo zagrabiti probleme, ki so bližji kulturni aktualnosti – Slomškove nauke mladini v novem duhu. Nazadnje se mi zdi obdolžitev mladine, da je malopridna, monstrozna...Ali ta nova mladina že ve, kaj je malopridnost in se bo zanjo šele začela zanimati, ko so ji ta očitek vrgli v obraz...Stara napaka: najprej udarec po glavi, potem pa pobožno pomilovanje (nova žalitev...)

Upam, da me boš razumel. Lepo Te pozdravljam, Tvoji.

Ruda Jurčec

OPOMBE: 1. Brumen pripisal s svinčnikom na rob: "katerih?"

2. Brumen pripisal s svinčnikom na rob: "v katero?"

15. septembra 1966

Dragi Ruda!

Prav lepo se Ti zahvaljujem za pismo 13. t.m. in prav tako za zaupanje, da Te bom "razumel".

"Razumeti" v tem primeru meni pomeni vsaj dvoje: znati razbrati iz pisanja, kaj si mi hotel povedati, in moči verjeti, da je bilo napisano iz čistih nagibov. Ne morem in nočem Ti kratiti te druge vrste "razumevanja": nimam povoda sumiti, da bi Te vodili k pisanju kaki ne-čisti motivi.

A težko ali celo nemogoče mi je "razumeti" Tvoje pismo v prvem smislu. Nekoč sem rad reševal uganke, a je že mnogo časa poteklo, odkar sem to zabavo opustil. Zato nisem "v formi" in si mi naložil pretežko nalogo, ko si me v svojem upanju, da "bom razumel" obvezal, da naj razberem, kaj si mi hotel sporočiti.

Skratka, pisma ne rezumem. Ali mi ne bi mogel povedati "en cristiano", kar misliš, da mi moraš povedati? Ko to zvem, lahko govoriva naprej.

Dotlej pa – moje najlepše pozdrave!

Vinko Brumen

Dne 21. septembra 1966

Dragi Vinko,

tudi Tebi hvala za pismo z dne 15. septembra. Ko sem se vrnil domov, sem mogel svoje pismo še enkrat prebrati in nisem opazil, v čem bi bila nerazumljivost. Kakor vsak urednik je tudi tokrat bil urednik Glasa namenjen opozoriti na hibe, ki so ga pri preteklih glosah motile⁽¹⁾. Čudil sem se zato, kako je bilo možno preiti v "ne-razumevanju" v sklep⁽²⁾, da bi mogli kje biti kakšni ne-čisti nameni⁽³⁾. Po lastni logiki sodim, da bi bilo možno samo dvoje: jasno in nejasno in o kakih namenih ni razloga misliti.

Namen pa je samo eden: koristiti Glasu.

Te dni Ti bom telefoniral, da bi se dobila za razgovor v kavarni City. Ne vem, kdaj bo to, ker mi ni znano, kako bodo potekala dela v tiskarni, vendar se bom oglasil čimprej.

Prav lepo te pozdravljam,

Ruda Jurčec

OPOMBE: 1. Brumen pripisal s svinčnikom na rob: "In tega ni storil."

2. Brumen pripisal s svinčnikom na rob: "Tega sklepa ni bilo."

3. Brumen pripisal s svinčnikom na rob: "obratno"

26. septembra 1966

Pripombe k zadnjim trem glosam:

A) Začenja se s kardinalom Doepfnerjem zelo močno, a se proti koncu zašibi - ne ohrani ravnotežja do konca;

B) Farizej in Enaèba: mogoče bi Farizej in Enaèba potrebovale močnejše substance - zgodbi iz sv. pisma ostajata še preveč v "notranjosti" svetišča - človek bi rekel na prižnici -

Opazati je, da je "živec" premalo poudarjen ali jasen. Nekdo je rekel, da se Ti pozna, da nisi žurnalist (seveda je to prednost)

toda v časopisu je potreben en bolj koncentriran, celo brutalen ton...Nekaj podobnega sem opazil pri Thibonu, kjer se avtor poslužuje udanosti. Osebnostno menim, da bi se to dalo z lahkoto doseči, če bi se teme glos še bolj aktualizirale, rekel bi sociologizirale, dasi ne gre za sociologijo.

Ai bi kazalo časovno ponašiti Slomška, (ali odlomke iz Problemov malega naroda – mislim, da je avtor Ozvaldo – pa tudi Prepeluh ima nekaj podobnega - - -

Seveda so to samo omembe urednika – a ohranja avtor zase vso odločitve – kakor ima urednik dolžnosti izraziti svoja opazovanja.

Pozdrav!

Ruda Jurčec

Buenos Aires, januarja 1967

Cenjeni,

MEDDOBJE stopa v deseti letnik. Prehojena pot priča dovolj o dosežkih revije – bili so uspehi, pa gotovo tudi nepopolnosti in oboji bi nam naj bili v premislek. Stalno smo pričeli, kako se posebej po drugi svetovni vojni književno ustvarjanje množi. Ko smo ob ustanovitvi Slovenske kulturne akcije nastopili lastno pot za oblikovanje duhovnih vrednot slovenske emigracije, je bilo rečeno, da se vključujemo v "republique des esprits - republiko duhov" in ob rasti slovenstva bomo morali znati vzporediti svoj korak z razvojem vsega sveta. "Za nas zunaj pomeni revija šele začetek. Ne iti naprej...ne imeti poguma pogledati resnici v oči, ali celo zadremati sredi varljivega miru, pomeni nazadovati, čakati na trenutek, ki nas bo spet našel nepripravljene...Če bo Meddobje prineslo samo eno iskrico k tlečemu ognju naše kulture...bo namen več ko dosežen." (Glas, I št. 2, maj 1954). Pri tem pa se nismo odtrgali od slovenske duhove skupnosti, kajti zapisano je bilo: "Slovenski duhovni svet se bo moral ohraniti kot celota... – ustvarjanje

v zamejstvu bo moralo ostati zavestno ali podzavestno vzporedno z onim doma, dasi po svojih poteh ..." (Glas, 18.II.57).

In naše mesto v sednjem trenju sveta?

Povezanost med narodi narašča; trenutna gesla ali sprotne definicije niso zadostne - občestvo se širi s prodorom v globino vsega in sicer v vsakem posamezniku - vsakdo nosi breme vsega sveta in vsakdo izmed nas je odgovoren za usodo vseh okoli nas, tu in v domovini. Ne gre za romantične slutnje in tudi ne za herojska dejanja - gre za zavest, da se bremenom nikdo ne sme izogniti, hkrati pa že v zavesti, da nikomur ni bilo naloženo večje breme kot bi ga zmogel.

Za tako pot pa je treba globlje povezanosti kot jo more pri reviji graditi samo uredništvo. Revija potrebuje skupnostno vodstvo. Novi, deseti letnik naj pokaže, kako se naj skupnostno (kolegialno) vodstvo oblikuje in uveljavlja - izvira naj iz globokega spoštovanja do vseh odtenkov darov, ki jih je Bog vsakemu podaril, gotovo v skladu s potrebami časa. Prve oblike skupnostnega vodstva bi se naj sprožile s pojasnjevanjem ciljev, s kritiko dosedanjega dela pri reviji; ob izidu vsake številke naj bi vsakdo podal svoje mnenje in sporočil predloge; dalje bi kazalo opozarjati na nove naloge in nova področja, dinamično iskati nove ideje, predlagati teme za obdelavo in širiti krog z novimi sodelavci. Meddobje bodi odslej stvaritev skupnostnega vodstva vseh sodelavcev.

Ob nastopu novega desetletja želi uredništvo, da bi nam vsi sodelavci ostali zvesti in da bi nam kmalu poslali pripombe k povedanim mislim. Imamo namen, da bo deseti letik v celoti izšel v letu 1967 in za prvi zvezek prosimo rokopise do konca februarja, za drugi do konca junija in za tretji do konca avgusta 1967.

Periodično bomo vse sodelavce obveščali o prejetih predlogih in zamislih in prosili vedno novih pobud za napredek revije.

Na pragu Novega leta želimo, da bi vsem Bog podelil mnogo blagoslova.

Z najlepšimi pozdravi

urednik Ruda Jurčič

Dragi Vinko,

hvala za pismo, lepe želje in pozdrave. Tudi novic g. Dolenca sem bil zelo vesel in bova o tem še govorila. Čudno – ravno te pretekle dni sem mnogo mislil o Dolencu in sicer v zvezi z mislijo, zakaj se krekovci niso odločili da bi izvajali Krekove zvezke in naš narod v letih 1930-40 za politiko tako izšolali, kakor je naše fante za društveno in domače, občinsko delo izšolalo orlovstvo.

Dalje:

Ponudba za predavanja na sestankih pedagogov. Povezal bom misel s strahom, ko sem bral o slovenistiki na ukr. kat. univerzi v Bs. Airesu. – Tak oddelek je nemogoč brez pet ali šest rednih predavateljev. T. D. mi je večkrat ponavljal, da ga priprava skript za eno lekcijo zaposli za cel teden... Skozi tri leta bi pripravljali dizertante, – ne vem, če bi jih bilo več kot dva ali trije... Res skripte bi ostale, toda pet int. ustvarjalcev bi bilo verjetno za delo drugod vsaj močno okrnjeno, če ne celo onemogočeno.

Seveda nimam nič proti univerzi in slov. institutu. Toda ali je izvedljivo?

Isti vtis imam pri tej ponudbi za Tebe... Borba s korekturami za knjigo in potem delo za Kreka. Ali ni to za enega človeka dovolj.

Res pa je, da je prav, da jim misli razložiš in da se z njimi pomeniš.

Oprosti, da sem se o tem "razpisal". So pač problemi in misli, ki nas vse vedno spremljajo.

Prav lepo pozdravljam vse Tvoje in tebe.

Pozdrave sem že – in še bom – izročil. Z rav. P. sva soseda pri mizi, dr. H. ima dela čez glavo – M. St. pa šele pride.

Tisti potem šele Tebe (pozdravljam) je bil v narekovaju – Torej le iz veselega razpoloženja!

Vrnem pa se dan kasneje, ker ni bilo mesta za 20. t.m.